

ЗМІСТ

Фотомоніторинг тваринного світу Національного природного парку «Верховинський»02	Формування екологічної культури особистості у навчально-виховному процесі.....40
Збитки: міф чи реальність.....05	Як ділки наживаються на вбивстві карпатських річок і що робити.....42
Історико-культурна спадщина Верховинщини.....06	Сакральність Довбушевої Криниці в Чорногорі.....48
Рекреаційні ресурси території Національного природного парку «Верховинський».....10	Іван Бойчук з Ясенова Горішнього – ватажок опришків 1754-1759 років.....52
Флагман природоохорони на Косівщині.....14	Чукутиха – пісенна берегиня давньої Гуцульщини.....57
Впровадження проекту «Збереження карпатських пралісів»...18	Святець із лагідною поставою.....62
Чому кульгає екокультура?.....20	В дорогу.....66
Поява чужорідного виду щуки звичайної (Esox lucius) та її вплив на іктіофауну у верхів'ї басейну Черемошу.....20	«Гуцульська сотня» в боях за волю України.....68
Майбутнє Пругу – в наших руках.....24	Хліб-сіль – «Тіням забутих предків» Параджанова.....71
Формула Черемош-Фесту.....26	Листування Станіслава Вінценза і Юзефа Вільчинського.....77
Стан мисливства та рибальства у Галичині під час Першої світової війни.....28	Парапланеризм у Карпатах.....83
Приваблення совоподібних птахів за допомогою штучних гніздівель.....32	Науково-технічні ради НПП «Верховинський».....85
Гуцульський кінь.....38	Окремі заходи діяльності НПП «ВЕРХОВИНСЬКИЙ» у 2015 році.....86
Акустичні дослідження кажанів на території Парку.....39	

Фотомоніторинг тваринного світу Національного природного парку «Верховинський»

Національний природний парк «Верховинський» розташований у Чивчино-Гринявських горах (верхів'я Білого і Чорного Черемошів) – це найбільш віддалена і важкодоступна частина Українських Карпат, і саме тут ще збереглися цінні, з ботаніко-

знаходиться в межах Карпатського гірського зоогеографічного Центрально-Європейського округу країни Карпати Українські та є складовою частиною Західно-Європейської провінції Бореально-Європейської підобласті Палеарктичної області. Тваринний світ НПП

географічної і фітоісторичної точок зору, острівні осередки корінних смерекових фітоценозів реліктового характеру. Загальна площа НПП «Верховинський» становить 12022,9 га. Покрита лісом територія займає 94% – 11301,5 га, серед яких 2471,6 га – смерекові праліси, що становить 21% території Парку.

За фізико-географічним районуванням, переважна більшість території Парку знаходиться в межах Рахівсько-Чивчинської, а четверта частина – Полонинсько-Чорногірської областей Українських Карпат.

Відповідно до зоогеографічного районування, територія Національного природного парку «Верховинський»

«Верховинський» складається з гірськолісового та полонинського ландшафтно-фауністичного комплексів. Серед них виділяються ділянки: Чивчинська та Пневська.

Оскільки територія НПП «Верховинський» віддалена та важкодоступна, то зазнає мінімального антропогенного впливу, внаслідок чого збереглася унікальність видового рослинного покриву та фауністичного біорізноманіття. Фауністичні дослідження території Парку є вкрай важливими для наукового світу, адже вони – «біла пляма» на території Карпат.

Безпомилково можна стверджувати, що видовий склад наземних хребетних тварин

НПП «Верховинський» належить до гірського фауністичного комплексу. Тут наявні представники бореальних, тайгових і мішаних лісів Західної Європи. Найхарактернішими є саламандра плямиста, тритон карпатський,

тритон альпійський, кумка гірська, глухар, рябчик, жовна чорна, шишкар ялиновий, білка карпатська, ведмідь бурий та деякі інші. Необхідно зауважити, що на цю територію нечасто заходять тварини, характерні для фауністичного комплексу передгірної зони, і вже зовсім рідко можна виявити види, типові для степової рівнини: 1000 і більше м. н. р. м. даються взнаки.

З іншого боку, в цій місцевості наявні фауністичні елементи, характерні лише для верхньої смуги криволісся, які навіть у період кочівель не спускають нижче як 800-1000 м. н. р. м., як, наприклад, дрізд гірський.

Цінність та унікальність НПП «Верховинський» підтверджується такими факторами: перш за все, тут мешкають види, характерні саме для середньо-високогірної зони, які ніде більше на Україні не зустрічаються; по-друге, тут є достатні площі, придатні для нормального проживання тварин, що зустрічаються у субальпійському поясі; по-третє, виявлені рідкісні тварини, занесені до Червоної книги України та інших міжнародних охоронних списків, а також більш чисельні, але чітко локалізовані.

Великі ссавці мають неабияке значення в функціонуванні наземних біоценозів. У абсолютно дикому стані на території Парку характерні: олень благородний (*Cervuselaphus*), козуля європейська (*Capreoluscapreolus*), кабан дикий (*Susscrofa*), бурий ведмідь (*Ursusarctos*), рись (*Felislynx*), вовк (*Canislupus*), кіт лісовий (*Felissilvestris*), горностаї (*Mustelaerminea*), норка європейська (*Mustelaluttreola*).

Пташиний світ багатий на таких рідкісних представників як: беркут (*Aquilachrysaetos*), сапсан (*Falcorperegrinus*), підорлик малий (*Aquilapomarina*), боривітер звичайний (*Falcotinnunculus*), осоїд (*Pernisaripivorus*), зміїд (*Circaetusgallicus*), тетерук (*Lururustetrix*) та багато інших.

У холодних гірських потоках водиться форель струмкова, також червонокнижні види лосось дунайський, минь річковий, морена звичайна та дунайсько-дністровська, встановлено також наявність п'явки медичної (*Hirudomedicinalis* L.) та черв'яка дощового (*Lumbricustertstris* L.). Також зустрічається мінога карпатська (*Eudontomyzondanfordi*).

Фауна безхребетних багата та різноманітна, серед яких можна відзначити: жук-олень (*Lucanuscervus*), розалія альпійська (*Rosaliaalpina*), майка фіолетова (*Meloeviolaceus*), веснянка велика (*Perlamaxima*), дозорець-імператор (*Anaximperator*), красуня діва (*Calopteryxvirgo*), кутокрильниця с-альбум (*Polygonia s-album*), махаон (*Papiliomachaon*), райдужниця велика (*Apaturairis*), чорнушка манта (*Erebiamanto*), пеструшка таволгова (*Neptisrivularis*), жалібниця (*Nymphalisantiopa*), адмірал (*Vanessaatalanta*) та інші.

За матеріалами інвентаризації Парку складений список фауни, який включає: 48 видів ссавців, 122 – птахів, 6 – плазунів, 11 – земноводних, 16 – риб, 1 – круглоротих, 2 – кільчастих червів. Види тварин, що потребують особливої охорони, які занесені до Міжнародних червоних списків та ЧКУ, зі всього описаних 203 видів хребетних тварин та 5 видів класу п'явки, 152 – занесені до червоних списків світу та України, із них 8 видів – до Червоного списку МСОП, 10 – до ЄЧС, 26 – до Вашингтонської конвенції, 170 – до Бернської конвенції, 43 – до Боннської конвенції,

50 – до Червоної книги України та 97 видів, які оберігаються регіональними Червоними списками України.

Важливим аспектом науково-дослідної роботи на територіях природо-заповідного фонду є інвентаризація біорізноманіття та розробка науково обґрунтованих природоохоронних рекомендацій для збереження та відтворення цінних природних комплексів. Одним із аспектів інвентаризації є дослідження видового та популяційного складу великих ссавців, для моніторингу за їх переміщенням у часі та просторі.

Координацію таких наукових досліджень, які здійснюються під егідою та за фінансування Дунайсько-Карпатської програми WWF у рамках міжнародних проектів «Відкриті кордони для ведмедів у Румунських та Українських Карпатах» і «Сприяння відповідальному веденню лісового господарства для невиснажливого розвитку в Українських Карпатах» на території Верховинщини, здійснює кандидат біологічних наук, науковий співробітник відділу екосистемології Інституту екології Карпат Національної академії наук України Тарас Башта. Для цих наукових досліджень Національному природному парку «Верховинський» надані спеціальні технічні засоби – «фото-пастки» для аудіо, відео та фото фіксації місцевої фауни. За допомогою установлених у різних природних біотопах «фото-пасток» отримано дуже цікаві фотографії представників тваринного світу, особливо в нічний період.

Крім того, дуже цікавими та малодослідженими на території Карпат є так звані «міжвидові конфлікти», фіксування яких досить важке.

Працівники наукового відділу та природоохоронних, науково-дослідних відділень встановлюють «фото-пастки» в місцях концентрації парнокопитних, на лісових стежках та міграційних коридорах диких тварин, узліссях та біополянах. Такою мережею фото-фіксації покрита майже вся найцікавіша у фауністичному плані територія Національного природного парку «Верховинський». Для дослідження впливу біотехнічних заходів для тварин «фото-пастки» устанавлюються біля стаціонарних годівниць та солонців. Усе це потребує багато часу та фізичного здоров'я через віддаленість і важкодоступність території, потребі систематичної заміни елементів живлення та карт пам'яті, переустановлення фото пасток на інші місця і т.п.

Крім цього, фото-фіксація тваринного світу працівниками наукового відділу та природоохоронних, науково-дослідних відділень, які забезпеченні фотоапаратами, дозволяє співставити інформацію щодо популяційного складу тварин, що, у свою чергу, дає змогу не допустити повторної фіксації під час проведення обліків фауни по першому та останньому снігу на території Парку.

Всі отримані матеріали опрацьовують науковці Парку і використовуються під час розробок природоохоронних рекомендацій для їх подальшого втілення в час, коли антропогенний тиск досягнув критичної межі: знеліснення, браконьєрство, промислове забруднення, інтенсифікація сільського господарства, розвиток туризму, розширення транспортної мережі які вкрай негативно впливають на біорізноманіття Українських Карпат.

Література

1. Антропогенні зміни в лісах українських Карпат і їх наслідки / О. В. Максимець, С. А. Генсірук, Лісівнича академія наук України. – М., 2004. – 147 с – №3.
2. Бондаренко В. Д. Звірі наших лісів. – К.: Урожай, 1998. – 160 с.
3. Слободян О. О. Бурій ведмідь Українських Карпат / О. О. Слободян – Івано-Франківськ: 2008. – 160 с.
4. Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Птахи фауни України: польовий визначник. – К., 2002. – 416 с.
5. Червона книга України. Тваринний світ. – Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1994. – 464 с.
6. Червона Книга України. – II видання зі змінами / О. Ю. Шапаренко, С. О. Шапаренко // Торсінг плюс. – 2008. – 384 с.
7. Брусак В., Зінько Ю., Благодир С., Шевчук О., Кричевська Д., Ліро А., 2010: Ключові території Українських і Польських Карпат у складі Транскарпатської екологічної мережі. – Вісник Львівського університету. Серія географічна, вип. 38, с. 45-57.
8. Зеленчук Я. І., Мацап'як Л. Ф., Я. С. Форгіль – Смерекові праліси НПП «Верховинський» / Я. І. Зеленчук Л. Ф. Мацап'як., Я. С. Форгіль // Еколого-просвітницький краєзнавчий журнал «Жаб'є» – 2014 – №2. с. 43-45

**Михайло
Нечай**

директор НПП «Верховинський», аспірант
Львівського інституту біології тварин

Ярослав Зеленчук

кандидат історичних наук, начальник
Наукового відділу НПП «Верховинський»

Сергій Матійчук

начальник Перкалабського ПОНДВ

Збитки: міф чи реальність...

У НПП «Верховинський» знаходиться на завершальній стадії виконання робіт проектних організацій з розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок у постійне

користування Парку, закріплення їх межовими знаками та отримання правовстановлюючих документів на право постійного користування земельними ділянками (далі – проект землеустрою) та розроблення Проекту організації території Парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів (далі – Проект організації території).

Якщо до розроблення Проекту організації території особливих зауважень та перешкод не виникало, то під час розроблення проекту землеустрою виконавці зустрілися з рядом проблемних питань, основні з яких хотілося б детальніше розглянути. Так, згідно частини 3 статті 186 Земельного кодексу України, проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду слід погоджувати в обов'язковому порядку:

- з територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин;
- з територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства;
- з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У відділі Державного земельного агентства у Верховинському районі Івано-Франківської області і в Управлінні екології та природних ресурсів Івано-Франківської обласної державної адміністрації проект землеустрою Парку погоджений без зауважень та недоліків, що зумовлено відсутністю розбіжностей у матеріалах технічної документації та погодженням проекту зі всіма землекористувачами і межівниками. Відповідні висновки про погодження виконавець розроблення проекту отримав завдяки добрій волі керівників вищезгаданих установ, які з розумінням поставились до звернення Парку та в найкоротший термін провели це погодження.

Коли ж прийшла черга погоджувати проект в Івано-Франківському обласному управлінні лісового та мисливського господарства, тут, як кажуть у народі, «прийшла коса на камінь». Управління, посилаючись на ст. 156-157 Земельного кодексу України, вказало на відсутність розрахунку збитків, заподіяних внаслідок вилучення лісових земель та чагарників, та повідомило, що зможе погодити проект землеустрою Парку, після представлення вищевказаного розрахунку.

Що ж це за збитки? Давайте, розберемося.

Працівники державних лісогосподарських підприємств, визначаючи розмір збитків, вираховували вартість сортиментів за діючими на сьогоднішній день цінами для кожного лісового виділу, з урахуванням приросту, який отримає це насадження до віку рубки.

Така схема розрахунку могла б слугувати у випадку вилучення території лісогосподарського призначення для інших цілей. Як приклад, можна привести туристичний комплекс «Буковель», де лісові ділянки передавали приватному підприємству під створення гірськолижних трас чи іншої необхідної інфраструктури. В цьому, чи подібних випадках, насадження вирубували повністю, а державі в особі лісогосподарського підприємства від такої діяльності наносили збитки, які приватний бізнес із задоволенням відшкодовував. У нашому ж випадку лісові насадження ніхто не збирається вирубувати, а, навпаки, підвищується охоронний статус цих площ – вони стають територією природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Слід також зазначити, що майже на всій території державних лісогосподарських підприємств, за рахунок якої створено Парк, діє заборона на проведення рубок головного користування, згідно Закону України «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах у ялицево-букових лісах Карпатського регіону», так як практично вся територія Парку знаходиться вище вказаної в законі межі – 1100 метрів над рівнем моря.

Яким чином планували зрубати весь ліс на цих площах – важко уявити. До розрахунку збитків навіть брали насадження сосни гірської, де оцінку проводили за таксовою вартістю дров'яної деревини. Невже державні лісогосподарські підприємства планували зрубати ці криволісся і реалізовувати їх як дрова?..

Постає питання: чи справді НПП «Верховинський», взявши під охорону цінні в екологічному, науковому, естетичному, рекреаційному, господарському значенні природні території Чивчино-Гринявських гір, у результаті свого створення наніс для держави гігантські збитки (сума нарахованих збитків сягає понад 2 мільярди гривень).

Міністерство екології та природних ресурсів України, висловлюючи оцінку ситуації, що створилася, та надаючи свої рекомендації, звернуло увагу, що при вилученні лісових площ від державних лісгосподарських підприємств до НПП «Верховинський» лісові і деревно-чагарникові насадження не знищуються, а лише передаються від одного користувача державної форми власності до іншого. Слід зауважити, що їх вартість при цьому не змінюється, тому правомірно заподіяні збитки для власника цих насаджень,

у даному випадку – для держави, вважати нульовими.

Проблемне питання, яке виникло в цій ситуації, очевидно, матиме повторення при створенні нових установ природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, чи при розширенні існуючих, тому воно потребує вирішення на найвищому державному законодавчому рівні шляхом внесення змін до нормативних актів, що регулюють діяльність у сфері земельних відносин та функціонування установ природно-заповідного фонду.

*Михайло Понепольк
заступник директора,
головний природознавець
НПП «Верховинський»*

Природна та історико-культурна спадщина Верховинщини

Верховина (до 1962 року Жаб'є), розташована у Східних Карпатах, за 130 км від обласного центру (м. Івано-Франківськ) і за 31 км від залізничної станції Ворохта. У лютому 1940 року Жаб'є стало районним центром. У 1963 році Верховинський район був приєднаний до Косівського. Це приєднання, звичайно, негативно позначилось на соціально-економічному та культурно-духовному стані селища Верховина, а також інших населених пунктів Верховинщини. Проте таке приєднання, на щастя, тривало невеликий період часу. В грудні 1966 року відновлено Верховинський район і, таким чином, Верховина, як районний центр, та населені пункти, що увійшли до складу новоствореного району, були врятовані від подальшого їх занепаду, а нанесені їм збитки в соціально-економічних і культурно-побутових сферах, упродовж майже 4-річного часу відсутності району, з часом були ліквідовані, й громади селища Верховини та інших населених пунктів Верховинщини продовжили повноцінне своє функціонування, займаючи все більш помітні позиції в суспільно-громадському житті Гуцульського краю. Все це має свою як більш давню, так і менш давню, історію, і своє продовження також і в сучасному житті селища.

Адже Жаб'є, як засвідчують історичні джерела, згадується вперше в одному з

документів за 1424 рік, коли литовський князь Свидригайло передав його в користування якомусь Драгосиловичу. Про походження назви Жаб'є існують різні перекази та припущення. В одних назва Жаб'є виводиться від нібито першого його поселення на прізвище Жабка, утікача з низинних територій; в інших – від болотистої території прибережної місцевості на обидва боки Чорного Черемошу, де навесні водилось багато жаб тощо.

В останній час з'явилась гіпотеза походження назви Жаб'є від прадавнього гуцульського божества вогню, аналогічного литовському божеству вогню Габіє, до якого зверталися з проханням принести полум'я та розсіяти у світ іскри. Цим же ім'ям там і досі називають вогонь домашнього вогнища. Коли виходити з теорії балто-слов'янської праєдності, тоді впливає небезпідставна версія про абсолютну тотожність балтійського «Габіє» зі слов'янським «Жаб'є». Ця версія підтверджується і тим, що в багатьох народів, зокрема, китайців, жаба зображувала дух вогнища, у монголів богиня Жаба відома як Богиня родючості, помічниця породіль. Елементами Жаби зображували позитивні божества у греків, римлян та інших народів. Таким чином, походження назви Жаб'є від гуцульського прадавнього божества вогню є найбільш вірогідною версією. А це, у свою чергу, є незаперечним підтвердженням того, що

це поселення має свою прадавню історію, яка сягає своїми коренями у глибину віків і, водночас, було відоме людям навколишніх територій та мало певний позитивний вплив на неї, на її культурно-духовний розвиток.

На провідну роль Жаб'я, що розташоване в центральній частині території, на якій споконвіків проживає така етнографічна група українців, як гуцули, у свій час вказав Іван Франко. Очолюючи наукову експедицію Львівського університету з дослідження Гуцульщини, прибувши 17 серпня 1884 року в

громадського, культурно-духовного центру Гуцульщини, у значній мірі сприяли перебування та проживання поряд, у Криворівні, і наукова, літературна, суспільно-громадська праця в період II пол. XIX – початку XX ст. видатних діячів: Михайла Грушевського, Івана Франка, Володимира Шухевича, Гната Хоткевича, Михайла Коцюбинського, Станіслава Вінценза, Софрона Витвицького, Теофіла Кисілевського та ін.

У 1899 році в Жаб'ю зустрілись український учений-етнограф Володимир

Гора Магурка, на окраїні Верховини

Жаб'є і побачивши це поселення, красу його природи, ввічливість і доброту його жителів та їхнє злиденне життя, що століттями тут насаджували іноземні колонізатори, Великий Каменярь своє сприйняття цього записав: «Ось Жаб'є, гуцульська столиця. Нема, мовлять, села понад Жаб'є. І більшого лиха шукати дарма». (Іван Франко. В дорогу// Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 3. В-во «Наукова думка» – Київ, 1976, с. 261). Ці ж слова Івана Франка були яскравим відображенням до тогочасних реальностей Жаб'я та водночас залишились пророчими на подальші часи щодо його місця і ролі, як центру розвитку суспільно-громадського та культурно-духовного життя гуцулів. Жаб'є та прилеглі до нього навколишні території з давніх часів були місцями боротьби проти чужоземних колонізаторів, і такими вони залишились до проголошення незалежності України в 1991 році.

Утвердженню статусу Жаб'я (нині – Верховина), як етнографічного, суспільно-

Шухевич і чеський учений-етнограф Францішек Ржегорж. Тут вони перебували впродовж двох тижнів. У Жаб'ю побували також Леся Українка та Ольга Кобилянська.

Відвідини, проживання та наукова, громадсько-культурна діяльність відомих учених і суспільно-громадських діячів, створений ними науково-культурний потенціал у значній мірі сприяли тому, що Жаб'є, як писала письменниця з Шотландії М. М. Дові у книзі «Дівчина у Карпатах», яка перебувала тут влітку 1890 року, є «найхарактерніше село з усіх сіл, які я бачила» (Ігор Пелипейко. Шотландка про Гуцульщину//ж. Гуцульщина, №1(58), 2000, с. 31).

Ці слова гості з Шотландії підтверджують і доповнюють слова Івана Франка «Ось Жаб'є, гуцульська столиця. Нема, мовлять, села понад Жаб'є...», які він записав на 6 років раніше. Ці слова та слова письменниці з Шотландії, що Жаб'є – найхарактерніше село з усіх сіл, які вона бачила, підтверджують, що вже в той час, наприкінці XIX ст., імідж села Жаб'є,

в порівнянні з іншими селами Гуцульського краю, був вищий та проявився в усій своїй повноті у сферах як суспільно-громадських, так і культурно-духовних. Він зберігався і в наступному, ХХ ст., в неймовірно важких умовах війн та колоніального поневолення. В часи розвитку демократичних процесів на рубежі 80-90 рр. ХХ ст. та, особливо, після проголошення незалежності України набув

Пушкарем і Магуркою, на окраїні селища, бере свій початок гора Магура (1116 м н. р. м.), основний масив якої розташований на території с. Замагора. На східній окраїні Верховини бере свій початок гора Синиця (1186 м н. р. м.). Її основний масив знаходиться на окраїнах сіл Криворівні, Верхнього Ясенова і Красноїллі. Звичайно, ці гори є важливими пам'ятками природи. Кожна з них має свої природо-захисні

Дерев'яна церква Успіння Пресвятої Богородиці в центрі Верховини

свого особливого піднесення в усіх суспільно-громадських і культурно-духовних сферах.

І тут слід відзначити, що важливими чинниками цих позитивів Жаб'я (нині Верховини) були і залишаються земля, природні, ландшафтно-кліматичні умови. В словах «Нема, мовлять, села понад Жаб'є...», очевидно, Іван Франко мав на увазі, насамперед, більш сприятливі природо-географічні, рельєфно-кліматичні умови Жаб'я в порівнянні з іншими навколишніми селами Гуцульщини, центральна частина якого оточена близькими і дещо віддаленими горами, які є його окраїнами, або беруть свій початок на його окраїнах і, водночас, є його захисниками від буревіїв та інших стихійних лих. На північній частині селища гора Безвідне (987 м н. р. м.), на північно-західній – Біла Кобила (1477 м н. р. м.), на південній – Пушкар (812 м н. р. м.), на південно-західній – Магурка (1025 м н. р. м.), на південній частині, між

та оздоровчо-пізнавальні цінності. Пушкар, Магурка, Безвідне в літньо-осінній період багаті різними видами грибів, Біла Кобила – дикоростучими ягодами. З кожної з них проглядаються відповідні обшири території Карпат. Крім цього, на горі Пушкар розміщений телевізійний ретранслятор, а під вершиною гори Синиця, на присілку Підсиниці Верховинської селищної ради – теле-радіолінійна станція. На кожен з цих гір прокладені туристичні стежки. Все це викликає відповідний інтерес у туристів, а також у місцевих жителів, насамперед, молоді. Особливо, коли йдеться про вивчення природи, культури та історії рідного краю.

Статус Верховини, як етнографічного, суспільно-громадського, культурно-освітнього центру Гуцульщини посилюється в роки незалежності України. Тут створена і працює чільна система суспільно-громадських і культурно-освітніх регіональних інституцій,

діяльність яких поширюється на весь Гуцульський регіон і, навіть, за його межі. Це – Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина», створене навесні 1990 року; наукова установа Відділення «Гуцульщина» НДІ українознавства МОН України, створена в серпні 1993 року; Асоціація органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини, створена у 2000 році.

На території селища створена відповідна спортивна, туристично-оздоровча база. В 1994 році побудовано стадіон, у 2008 році реконструйовано трамплін, працює Дитяча спортивна школа, Лікувально-оздоровчий комплекс «Верховина» на 300 місць.

У центрі Верховини споруджені пам'ятники Тарасу Шевченку, Івану Франку, воїнам радянської армії, що загинули в боях з

Музей гуцульського побуту і мистецтва Миколи Ілюка у Верховині

З 2004 року у Верховині функціонують коледж туризму і готельного господарства Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, кунсультпункт міжнародного університету розвитку людини «Україна», діють ЗОШ I-III ст., ЗОШ – інтернат I-III ст, ліцей, ЗОШ I ст., школа-садок I ст., дитячий садок, школа мистецтв.

У системі культури налагоджується музейна справа. Працюють державний регіональний краєзнавчий музей Гуцульщини, приватний музей кінофільму «Тіні забутих предків», музей гуцульських музичних інструментів імені Романа Кумлика і музей гуцульського побуту та мистецтва. Їх власники – Галина Мокан, родина Кумликів, та заслужений працівник культури України Микола Ілюк.

У селищі функціонують дитяча бібліотека і районна бібліотека та її філії у Віпчу, Підсиницях, а також клуби у Віпчу, Підсиницях і в Плаю.

німецько-фашистськими формуваннями на території Верховинщини, бійцям УПА, встановлено пам'ятний знак суспільно-громадському діячу, засновнику «Січі» Юрію Соломійчуку, в 2012 році споруджено пам'ятний знак, в якому відображено Верховину, як етнографічний, культурно-духовний центр Гуцульщини, зроблено на ньому напис слів Івана Франка: «Ось Жаб'є, гуцульська столиця...».

До пам'яток архітектури слід віднести: будинок колишньої рільничої школи (нині районної лікарні), будинок школи мистецтв, хату-гражду Ганни Ласкурійчук на присілку Жаб'євський Потік, збудовану в перші роки ХХІ ст. дерев'яну церкву в центрі Верховини та ін.

На належному рівні у Верховині знаходиться видавнича справа. Тут щорічно видаються журнал «Гуцульщина», «Гуцульський календар», «Жаб'є» та інші види друкованої продукції з проблем теорії та

практики українознавства, культури, освіти, виховання та інших галузей знань, в яких, поряд з багатьма проблемами соціально-економічного та культурно-духовного розвитку всього Гуцульського регіону, певне місце відводиться також висвітленню історії Верховини, її природи, історико-культурної спадщини.

Звичайно, це скромні рядки про природу Верховини, її ландшафтно-кліматичні умови, культурні надбання тощо. Однак, на нашу думку, нинішнім реформаторам адміністративно-територіального устрою варто би над ними

подумати при здійсненні адміністративних реформ щодо залишення тут районного центру та уникнути в майбутньому негативних наслідків.

Петро Шкрібляк
завідувач Відділення
«Гуцульщина» ННДІУ

Рекреаційні ресурси території Національного природного парку «Верховинський».

Унікальність цієї території полягає в ландшафтному різноманітті – це казкова краса гірських пейзажів, щедро вміта кришталевою водою цілющих джерел, різнобарвні відблиски стрімкого Черемошу, не раз оспіваного в піснях та легендах, велике різноманіття флори і фауни, сприятливі кліматичні умови дозволяють розвинути різні види туризму.

НПП «Верховинський» поєднує на своїй території типові для Чивчинських і Гринявських гір долинно-річкові та природні комплекси, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Такі умови ідеально підходять для розвитку туристичної діяльності, а також різного роду наукових досліджень.

Ця територія зазнала найменше антропогенного впливу, що викликає підвищений інтерес відвідувачів і туристів. Окрім того, на території Парку розвинена утилітарна рекреація (заготівля грибів та дикоростучих ягід) згідно встановлених лімітів.

Чивчинські гори, в межах яких розташована більша частина НПП «Верховинський», є північно-західною частиною Мармароського кристалічного масиву. Це єдиний в Українських Карпатах район, де на поверхню виходять найдавніші метаморфічні утворення, перекриті осадовим палеозойським та мезозойським чохлам. Упродовж усієї, доступної огляду, історії Мармароський масив розвивався по-іншому, окремо від флішової області, до якої належать Гринявські гори. Територія Парку охоплює південну та центральну частини Чивчинських гір. Тверді метаморфічні і масивні осадові породи

утворюють тут зубчасті гребені крутосхилових хребтів з численними шпильми і скелями. Особливо привабливими є Скали «Баби» – одне з найкращих та найзагадковіших місць, Мокринів Камінь – комплексна пам'ятка природи місцевого значення, «Каменець» – з величезним камінням, біля якого можна спостерігати за орлами. На схилах хребтів трапляються виходи юрських вапнякових брил, що створюють екзотичні краєвиди і є осередками, де росте велика кількість раритетних видів рослин. Гринявські гори по р. Чорний Черемош межують з Чивчинськими. Ця частина території парку складена міцними пісковиками, кварцитами, конгломератами і сланцями крейди й палеогену. Таким чином, загальний рельєф і мікрорельєф території гетерогенні, поверхня дуже розчленована, відшарування різних порід створюють велику різноманітність еколого-мікрокліматичних та едафічних ніш, що відіграють значну роль у розподілі природних видів з різними екологічними вимогами. Найвища вершина, Гнітеса, досягає абсолютної висоти 1769 м н. р. м., яка, до речі, є найбільшим плоскогір'ям в Україні.

Водні ресурси на території парку формують і регулюють переважно ріки, з них дві великі – Білий та Чорний Черемоші. Крім річок і потоків, є мінеральні джерела (урочище Прелуки, полонини Штефулець, Мокрин, Попада) і природні розсоли біля кляузи Лостун.

Також на Чорному і Білому Черемошах частково збереглися греблі лісосплавних кляуз, споруджені з дерева, каміння, з використанням залізних штирів (Балтагул, Лостун, Шибене, Маріїн, Баюрівка), які були потужними

гідротехнічними спорудами Гуцульщини. Наші предки тут будували дерев'яні мости, кладки, гамованки і кашіці. Всі ці споруди є пам'ятками будівельної культури гуцулів-корманчів та гуцулів-будівельників. Збереглися ще залишки старих копалень на полонині Лостун і в урочищі Шахта, де видобували родоніт.

Окрім того, на всій території Парку збереглися окопи часів Першої світової війни та поховання на полонинах Веснарка, Прелуки, Мокрин.

За характером поширення, структурою, флористичними особливостями та

цінністю. Тут можна побачити на волі бурого ведмедя, благородного оленя, козулю, дикого кабана, рись, вовка, лісового kota, лиса, куницю, видру, саламандру плямисту, беркута, глухаря, тетерука. Про диких звірів згадується у народних легендах, міфах, казках, а також вони присутні й у декоративному мистецтві гуцулів. Дуже цікавими є християнські культові споруди на горі Василькова, полонинах Дуконя, Масний Присліп, Штефулець Великий, Альбинська.

Природні та естетичні цінності представляють:

Вид на г. Чивчин (1769 м н. р. м.) з території Парку

господарським значенням луки на території Парку поділяються на лісові, субальпійські та альпійські, які разом з болотними та водно-болотними угрупованнями представлені понад 30-ма формаціями. На території ростуть понад 700 видів, що складає третину судинних рослин Українських Карпат, та виявлено 59 видів судинних рослин, занесених до Червоної книги України. Завдяки значній віддаленості від населених пунктів і важкодоступності уціліли високогірні острівці дикої природи Українських Карпат та зразки традиційної культури гірської господарки, які є національним багатством усієї України, збереглось у первозданному стані багато природних комплексів і об'єктів, що мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню і естетичну

1. Гідрологічний заказник місцевого значення «Ріка Чорний Черемош» з прибережною смугою площею 1740 га. Найважливіша з приток Пруту – річка Черемош має таку назву від села Устеріки, де зливаються Чорний і Білий Черемоші. Чорний Черемош до злиття з Білим має довжину 87 км. Бере початок у верхній частині схилу вершини Команова у Чивчинах на висоті 1715 м н. р. м.

2. Чивчино-Гринявський ландшафтний заказник місцевого значення знаходиться на території Буркутського лісництва ДП «Верховинське лісове господарство» площею 7243 га. Створений згідно розпорядження облдержадміністрації від 23.06.1997 року, №443.

3. Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення – Висяче болото

(Болото Висяче), площею 0,5 га, на висоті 1550 метрів над рівнем моря. Створене згідно розпорядження РМ УРСР від 14.10.1975 №780. Воно є одним з найбільш відомих у Східних Карпатах так званих висячих (або схилових) боліт і розташоване на схилі одного з північно-східних відрогів гірського масиву Чивчини.

4. Комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Каменець» – площа 1 га, знаходиться на висоті 1420 метрів над рівнем моря, розташована на території Чивчинського ПОНДВ. Створена згідно розпорядження облвиконкому від 16.09.1980 №335.

5. Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Еталон смерекового насадження» площею 2,6 га – Яловичорське лісництво Гринявського держлісгоспу, розташована на висоті 1025 метрів над рівнем моря. Створена згідно рішення облвиконкому 7.07.1972 року з метою збереження високопродуктивного смерекового насадження віком 60 років.

6. Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Модрина» – чисте насадження модрина європейської площею 0,5 га – Явірницьке лісництво Верховинського держлісгоспу, створена згідно розпорядження облдержадміністрації від 15.07.96 року, №451.

Рекреація в межах територій та об'єктів ПЗФ – це відвідування природооохоронних територій з метою відпочинку, оздоровлення, відновлення ресурсів організму; любительського рибальства, збору грибів, ягід; огляду пам'яток історії та культури, цінних природних територій; туристичних мандрівок, тощо.

За висновками науковців, протягом сезону територію Парку мають право відвідати 29036 осіб. Етнографічні особливості його території полягають у тому, що Парк знаходиться в серці Карпат – Гуцульщині.

Гуцульщина – одна з найцікавіших етнографічних областей України. Цей мальовничий гірський регіон вабить до себе краєвидами, чистим повітрям, ріками, потоками, джерелами, горами, унікальними туристичними шляхами, архітектурними пам'ятками і народними традиціями. Гуцули, як етнографічна група, мають свою автентичну говірку, виділяються красивим барвистим одягом, своєрідною народною архітектурою, звичаями, традиціями, багатим розмаїтим фольклором, широким розвитком народних ремесел.

Характерно, що гуцульські традиції і звичаї містять у собі не сухі настанови, а переконливі аргументи, відображені у художніх образах, мудрих висловах, які глибоко впливають на всю емоційну сферу людини, оздоровлюючи її, а

тому запам'ятовуються і стають у пригоді протягом життя.

У господарському укладі гуцулів основне місце займає тваринництво, з перевагою вівчарства. На цій основі склалася особлива культура господарства зі своїми типами поселень, формами випасу, побуту, способами переробки молокопродуктів тощо.

Вишивка Гуцульщини – один з найпоширеніших видів народного мистецтва. Прикраса одягу вишивкою – загальнослов'янська традиція. Як і в усіх районах, на цій території вишивкою прикрашали стало визначені частини одягу, його окремі компоненти. Це – жіночі, чоловічі, дитячі сорочки; головні убори – перемітки, хустки; плечовий одяг – кептарі, сардаки, байбараки, манти, гуглі, кожухи; поясний – гачі, капчурі, капці, онучі та інше.

Початки різьбярства на Гуцульщині сягають далекого минулого. Різьбили на дереві всіх порід, які використовувались у практичній діяльності гуцулів. Однак основним матеріалом, який використовували для створення різьблених предметів, був явір. Рідше використовували клен, грушу, вільху, яблуню, сливу, горіх, кедр, тис. Широкою сферою застосування хисту різьбярів

На святі «Полонинське літо»

був побут, який складав невеликий набір необхідних речей: скринь, столів, лав, ліжок, полиць. Особливий інтерес у мистецтвознавців викликають різьблені столи і сволюки.

Гірські умови, бездоріжжя значною мірою ускладнювали і обмежували динаміку позарегіональних зв'язків населення Гуцульщини. Це і зумовило низький рівень розвитку і тривале збереження деяких архаїчних елементів традиційно-побутової культури, що простежується в техніці зрубного дерев'яного будівництва, типовому плануванні житлових, господарських і монументальних споруд, зокрема гуцульських хрещатих церков; у

способах обробки вовни, шкіри; у видах і способах приготування їжі, крою, формах і компонентах традиційного одягу тощо.

На розвитку прогресивної культури гуцулів дуже позначилося перебування в Жаб'юму, (тепер Верховина), ряду видатних українських письменників революціонерів-демократів: Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Марка Черемшини, Осипа Маковея. Понад 120 років тому І. Франко,

Кінний туризм

прибувши вперше в 1884 р. до Верховини, мовив: «Ось, Жаб'є – Гуцульська столиця! Нема, мовляють, села понад Жаб'є і більшого лиха шукати дарма», маючи на увазі, що «Гуцульська столиця» в умовах колоніального режиму Австро-Угорщини була селом великих бід, яких дарма було шукати в інших місцевостях і ці біди продовжувалися тут протягом десятків років. З проголошенням незалежності України вся історична спадщина стала дорогоцінним надбанням для нинішнього покоління у здійсненні національно-культурного відродження і розвитку краю та розбудови Української незалежної держави. У 1990 р. на Верховинщині створено громадську організацію Всеукраїнське Товариство «Гуцульщина», а в 1991 р. проведено перший Міжнародний Гуцульський фестиваль, який став традиційним і щорічно проводиться в районних центрах та містах регіону Гуцульщини. У селищі Верховина встановлено пам'ятний знак «Центр Гуцульщини». На Верховинщині проводяться щорічні свята і фестивалі: «Полонинське літо», фестиваль Гуцульської співанки імені Чукутихи, Гуцульської музики імені Могура, Гуцульського танцю імені Чуперчука та Шинкарука, в яких бере участь велика кількість гостей з України і зарубіжжя.

На території Національного природного парку «Верховинський» є сприятливі умови для розвитку різних видів туризму. Зокрема: етно-екотуризму, агротуризму, арт-туризму, унітарного

туризму, мілітарітуризму, фотополювання, гірського велотуризму, кінного, спортивного пішохідного, зеленого, орнітологічного туризму, а також кліматобальнеологічного лікування відпочиваючих на базі мінерального джерела лікувальної води «Буркут» в урочищі Штефулець. Для цього придатні всі пасма гірських хребтів Українських Карпат. Основна рекреаційна діяльність проводиться в зоні регульованої рекреації, яка складає 3670,1 га 30,53% від усієї площі.

Враховуючи відповідний природно-заповідний фонд, незаймані цивілізацією мальовничі куточки природи, джерела чистої води та різноманіття фауни і флори, туризм буде розвиватися як пріоритетний напрям рекреаційної діяльності, спрямований на гармонізацію відносин між туристами і навколишнім середовищем.

З метою організації та розширення екотуристичної діяльності на території Парку спеціалісти визначають місця прокладання еколого-освітніх, науково-пізнавальних, орнітологічних стежок, туристичних маршрутів з оглядовими майданчиками мальовничих краєвидів наших гір і полонин. Планується до 2020 року завершити будівництво чотирьох адміністративних приміщень ПОНДВ з міні-готелями і візит-центрами. Враховуючи наявність мінеральних джерел з лікувальною водою Буркут та екологічно чисту територію, пропонується збудувати дитячий оздоровчий комплекс на 100 відпочинкових місць. Запровадження різних видів туризму створить передумови збільшення кількості туристів та відпочивальників, що сприятиме підвищенню рівня екологічної свідомості і світогляду серед відвідувачів Парку та різних верств місцевого населення.

Об'єктами особливої привабливості для рекреантів є музеї, під час відвідування яких можна ознайомитися з культурою і побутом Гуцульщини, відчутти гостинність мешканців сільської місцевості та придбати традиційні сувеніри цього краю. Також на території району функціонує 11 музеїв.

На території Національного природного парку прокладено більше 113 км еколого-пізнавальних туристичних маршрутів.

Одним з привабливих для туристів є маршрут «Стежками Лесі Українки», загальна протяжність якого на території Буркутського ПОНДВ – 18 км. Найвища точка маршруту – 1477 м н. р. м. (лінійний, комбінований). Цією стежкою в 1903 році проходила відома українська письменниця і поетеса Леся Українка. Побачене надихнуло її на написання творів: «В пущі» та «Одержима».

Не менш привабливим та цікавим є маршрут «Цісаревича Рудольфа» на території Перкалабського ПОНДВ, протяжністю 13 км. Найвища точка маршруту 1540 м н. р. м. (кільцевий, комбінований, радіальний). Пройшовши ним, туристи мають можливість оглянути залишки гідротехнічної споруди кляузи-гаті імені «Кронпринца Рудольфа», названої в честь сина Австрійського цісаря Франца Йосифа.

Ще один маршрут – «Чемірне» Прикордонного ПОНДВ. Загальна протяжність 14 км. Найвища точка маршруту – 1650 м н. р. м. (лінійний, комбінований). «Скала Баби» – Перкалабське та Прикордонне ПОНДВ. Загальна протяжність – 13 км. Найвища точка маршруту – 1750 м (кільцевий, комбінований, радіальний). «Кляуза Лостун» – Чивчинське ПОНДВ. Загальна протяжність – 17,20 км. Найвища точка – 1653 м н. р. м. (кільцевий, комбінований). «Монастирський» – Буркутське ПОНДВ. Загальна протяжність – 13 км. Найвища точка маршруту – 1576 м н. р. м. (кільцевий, комбінований).

Головне завдання та стратегічні цілі еколого-пізнавального туристичного маршруту і екологічної стежки – навчати відвідувачів впізнавати у природі вивчені живі об'єкти, бачити ознаки, їх пристосування до умов існування, біологічні ритми, пояснювати екологічне значення.

Важливим напрямком діяльності є забезпечення безпеки відвідувачів. Територія Парку знаходиться в помірній кліматичній зоні. Однак, подорожуючи територією, можна

зустрітися з різного роду небезпекою: це небезпечні природні явища (повені, грози, урагани, екстремальні температури повітря, води), а також небезпека від хижих диких звірів чи отруйних дикорослих рослин, змій, павуків, грибів та ягід.

Для попередження, своєчасного інформування і ліквідації нещасних випадків розроблений комплексний план, узгоджений з органами місцевої влади, рятувальна служба, відділ міліції, медичні установи.

В цілому природні умови території Парку є безпечними для відвідувачів. Еколого-пізнавальні туристичні маршрути і рекреаційні місця розроблені, прокладені та облаштовуються з усіма вимогами і правилами.

Для подальшого розвитку рекреаційної та еколого-освітньої діяльності планується збудувати при адміністрації НПП «Верховинський» візит-центр, діяльність якого поліпшить ефективність еколого-освітньої роботи і дозволить відвідувачам і туристам ознайомитись із етно-культурними традиціями місцевого населення, привабливими місцями Національного природного парку «Верховинський» та Гуцульського регіону Українських Карпат.

Дмитро Стефлюк
заступник директора Парку з
наукової роботи

Флагман природоохорони на Косівщині

Досвід багатьох розвинутих країн, насамперед тих, що входять у Євросоюз, показує, що найефективнішою формою охорони природи є створення заповідних територій та об'єктів. Адже це забезпечує збереження генофонду біорізноманіття і, насамперед, рідкісних та зникаючих видів рослин, тварин і природних комплексів.

Особливу тривогу викликає стан лісових екосистем, що в Карпатському регіоні України. Він не відповідає концепції сталого розвитку, задекларованій у Карпатській конвенції, в частині захисту довкілля. Тому подолання негативних факторів та прискорення відродження пріоритетних напрямків сучасного господарювання на селі, а тим паче – в

передгірській і гірській місцевості, вимагає здійснення радикальних соціально-політичних та економічних перетворень. На передній план висувається пошук шляхів поліпшення рівня життя горян у поєднанні з раціональним природокористуванням.

Це й багато інших факторів спонукало громадськість, широкі наукові кола, депутатський актив забити на сполох. Так, на Першій Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми Гуцульщини», яка відбулася 27-28 травня 1993 року в місті Косові за участю більше 100 науковців України, США, Румунії і Польщі (серед них 30 академіків і докторів наук), розроблено досить конкретні рекомендації з багатьох питань. У першу чергу

пропонувалося посилити охорону довкілля і створити природний парк, а також історико-краєзнавчий музей, видавати краєзнавчу літературу, розвивати туризм, рекреацію й оздоровництво...

Можливо, що це й дало поштовх тому, що Верховна Рада України в 2008 році прийняла "Загальнодержавну програму формування Національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки".

Відрадно, що все це дало поштовх створенню нашого Національного природного парку "Гуцульщина" згідно з Указом Президента України від 14 травня 2002 року за номером 456. Із перших днів колектив непохитно займає державницьку позицію на всіх напрямках. Якраз про це далі мова піде в статті НПП "Гуцульщина" передувало створення низки резерватів і пам'яток природи. Зокрема, перший резерват був запроєктований ще в 1936 році з метою охорони дуба скельного, який росте найвище, 600 метрів над рівнем моря, у нас, на Прикарпатті. Але офіційного статусу пам'ятки природи цей об'єкт набув аж у 1996 році. Дещо раніше, в середині 1960-их років, на Косівщині було лише чотири пам'ятки природи місцевого значення: Міська гора, дубовий резерват, Шешорський водоспад на річці Пістинька та відслонення вапняків на цій же річці в с. Пістинь. Також були виділені ділянки, де заборонялися полювання і виловлювання риби: Космацьке лісництво, річки Черемош і Рибниця у межах Косівського району.

Далеко за межами Гуцульщини відомий дендропарк ім. Аполінарія Тарнавського, що в санаторії "Косів" на площі 4 гектари. Його закладено ще в 90-х роках XIX століття. Тут є чимало рідкісних дерев, є чого повчитися у плані дбайливого ставлення до довкілля.

Тепер на Косівщині діють 38 об'єктів природно-заповідного фонду. А саме: наш НПП "Гуцульщина" (32271 га); регіональний ландшафтний парк "Гуцульщина" (17729 га); два ландшафтні заказники місцевого значення площею 340 га; два лісові заказники місцевого значення площею 194 га; два гідрологічні заказники місцевого значення (1930 га); 10 ботанічних пам'яток природи місцевого значення (5,8 га) і 9 заповідних урочищ (89,8 га).

Ступінь заповідності Косівського району становить 53,7%, що є найвищим показником на Івано-Франківщині й складає 13,4% природно-заповідного фонду Прикарпаття.

Усе це, безперечно, повинно забезпечити охорону та відновлення біоценозів і ландшафтів. Це ж і є обов'язковим елементом

гармонійного співвідношення природи та суспільства.

Створення парку – це гарант збереження довкілля і поштовх до інтенсивного розвитку туризму, рекреації. Водночас, на його території припинено рубки головного користування (суцільні рубки), які в умовах дуже порушеної вікової структури лісів (у Косівському районі лише 5,9% стиглих лісів замість 20-20% за оптимальної вікової структури лісів) призводили до негативних явищ у навколишньому середовищі. Санітарно-оздоровчі заходи на території Національного парку проводяться на науковій основі, а заготовлену деревину на землях, наданих НПП у постійне користування, реалізуємо виключно для потреб населення та організацій району. За час з 2002 до 2013 року, наприклад, заготовлено 48712 кубометрів деревини, рубки догляду проведено на 78,8 га, вибірково-санітарні рубки – на 3057,4 га, очищено ліси від захаращення – на 1040,6 га. Хочу зазначити, що на перших порах наш природний парк від санітарно-вибіркового рубок у рік заготовляв майже 6000 кубометрів деревини. А за два останні роки цей показник зменшився на половину. Якраз це й переконливо свідчить про значне поліпшення санітарного стану лісів і вдвічі меншу захворюваність дерев.

Працівники служби державної охорони та збереження екосистем, окрім здійснення природоохоронних заходів, постійно дбають про відновлення природних екосистем, збереження і примноження фауни, протипожежну безпеку тощо.

Для підтвердження цього наведу декілька фактів. З часу створення НПП "Гуцульщина" ми посадили лісові культури – майже на 40 гектарах, провели їх доповнення більш як на 140 гектарах, догляд за лісокультурами майже на 490 гектарах. У нас створено три розсадники лісоутворюючих, декоративних та плодкових дерев і кущів, де обліковано майже 100 000 саджанців. Також закладено плантації новорічних ялинок на 1,17 гектарах, виготовлено та облаштовано 450 штучних гніздівель, 57 годівниць, 82 природних джерела та майже 180 метрів водних перепадів.

Першочерговим завданням нашої природоохоронної установи є проведення інвентаризації біорізноманіття та розроблення на основі аналізу стану популяцій аритетних видів, заходів зі збереження і їх відтворення у природних ландшафтах.

На кінець минулого року в нас нараховувалося 2266 видів флори та понад 2050 видів фауни. З них, відповідно, 80 і 100 занесено до Червоної книги України.

Проведені дослідження свідчать про те, що серед установ природо-заповідного фонду Карпатського регіону України за чисельністю видів флори й фауни, які занесені до Червоної книги нашої країни, а також міжнародних списків, наявністю реліктів та ендеміків НПП “Гуцульщина” поступається лише Карпатському біосферному заповіднику і Карпатському НПП, де більші території і високогірні масиви. Тому вони й відзначаються багатшим біорізноманіттям.

Наші науковці разом із колегами ряду вітчизняних і зарубіжних наукових установ виконують науково-дослідні роботи згідно з програмою Літопису природи.

Налагоджено тісну співпрацю з Українським науково-дослідним інститутом гірського лісівництва ім. П. С. Пастернака, інститутом ботаніки НАН України ім. М. Холодного, Львівським національним університетом ім. І. Франка, Донецьким національним університетом, Харківським національним університетом ім. Каразіна, Державним природничим музеєм НАНУ, Чернівецьким національним університетом ім. Ю. Федьковича, інститутом екології Карпат, Прикарпатською державною сільськогосподарською дослідною станцією інституту сільського господарства Карпатського регіону НААНУ, Вищою школою екології та управління у Варшаві (Польща), інститутом сільськогосподарської політики та дослідження ринку ім. Ю. Лібиха в Діссені (Німеччина), Інститутом Ботаніки Словацької Академії Наук, що в Братиславі, Регіональним природним парком Брачано–Монтініано (Італія), Бещадським парком народів (Польща), результати яких увійшли до десяти томного “Літопису природи”.

Ми співпрацюємо й з іншими вишами, що на теренах Західної України. Підтвердженням є недавно видана у Львові солідна повноколірна монографія “Національний природний парк “Гуцульщина”, в якій доступно висвітлено діяльність установи в природоохоронному, науковому, еколого-освітньому, рекреаційному й господарському напрямках.

У першому півріччі нинішнього року на базі нашого НПП Міністерство екології та природних ресурсів за підтримки проекту Євросоюзу “Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки” провело семінар “Планово-економічні аспекти діяльності установ природо-заповідного фонду,

забезпечення дотримання фінансової дисципліни”.

Представники 41 установи природно-заповідного фонду з усієї України обмінялися досвідом роботи, відвідали наш туристично-мистецький комплекс “Маєток Святого Миколая”, науково-дослідний розсадник, пасіку Святого Миколая, науково-просвітницький центр Парку – лабораторію екологічного моніторингу, кімнати-музеї дендрології, мікології, орнітології, ентомології і т. д. Вони ж подивилися фільм “НПП “Гуцульщина”. 10 років діяльності”.

Також на належному рівні пройшов семінар “Гуцульський кінь в культурі Карпат” у рамках проекту “Створення Польсько-Українського центру розведення та популяризації коней гуцульської породи” програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусія – Україна.

За результатами рейтингової оцінки Департаменту заповідної справи Мінприроди України, проведеної в 2013 році, Національний природний парк “Гуцульщина” увійшов у трійку найкращих споріднених наукових установ нашої держави.

З часу створення парку працівники наукового відділу опублікували понад 120 наукових статей і 35 матеріалів у різних засобах масової інформації. Видано колективні монографії: “Засади сталого розвитку Косівщини”, “Розведення гуцульської породи коней. Міжнародний досвід”, “Національний природний парк “Гуцульщина”: рослинний світ”, практичні посібники “Лікарське рослинництво та ягідництво”, “Біоконверсія в контексті сталого розвитку агрокультури”, “В Карпати на конях” тощо.

До цього варто додати й те, що в нас виходить інформаційний вісник “Національний природний парк “Гуцульщина”. Налагоджено співпрацю із друкованими та електронними ЗМІ району й області. Зокрема, опубліковано понад 500 статей на природоохоронну тематику, створено майже 50 телефільмів та відеограм. В ефір вийшло майже 200 телесюжетів і радіопередач. А пересувний еколекторій “Довкілля Косівщини” здійснив понад 350 виїздів у загальноосвітні заклади та населені пункти району. Спільно з відділами райдержадміністрації, Косівським інститутом прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ, центрами дитячої творчості щороку, в середньому, проводимо 25 екологічних акцій, конкурсів і свят. Якраз такі заходи виховують у дітвори відчуття відповідального ставлення до природи рідного краю.

Тепер, коли рекреаційна галузь у нашому краї стає визначальною, нарізла необхідність переорієнтації багатьох напрямків господарювання на Косівщині в русло рекреаційної діяльності. Одночасно з розбудовою інфраструктури цієї галузі (готелів, баз відпочинку, доріг, інших об'єктів) важливою ланкою є забезпечення туристів, гостей і місцевих мешканців високоякісними, екологічно чистими й нетрадиційними продуктами харчування рослинного і тваринного походження: овочами, фруктами, ягодами, грибами, м'ясом, фіточаями, молоком, бринзою та іншими. Для цього є всі можливості та передумови. Адже у нас порівняно низький ступінь забруднення ґрунтів, вод, повітря. І, в той же час, – є багато робочої сили й незадіяних сільгоспугідь.

Наші науковці переконалися у тому, що ягідник площею 10-20 арів, при належному догляді, щорічно може давати від 5 до 20 тисяч гривень доходу та роботу максимум 3 людям. І це набагато вигідніше, ніж вести традиційне землеробство. В цьому контексті реалізується проект “Запровадження природоохоронних засад агрокультури на Косівщині для сталого розвитку регіону”, що підтриманий Британською радою в Україні.

Ми ведемо роботу, спрямовану на зменшення антропогенного впливу на природні комплекси, будучи ініціаторами в запровадженні агротехнологій, які сприятимуть виробництву екологічно чистої продукції та оптимізації впливу на довкілля. З цією метою започатковано рух за природне землеробство і здоровий спосіб життя, заснували клуб органічного виробництва на Косівщині, а також громадські організації “Паросток”, “Спадщина Гуцульщини”, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив “Сільський господар”.

Науковці НПП “Гуцульщина” розробили та реалізують програму збереження і відтворення місцевих порід великої рогатої худоби, овець, карпатської бджоли, гуцульської породи коней. Останній є важливим чинником екологічно безпечного ведення лісового та сільського господарства, зеленого туризму, гіпотерапії. В Старокутському ПНДВ створено пасіку-музей, яка на сьогоднішній день налічує понад 50 вуликів різних типів, облаштовано кімнату бджоляра. Парк став партнером Міжнародної благодійної фундації “Хайфер Проджект Інтернешнл” з метою реалізації проектів: “Відродження зникаючих порід тварин на Гуцульщині”, “Відродження гуцульських коней в Українських Карпатах” та “Карпатський проект”.

Нас тішить і те, що НПП “Гуцульщина” наприкінці минулої весни ввійшов у першу десятку рейтингу вітчизняних НПП за версією телепередачі “ТСН Туризм”, студії 1+1.

Як уже давно модно казати: досягнуте – не межа. Є цілий ряд проблем, які заважають нормально функціонувати природно-заповідній установі. Насамперед, досі не вирішено питання виготовлення правоустановчих документів установи. Прийняття сумнівних рішень органами місцевого самоврядування та судами, безпідставні перевірки контролюючих органів та дискредитація Парку окремими особами місцевої влади перешкоджає виконанню Указу Президента України від 14.05.2002 р. №456/2002 „Про створення Національного природного парку “Гуцульщина” в частині надання земельних ділянок у постійне користування Парку відповідно до чинного законодавства України, створює умови для безконтрольного використання ресурсів та земель природо-заповідного фонду, провокує недотримання природоохоронного режиму його територій, гальмує реалізацію проекту “Туристично-мистецький комплекс “Маєток Святого Миколая”, а також сталий розвиток регіону в цілому.

Ми надіємося, що в державі попри теперішні негаразди, буде приділено увагу й природоохоронним проблемам.

Василь Пророчук
директор Національного
природного парку “Гуцульщина”

Впровадження проекту «Збереження карпатських пралісів»

Недоторкані Карпати – це не міф, а реальність, яка потребує особливої охорони та створення науково обґрунтованих підходів до їх збереження. Таких місць залишилось небагато, але їхня цінність є унікальною для підтримки оптимальних умов існування біогеоценозів. Йдеться про праліси та старовікові ліси. Різниця між ними полягає в тому, що перші залишились недоторканими в силу різних причин, однією з яких є важкодоступність до місця їх зростання. Останні хоч і зазнали певного впливу, проте збереглися завдяки збалансованому господарюванню людини.

Праліс – це віковий ліс, який протягом тривалого часу, що вимірюється навіть у кілька сотень чи тисяч років, росте та розвивається за природною закономірністю. Це ліс, який утворюють різні за віком та розмірами дерева. В ньому дуже багато старих дерев, які мають вік 150, 200 чи навіть 300 і більше років, які ростуть до віку своєї природної стиглості (за лісівничою термінологією), а вона, як правило, для різних порід є різною. Такі дерева (переважно) є домівкою для численних видів тварин, птахів і комах. У них ідеально поєднані природні процеси приросту і відпаду, розпаду та відновлення, котрі безперервно функціонують у періодичному життєвому циклі росту і розвитку лісу.

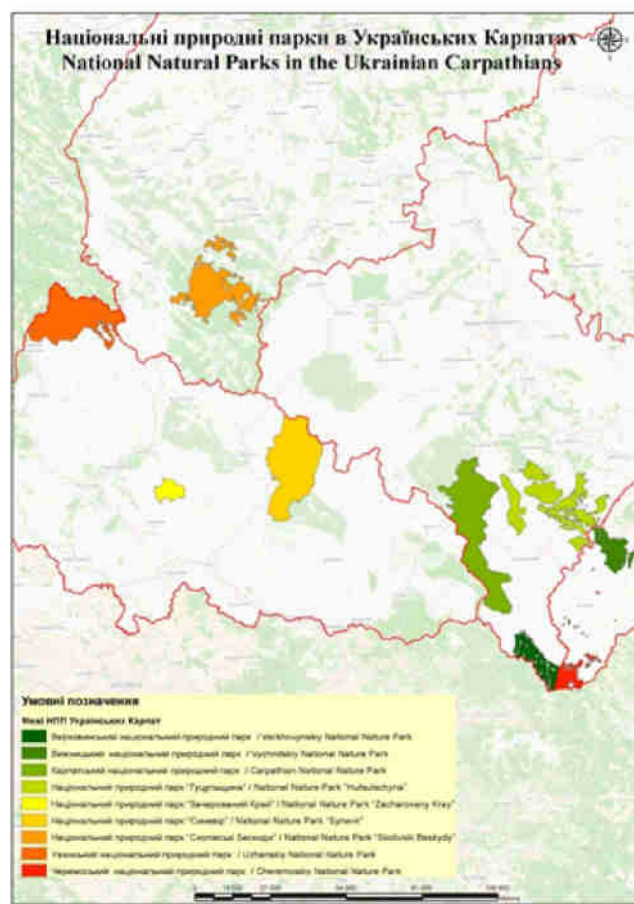
Сьогодні в Україні та в більшості інших держав Європи переважають ліси культурного походження, які є нестійкими в сучасних умовах антропогенного навантаження та в умовах глобальної зміни клімату.

Протягом останнього десятиріччя впроваджено ряд проектів, що спрямовані на управління лісами та охорону рідкісних і зникаючих оселищ. Для цього розроблено спеціальну методику ідентифікації пралісів та старовікових лісів під егідою та за фінансування Дунайсько-Карпатської програми WWF у рамках міжнародних проектів «Відкриті кордони для ведмедів у Румунських та Українських Карпатах» та «Сприяння відповідальному веденню лісового господарства для невиснажливого розвитку в Українських Карпатах».

Проект «Збереження Карпатських пралісів», що розпочався в березні 2014 року, впроваджує Українське товариство охорони птахів у партнерстві та за фінансової підтримки

Франкфуртського зоологічного товариства – міжнародної природоохоронної організації (Німеччина).

До проекту залучено дев'ять національних природних парків Карпатського регіону, де проростають праліси та старовікові ліси, а саме: «Карпатський», «Верховинський», «Черемоський», «Вижницький», «Сколівські

Бескиди», «Гуцульщина», «Синевір», «Ужанський» та «Зачарований край».

Метою проекту є збереження Карпатських пралісів шляхом розширення територій покриття національними природними парками Карпатського регіону важливих первозданих і природних біотопів.

Проведення першого етапу робіт із розширення територій національних природних парків у межах, покритих важливими первозданими і природними біотопами: підготовка наукових обґрунтувань і клопотань щодо доцільності розширення

територій парків. Проект передбачає посилення адміністративних повноважень національних природних парків у питаннях управління та збереження пралісів і старовікових лісів, а звідси і розробка планів управління територіями національних парків у цілому. За отриманими результатами обстежень підготовлено пакети документів щодо

ідентифікацією пралісів проведено обстеження територій на предмет цінної флори і фауни.

Важливим компонентом проекту є інформування місцевого населення про значення карпатських пралісів і необхідність їх збереження. Для цього підготовлено і розповсюджено інформаційно-просвітницькі матеріали, проведено «круглі столи», семінари та робочі зустрічі. Проведено анкетування як місцевого населення, так і відпочиваючих.

Діяльність проекту щодо посилення природоохоронної спроможності НПП:

- Закуплені і передані у НПП автомобілі, мотоцикли, квадроцикли

- Закуплене і надане в користування обладнання – фотоапарати, біноклі, GPS та для просвітницької роботи (ноутбуки, монітори, проектори, принтери)

- Проведено роботи з обладнання джерел (НПП: «Верховинський», «Вижницький», «Сколівські Бескиди»)

- Проведено весняну акція з прибирання прилеглих територій до НПП

- Профінансовані роботи із маркування нових туристичних маршрутів (у наступному році планується фінансування їх обладнання)

- Виконано пілотний соціальний проект у с. Снідавка (НПП «Гуцульщина»)

- Ремонт моста на маршруті на г. Говерла

- Пристрої для проведення дослідження кажанів

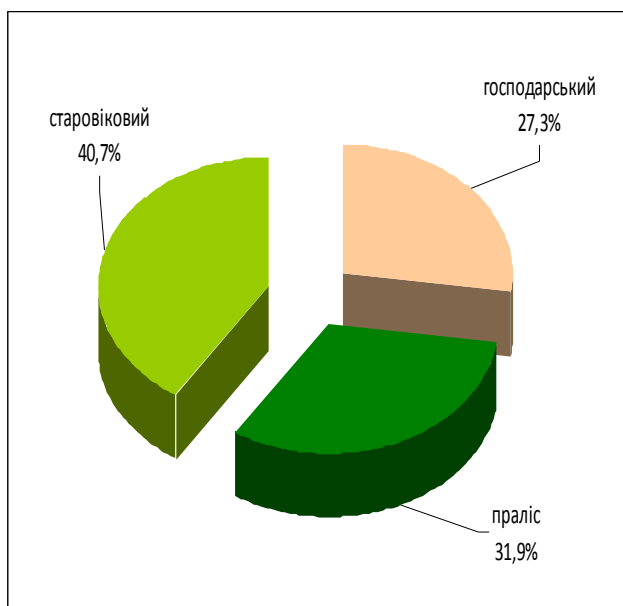
- Робота із ЗМІ

Сподіваємось, що успішна реалізація проекту стане важливим кроком у просуванні ідеї невиснажливого (сталого) ведення природоохоронного та лісового господарства в Україні.

НПП	Площа, га	Розширення, га	Відсоток розширення від сучасної території
Ужанський НПП	39159,3	12462,0 (за рахунок земель без вилучення)	0
Карпатський НПП	51570,8	25301	49,1
НПП "Закарпатський край"	6101	13428	220,1
НПП "Гуцульщина"	32271	2690,4	8,3
НПП "Сколівські Бескиди"	35259	10892 (за рахунок земель без вилучення)	0
Вижницький НПП	11238	8358,9	74,4
НПП "Синевир"	42704	2971,7 (за рахунок земель без вилучення)	1,3
Червоногородський НПП	7117,7	575,5	301,4
Верховинський НПП	12022,9	21453,1	97,1
Всього:	146713,6	105 864,7	70

доцільності розширення територій НПП: клопотання, наукові обґрунтування, експертні висновки.

Проведено інвентаризацію та ідентифікацію старовікових лісів та пралісів у зоні перспективного розширення/вилучення НПП (обстежено 16349, 1 га; ідентифіковано 5222,2 га пралісів, 6660,1 старовікових лісів, 4466,8 господарських лісів). Одночасно з

Олександр Кеселюк
заступник директора Карпатського
Національного парку з наукової роботи,
регіональний координатор Проекту
збереження Карпатських пралісів

Чому кульгає екокультура?

Підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі в дошкільних дитячих закладах, у системі загальної середньої, професійної та вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки.

Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища.

(Зі статті 7 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища").

Кожен з нас: міський чи сільський житель, пенсіонер, працюючий чи безробітний, підростає покоління щодня усюди чуємо нарікання на невпинне зростання кількості хворих на різні недуги, і навіть невиліковні, народження діточок-інвалідів, харчові отруєння, передчасне псування овочів і фруктів та виявлення в них нітратів, важких металів тощо.

На перший погляд це, здавалося б, є дивним. Адже нема чого дуже нарікати на науково-технічний прогрес у всіх сферах, теперішній добробут населення, стан медичного і побутового обслуговування наших громадян, розгалужену мережу аптек, нестачу в торговельній мережі індивідуальних засобів захисту, погані умови для дитвори в дошкільних і навчальних закладах та її оздоровлення у час літніх канікул.

І все це добре, як на долоні, видно в нас на Гуцульщині. Саме тут ніби чисті вода і повітря, екологічно чисті продукти тваринництва, садівництва й ягідництва, нема підприємств хімічної промисловості, і ... Натомість великий відсоток інвалідності. В Косівському районі, наприклад, інвалідів більше, ніж у всій сусідній Тернопільській області.

Де зариті такі корені суспільного зла? Які першопричини? Що, насамперед, треба робити спільними зусиллями, аби найближчим часом змінити ситуацію на краще?

На нашу думку, то негайно треба, як раніше модно було казати, лицем повернутися до екологічної культури. Саме з неї треба починати в кожній сім'ї, дитсадку, школі, трудовому колективі, в кожному населеному пункті та адміністративно-територіальному районі.

Хто ж, як не батьки, вихователі дитсадків і педагоги мали би вчити дітей бережно ставитися до рідної природи. Вони ж самі повинні показувати добрий приклад підростаючому поколінню.

– Найщирішою аудиторією є діти, – каже начальник відділу екологічної освіти НПП "Гуцульщина" Катерина Лаврук, – тому з раннього дитинства треба формувати у свідомості підлітків емоційно-позитивне ставлення до живої природи, яка нас оточує. Їх же слід учити розуміти та любити природу, не лише милуватися, а й пізнавати, спостерігати і, працюючи в її скарбниці, заглиблюватися у таємниці, застосовувати на практиці набуті знання.

Яке буде завтра ставлення підростаючого покоління до навколишнього середовища, якщо воно сьогодні бачить, що дорослі, в переважній більшості, на очах своїх дітей викидають різний непотріб у лісові масиви не тільки НПП "Гуцульщина", а й ДП "Кутське ЛГ" та РП "Райагроліс", засмічують береги та русла річок, спалюють усе, що горить і ... Аби переконатися у цьому, досить побувати поблизу "замороженого" будівництва майбутньої "Байки 2" і згорілого комплексу "Волійський замок", на схилах праворуч Міської гори від "Ластів'їного гнізда", поблизу джерел Кринчистого і Сірководневого в селі Рожнові.

Також викликає неабияке занепокоєння супротив, який упродовж багатьох років чинять окремі зацікавлені особи природоохоронній діяльності Національного парку через те, що він став на перешкоді несанкціонованому вирубуванню лісів. Необгрунтовано великі планові лісозаготівлі лісогосподарськими підприємствами, а також незаконні та самовільні рубання завдають непоправної шкоди лісовим екосистемам. Те ж стосується браконьєрства, а ще гірше – активізації за останній час так званих легальних мисливських формувань, керівники яких підбурюють членів цих товариств на протиправні дії, маючи на меті зняти з території Парку статус ПЗФ заради збільшення площі мисливських угідь.

Це ще не повний перелік, варто пригадати катастрофічне засмічення берегів водних артерій, жахливий стан автомобільних шляхів і т. д.

Ми, зрозуміло, з такою низькою екокультурою не те, що не потрібні Євросоюзу, а навіть не маємо шансів розвинути надзвичайно перспективну для нашого краю

туристичну галузь. До того ж самі собі вкорочуємо віку такими нікчемними діями.

Конституція України визначає людське життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю. У нездоровому та виснаженому природному середовищі, в принципі, не може бути здорового та безпечного життя. Адже людині на землі Бог заповідав бути не бездушним споживачем, а дбайливим і мудрим господарем – у тому числі для того, аби у непорушному вигляді передати цей святий дар прийдешнім поколінням.

Задумаймося над цим, панове! Не рубаймо гілля, на котрому сидимо!

Вихід із ситуації є, навіть тепер, коли попередня злочинна влада України обікрала державу, підірвала довіру закордонних інвесторів.

Насамперед, кожному з нас, попри основну роботу, сімейні справи, потрібно починати з екологічної культури, підвищення персональної відповідальності за дії та очікувані наслідки.

Було би дуже добре, якби часопис "Гуцульський край" почав випускати щомісячну газету в газеті на кшталт: "Рідна природа", "Людина і природа", "Природа Косівщини", "Наш другий дім".

Далеко досвіду не треба шукати. Народний часопис Верховинського району "Верховинські вісті", наприклад, регулярно випускає такі додатки, як "Гуцульська столиця", "Митар" та інші. Від цього всі ми будемо тільки у вигрші.

На закінчення хочеться зіслатися на мудрі настанови відомого світила – професора, доктора медичних наук, одного із засновників Партії Зелених, форматора мережі природоохоронних органів Карпатського регіону та першого Посла України в Румунії Леонтія Сандуляка, котрий, якимось будучи в Косові, сказав: "В Україні людину, яка не має знань, називають темною, а людина, яка

володіє знаннями про щось, вважається освіченою. Досвід свідчить, що чим менш обізнаною з питань екології є людина і чим вищу посаду вона обіймає, тим більшої шкоди вона може завдати суспільству, особливо, якщо ця людина займає високі посади в державі. А тому екологічне виховання та екологічна культура і просвіта мають бути пріоритетними в країні".

Саме Леонтій Іванович постійно твердить, що екопроблеми стосуються усіх без винятку громадян нашої України. А громадськості легше впливати на екологію суспільства – утвердити пріоритет екологічних проблем.

Тільки високодуховне, екологічно свідоме населення може раціонально і ефективно реалізовувати природний та історико-культурний потенціал для розвитку екологічного туризму та екологічно орієнтованої рекреації, які, безперечно, стануть альтернативою споживацькому, виснажливому природокористуванню і запорукою сталого розвитку Косівщини – унікального куточку Карпат, який славиться багатством природних ландшафтів, різноманітними видами флори і фауни, чистим гірським повітрям, м'яким кліматом, екологічно чистими продуктами харчування, цілющою джерельною водою, пам'ятками історії, культури та архітектури.

Юрій Стефурак

заступник директора з наукової роботи НПП "Гуцульщина", кандидат біологічних наук.

Петро Гавука,

провідний фахівець відділу екологічної освіти НПП "Гуцульщина", член НСЖУ

Поява чужорідного виду щуки звичайної (*Esox lucius*) та її вплив на іхтіофауну у верхів'ї басейну Черемошу

Річка Черемош утворюється внаслідок злиття Чорного Черемошу з Білим Черемошем у селі Устеріки Верховинського району Івано-Франківської області. У верхів'ях Черемошів значно більший нахил річок та струмків, що зумовлює швидку течію води. При швидкій течії вода в річках не встигає нагріватися і є досить прохолодною та чистою. У верхній течії Черемошів водяться такі види риб, як форель

струмкова (*Salmo trutta L. (morpha fario)*), форель райдужна (*Parasalmo mykiss (Walb.)*), лосось дунайський (*Hucho hucho (L.)*), минь річковий (*Lota lota (L.)*), марена середземноморська (*Barbus petenyi Heck.*), підустр (*Chondrostoma nasus (L.)*), головень (*Squalius cephalus (L.)*), в'юн звичайний (*Misgurnus fossilis (L.)*), бистрянк (*Alburnoides bipunctatus (Bloch)*), карась сріблястий

(*Carassius gibelio* (Bloch)), карась звичайний (*C. carassius* (L.)), пічкур карпатський (*Gobio carpathicus* (Vlad.)), гольян звичайний (*Phoxinus phoxinus* (L.)), щипавка дунайська (*Cobitis elongatoides* (Brcescu et Maier)), бабець строкатоплавцевий (*Cottus poecilopus* Heck) та інші представники іхтіофауни. Звичайна щука (*Esox lucius* (L.)) в зазначеному регіоні належить до інвазійних видів.

Ставки у с-щі Верховина, розташовані поблизу річки Чорний Черемош

Щука – хижа риба зі стрілоподібним тілом, сіро-зеленого забарвлення в цяточку, з дуже подовженою головою, нижня щелепа видається вперед [6]. У неї один з найбільших ареалів проживання серед усіх прісноводних риб: щука не зустрічається лише в гірських річках і озерах, де вода бідна киснем, та в швидкоплинних річках. **Звичайна щука мешкає у водоймищах, що відносяться до басейнів Північного Льодовитого океану та Балтійського, Каспійського, Чорного, Азовського і Аральського морів, трапляється вона навіть на півночі Камчатки і в Анадирі [7].**

Паша щуки дуже добре пристосована для захоплення жертви за рахунок різнокаліберних гострих зубів на нижній щелепі і їх більш дрібних різноспрямованих аналогів, що занурюються в слизову оболонку ротової порожнини [4]. Тому здобич легко проковтується, але зворотний хід для неї закритий – глоткові зуби підіймаються та утримують жертву. У раціон харчування щуки входить, в основному, більш дрібна риба (плітка, гольян, окунь, йорж, піскар, голец та інші), але для неї також характерний канібалізм, тобто поїдання дрібних особин свого виду і полювання на водоплавних птахів, дрібних ссавців (миші та кроти, які випадково потрапили у воду), земноводних, рептилій. Тіло цієї риби може досягати в довжину 1,5 метрів і важитиме близько 35 кг [7] (зазвичай довжина 1 м, вага 8 кг), але такі особини зустрічаються нечасто, так як середня тривалість життя щуки

не перевищує 20 років, а активний хижий спосіб життя не дозволяє «жиріти».

Науковці, які в минулому досліджували річку Черемош, у верхів'ях його басейну шуку не виявляли. Також не було про неї жодної згадки від місцевих жителів. За літературними даними [2; 4; та ін.], звичайна щука має голарктичне поширення, у гірській місцевості (вертикальне поширення у висотній зональності) її зустріти можна на максимальній висоті до (450 метрів н. р. м.).

Поблизу території НПП «Верховинський», вище 900 м н. р. м. в урочищі Перкалаба (сусідня територія з НПП «Верховинський») останнім часом виявили 3 особини щуки (тут цих риб може бути значно більше). Також аналогічне місце (близько 900 м н. р. м.) з наявністю щуки зафіксовано у річці Чорний Черемош, в урочищі Добрин. Поява цього виду у верхів'ях басейну Черемошів може бути обумовлена тим, що в населених пунктах Верховинського району є кілька великих, зокрема у селі Буковець та у с-щі Верховина, і десяток малих протічних ставів. У ці стави місцеві люди запустили та вирощують щуку для власних потреб, ведуть рибне господарство. Протягом тривалого часу щука у ставках акліматизувалася й адаптувалася до відносно теплої гірської протічної води, яка тут, нагріваючись від сонця, значно тепліша, ніж у річках. Під час вирощування щука давала потомство, і нові покоління цих риб у ставках стали краще

Великий ставок у с-щі Верховина, де мешкає звичайна щука

пристосовані до життя у водоймищах у гірській місцевості.

Руйнівна повинь з селевими потоками в липні 2008 року зруйнувала численні дамби великих ставків, а з малих вода виходила з берегів, а текла у р. Черемош і притоки зі значною кількістю захопленої риби. Виявляється, що акліматизована у ставках звичайна щука пристосувалася до активного

життя у верхів'ях Черемошів. Навесні, коли в річці та притоках прогривається вода, щука мігрує вгору, за течією Білого та Чорного Черемошів, оскільки там води більш насичені киснем, поїдаючи значну кількість молодих

Звичайна щука – виявлений інвазійний вид у водоймах поблизу території НПП «Верховинський»

особин форелі струмкової та лосося дунайського.

Для зменшення впливу чужорідного виду звичайної щуки у верхів'ях басейну Черемошу потрібно влаштувати каскад перепадів через усю ширину русла у верхній течії річок Чорного та Білого Черемошів, як перешкоди для міграції щуки. Через них, вільно «перестрибуючи», буде проходити струмкова форель вгору за течією на нерест. У 2013 році

на території НПП «Верховинський» споруджено більше 150 погонних метрів форелепадів. Це дуже важливо, оскільки в минулому притоки Білого та Чорного Черемошів були змінені внаслідок значного антропогенного навантаження на ці території, під час масштабних промислових лісорозробок у другій половині ХХ століття. Встановлення нових форелепадів сприятиме зростанню чисельності популяції струмкової форелі, оскільки збільшиться вміст розчиненого у воді кисню, та запобігатиме проникненню інвазійного хижака звичайної щуки у верхів'я басейну Черемошів.

Ареал поширення щуки звичайної у річках планети

Література

1. Зеленчук Я. І., Проців О. Р. Традиційна культура гірського рибальства на Гуцульщині в басейні Черемошу в кінці ІХ – на початку ХХ століття / Ярослав Зеленчук, Олег Проців // Українознавство, науковий журнал – 2013 – №1 (46). – с. 226 – 229.
2. Мовчан Ю. В. Риби України (визн. – довідн.). – К., 2011. – 444 с.
3. Нечай М. М. – Сучасний стан та перспективи збільшення популяції форелі струмкової в басейні Черемошу / Михайло Нечай // Еколого-просвітницький краєзнавчий журнал «Жаб'є» – 2014 – №2. с.2-5.
4. Павлов П. Й. Личинкохордові (асцидії, апендикулярії, безчерепні (головохордові), хребетні (круглороті, хрящові риби, кісткові риби-осетрові, оселедцеві, анчоусові, лососеві, харіусові, щукові, умброві). – К: Наук, думка, 1980. – 351 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 1).
5. Татаринов К. А. Фауна позвоночных запада Украины / Константин Татаринов // Изд-во Львовского ун-та, 1973. с. 22.
6. Тулянин І. І. Риби карпатських водойм. – Ужгород: Карпати, 1982. – 144 с.
7. Щука звичайна [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

Михайло Нечай
директор НПП «Верховинський»,
аспірант Львівського інституту
біології тварин

Іван Коляджин
провідний науковий співробітник
наукового відділу

Майбутнє Пруту – в наших руках

Швидкоплинний, стрімкий, гомінкий... Уже звично характеризувати так Прут. Хоча, насправді, він такий лише у верхів'ї. А нижче міста Чернівці ріка виходить на рівнину і повністю змінює свій характер.

Прут має різне значення для різних територій. Для Яремчанщини – це головна водна артерія, для Івано-Франківщини – друга за величиною річка після Дністра. Проте не слід забувати, що Прут є транскордонним водотоком і, окрім України, протікає ще й на території Молдови та Румунії, несучи свої води в Дунай.

Прут є другою за величиною річкою і для Молдови. У межах України розташовано 33% від загальної площі басейну, Молдови – 28%. Довжина річки – 967 км, площа водозбірного басейну – 27540 км². У межах України басейн Пруту (площа – 9168,25 км²) розташований на

невисокими, а тераси – добре вираженими. Річка мандрує, а її звивисте русло місцями поділяється на рукави. Заплава стає дуже заболоченою в нижній частині.

На ріці Прут розташовані такі відомі міста як Яремче, Коломия, Чернівці, Новоселиця, Унгени, Леово.

Середня глибина річки Прут у верхів'ї невелика. У нижній частині глибина становить не менше метра, тому тут Прут може бути навіть судноплавний для малих суден.

Раніше по річці Прут сплавляли плоти з лісоматеріалом, в основному, з Буковини. Частина цих плотів доходила тільки до пристані в селі Новоселиця і лише деякі – до річки Дунай. Внаслідок цього торговельне та економічне значення річки Прут, як водного шляху, незначне. Тим більше, порівняно невеликий басейн ріки порізаний залізницею у трьох місцях.

Основними перешкодами судноплавству на Пруті є пороги (біля села Костешти), мілководдя в меженний період, особливо в місцях, де річка розливається в болота.

Басейн Пруту на території України характеризується досить густою гідрографічною мережею. Густота річкової мережі дорівнює 0,94 км/км², що майже у три рази більше середнього показника по Україні (0,34 км/км²). Густота мережі обумовлена, насамперед, двома факторами: великою розчленованістю рельєфу і, одночасно, значною кількістю опадів.

Загалом у басейні р. Прут налічується 7192 річки протяжністю 16404 км. Річки відрізняються великими похілами, швидкою течією, а також бурхливими повеннями і паводками (особливо в передгір'ях). Відносно м'які породи флішу не сприяли створенню значних водоспадів. Лише в деяких долинах при перетині твердих пісковиків виникає система невисоких водоспадів. Одним з таких є водоспад «Пробій» на р. Прут в м. Яремче.

Прут має надзвичайно важливе транскордонне народногосподарське значення. Тому і потрапив у фокус європейської спільноти, що підтримує розробку планів управління міжнародними річковими басейнами.

Україна стоїть на шляху адаптації свого природоохоронного законодавства до нормативно-правової бази Європейського Союзу відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, що підписана у липні і

Прутські водоспади

території Івано-Франківської (4878,87 км²) та Чернівецької областей (4289,38 км²). Якщо у своїй верхній течії річка Прут – гірська, то в межах Молдови її течія стає спокійною, долина дуже розширюється, береги стають

ратифікована в листопаді 2014 року. Відповідно до підписаних зобов'язань, Україна повинна розробити і затвердити положення про плани управління річковими басейнами, методологію їх розробки, а також підготувати такі плани для дев'яти річкових басейнів України.

Головна мета створення плану управління річковим басейном Пруту – досягти доброго екологічного стану самої річки та її приток. Можливим це стане тоді, коли управлінці на практиці застосовуватимуть ключові елементи Водної рамкової директиви ЄС під час процесу планування в річковому басейні.

Європейська спільнота давно використовує басейновий принцип управління водними ресурсами, де суб'єктом управління є річковий басейн як цілісна система. Такий інтегрований підхід дозволяє не тільки відтворювати, зберігати та раціонально використовувати водні ресурси, але й запровадити екологічно обґрунтоване ландшафтне планування.

Проект Плану управління українською частиною ріки Прут підготовлений командою Всеукраїнської Екологічної Громадської Організації «МАМА-86» за підтримки національних та міжнародних експертів проекту.

Документ складається з десяти розділів та додатків. Основними етапами в його підготовці є опис навантажень на річковий басейн як антропогенного, так і природного характеру, а також оцінка ризиків. Інформація і дані моніторингу стану водних ресурсів надали Дністровсько-Прутське басейнове управління Держводагентства України, Центральна Геофізична Обсерваторія, Державне підприємство Геоінформ України, Держгеолслужби України, Державна служба статистики України, адміністрація Карпатського національного природного парку.

Основними проблемами для річкового басейну є так звані точкові та дифузні джерела забруднення: скиди неочищених стічних вод, змиви з сільськогосподарських угідь, тваринницьких ферм, лісозаготівля, а також неорганізований туризм.

Протипаводкові заходи, такі як берегоукріплення, регулювання русел, а, особливо, будівництво міні-гідроелектростанцій, також понижують екологічний статус річок.

Виходячи з цього, і запропоновано конкретні заходи задля досягнення доброго екологічного стану всього річкового басейну.

Детально ознайомитися з проектом Плану управління басейном ріки Прут можна на веб-сторінці проекту EPIRB (<http://blacksea->

riverbasins.net/en/pilot-basins/prut-basin). Документ пройшов громадські обговорення у травні 2015 року в м. Яремче. Протягом трьох місяців надходили коментарі та правки до Плану. Власне, зараз триває процес його удосконалення. Найважливішим етапом стане офіційне затвердження його Міністерством екології та природних ресурсів України. Тоді й настане найвідповідальніший момент – його впровадження.

Одним із механізмів ефективного виконання Плану є створення Басейнової ради Пруту. Перше зібрання ініціативної групи уже відбулося. Хоча Рада буде тільки дорадчим органом, проте саме такий орган передбачає широке залучення всіх зацікавлених сторін до управління річковим басейном.

Скеля в м. Яремче

І ще цікаві факти про Прут

Щодо походження назви річки Прут, то існує багато версій. Ось деякі з них: греки називали його Піретос [Ρησεφπτ]. Надалі римляни називали її Hierasus, Poras. Дехто з дослідників виводить Порафа (переправа, перевіз) з ірансько-скіфського, авестинське *peretu* – брід, перехід. Заміна Порафа на Прут сталася на слов'янському ґрунті: пруд – швидка течія, прудкий.

У XII столітті в басейні Пруту існували галицько-руські міста – Берладь, Текуч і Малий Галич (нинішній Галац). Багато перемог і поразок пам'ятають його води. У слов'яно-молдовському літописі, орієнтовно в 1470 році, згадується перемога воєводи Стефана над татарами біля Липників. У 1513 р. через річку Прут перейшли татари, а в 1518 – перекопський султан Албул, військо якого розбив і частково потопив у Пруті Чугур Стефан V. У 1581 р. сюди знову вторглися татари.

У 1563 р. через ріку Прут перейшов князь Дмитро Вишневецький з козаками, у 1594 р. –

Наливайко і Лобода, а в 1621 р. – султан Осман, який потерпів поразку під Хотиним.

У 1653 р. на берегах ріки Прут у битві з молдованами був смертельно поранений син Богдана Хмельницького Тиміш.

Отакий він, Прут: то норавливий, то спокійний, то галасливий, то тихий. Але в будь-якому місці, де він протікає, Прут є цікавим туристичним об'єктом з улюбленими місцинами для відпочинку,

овіяний легендами та переказами, ушавлений поезією та оспіваний піснями.

Марта Корчемлюк

завідувач вимірювальної лабораторії
аналітичного контролю і моніторингу
Карпатського національного природного
парку

Денис Трофімов

Формула Черемош-Фесту

Черемош-Фест – еко-туристичний фестиваль. 2013-14 році проходив у Криворівні. У 2015-му на території цього села було розміщене наметове містечко, головна ж дія фестивалю проходила на Західку (с. Верхній Ясенів).

Протягом трьох років Черемош-Фест планували відвідати, напевне, десятки тисяч – і фізично відвідали кілька тисяч людей. У цьому матеріалі ми розповімо про

Знаменник.

2013 організатори намагалися просто використати ріку Черемош – використати як

вони мають відвоювати від забудови міні-ГЕСів. І привити трохи еко-культури всім іншим.

Після Революції Гідності в Україні були «гарячими» інші теми, які потребували активного втручання громадськості. Але загроза знищення карпатських річок нікуди не поділася. Тому в 2014-му «обіграли» тему про *Криворівню як місце*, де свого часу жили і творили *класики* нашої культури. Було припущення, що серед тих людей, які приїдуть у 2014 році на фестиваль, будуть і ті, що мають потенціал стати класиками вже для наступних поколінь.

Головне до них це донести. От Франко також ловив рибу в Черемоші; на дарабах, кажуть, катали Лесю Українку – але, попри те, вони також працювали над творами і займалися громадською діяльністю.

Характерно, що серед діячів, які зафіксували пам'ятки гуцульської культури у формі історичних праць чи культурних творів, критично велике число саме не гуцулів. Те мистецтво, яке є в житті гуцула, змогли побачити саме люди «ззовні».

До 2015-го назбиралося багато невисловленого або непочутого саме з природоохоронної теми. За попередні роки цей знаменник «притрушено» декоративною розважальною програмою. Дехто вже широко вважав Черемош-Фест етно-фестивалем, ледь не ярмарком вихідного дня.

Тому третій фестиваль проголошував гасло: «Білому Черемошу – статус гідрологічного заказника».

Чорний Черемош добре відомий навіть поза межами України. А от про Черемош Білий чули одиниці. В долині Білого Черемошу збудовано аж дві міні-ГЕС (і будують ще), на Чорному Черемоші річка тече, як їй Бог велів, а не турбіна. Очевидний зв'язок – чим більше

Дримба – символ Черемош-Фесту

об'єднуючий елемент, знаменник, який є цінністю для українців. Паралелі із фестивалем «Червона Рута-89» (як от «ланцюг єдності» на березі Черемошу), алюзії на події національного відродження кінця 80-их – *чим темніша ніч, тим яскравішим буде промінь світла*.

Ідея про те, що карпатські річки можуть бути знищені міні-ГЕСами, виглядала як така, що може об'єднати людей, для яких Черемош – це не просто плюскіт хвиль, а цінність, яку

людей знає про можливості відпочити на річці, тим менше там міні-ГЕСів, тим більше шансів зберегти річку живою.

Згідно задуму організаторів, новий заказник на Білому Черемоші мав бути включений у територію парку НПП «Верховинський». Парк на постійній основі підтримував ініціативу Черемош-Фесту.

Чому питання зі створенням заказника зависло – це до наших чиновників. «Папери» кілька разів описали петлю Нестерова Київ-область-район, поза межами розуміння простих людей. Також вкажемо на помилку проектанта-еколога – проект заказника

включав у себе територію і Верховинського, і Косівського району. «Вбити двох зайців» не вдалося.

Черемош-Фест декларує, що туризм може стати базою для економіки району. Але деклараціями ситий не будеш.

Чисельник

Можна говорити про «залучення туристів», «інвестиції» «рекреаційні перспективи регіону», але це не має ніякого стосунку до реальності. Живі люди навіть думки висловлюють іншими словами. От хто скаже «я підвищив рекреаційний потенціал власної зеленої садиби» – коли мова про те, що чоловік побілів балкон? А «споживачі туристичних послуг» – в їхній голові *то є так, але трохи не так* – в кубі.

Весь туристичний популізм не має ніякого стосунку до реальних механізмів, як зацікавити людину піднятися з дивана, перетворитися на туриста, ще й доїхати попри ближчі і привабливіші Яремче-Микуличин-Татарів вибитими дорогами до Верховини.

Є чудові ініціативи, які треба готувати півроку, і вони зберуть 20 учасників. А є не більш чудові ініціативи, які зберуть 1000 учасників. Формат.

Чому Черемош-Фест скористався форматом фестивалю для висловлення своїх ідей? Більший резонанс. А та додаткова тисяча (умовно) туристів, яка, внаслідок, відвідала (і продовжить це робити) Верховинський район – і є одним із ефективних механізмів. Той, хто практично займається туризмом, розуміє справжню ціну і роль нашої ініціативи, а хто не займається, хай говорить про вирубку лісу. Кожному своє.

В роботі з туристом важливо вибудувати не харчовий ланцюжок, в якому турист – мішок з грошима, а пропонувати ті переваги, за які він сам радо залишить гроші.

Як могли, ми боролися із такою «цвіллю», як стихійний базар довкола території фестивалю. Так вибудували промоцію, щоб приїхало менше людей. Той, хто був на фестивалі 2015 року, скаже, що то не пусті слова.

Організаційно, в погоні за кількісними показниками, Черемош-Фесту простіше було б зробити сповнене бутафорії традиційне свято. Але в такому випадку відсоток конверсії (цільової аудиторії, яка після відвідання фестивалю знов приїде на фестиваль, загітує знайомих) від таких заходів вкрай мала – на «свято для своїх» свої і приїжджають.

Турист не поїде в урочище Керничиний не тому, що там негарно, або він про нього ніколи не чув. А кожен з тих, хто був на Говерлі, виставить фотографії в соцмережі, формуватиме ту картинку, яка і змусить людей знов їхати саме на Говерлу.

Багатші стають багатшими, бідні – біднішими.

Саме тому не можна зациклюватися на вже створеній легенді «радянської Гуцульщини», чи «культурному П'ємонті» – байдуже, як воно

насправді. Якщо не актуалізувати пропозицію під запити туриста – він і не приїде.

Відповідь на критику, що «туристи знищують Гуцульщину».

Турист не здатен своїм приїздом «знищити» гуцульську культуру. Для цього він

надто поверхнево в ній орієнтується. «Білі гриби», «Говерла», «бринза», «екскурсія на конях» – і ще не більше двох десятків запитів. З цього не треба сміятися – це треба використовувати. «Знищити культуру» можуть тільки самі носії, уніфікуючи і спрощуючи її під цих два десятки запитів.

Є кращі способи донести до людей питання збереження річки Черемош – краще провести фестиваль. Покажіть приклад, на який рівнятися – ми відкриті для світу, готові переймати досвід. Тим більше, що збереження карпатських річок – тема, яка продовжує залишатися актуальною.

Який же знак дорівнює?

Черемош-Фест каже: «Приїдьте на Черемош, збережемо річку спільними зусиллями, від вас досить просто приїхати). Людина танцює під музику, яка і змусила її приїхати, спілкується з людьми, які одразу

стають її друзями, відвідує майстер-класи, ходить у гори – і саме цим підтримує збереження річки! Черемош-Фест пропонує нове обличчя для природоохоронного руху – бо те, яке воно є, нездатне звабити і нецікаве для наслідування.

Але куди приїхати у Верховинський район, що побачити? Навіть якщо є туристична послуга, то турист не може її знайти, або ж вона подається у формі, в якій він не може її купити (для доступної ціни треба зібрати цілу групу, а от я один – що мені далі робити?). Вбита дорожня інфраструктура, туристична – в зародку. Зате повітря хороше.

Якщо хтось скаже, що ми забагато говоримо про гроші – а для чого ще туристи у Верховинському районі? Інші теми для комунікації між місцевими та людьми із зовнішнього світу цікавлять одиниць – і це стосується не лиш Гуцульщини, а є збірним правилом для цілої планети.

Все вищесказане тільки підкреслює те, що довкола нас – непочатий край роботи. Головне – не говорити про те, на «скільки відсотків» зросло поголів'я туристів у поточному році, а зробити ефективний туристичний механізм.

Ми хочемо подякувати за постійну підтримку Рибчуку Василю Юстимовичу – і всім іншим, хто підтримував ініціативу Черемош-Фесту всі ці роки. Без вас не тільки не було б нас, а ви і ми є в чисельнику Черемош-Фесту. Бо знаменник – жива річка Черемош.

*Андрій Мельничук
організатор фестивалю
«Черемош-Фест»*

Стан мисливства та рибальства у Галичині під час Першої світової війни

Галичина – один з небагатьох регіонів України, на теренах якого пройшли масові, жорстокі і криваві бойові дії під час Першої світової війни. Війни, участь у якій взяли 38 держав світу, мобілізувавши до своїх армій 73,5 мільйонів солдатів, 10 мільйонів з яких загинули, а 20 мільйонів були поранені.

На нашу думку, саме Перша світова війна зі своїми масовими жертвами, жахливими потрясіннями істотно вплинула та докорінно змінила стан соціально-економічного та культурно-духовного життя Галичини, який

досяг свого найбільшого розквіту саме перед її початком.

Військові дії вносять певні корективи перед органами державної влади в галузях державного регулювання, суттєво впливають на соціально-економічні, гуманітарні, політичні та суспільні відносини.

Про Першу світову війну написано багато книг та наукових праць, нашою метою було проаналізувати стан мисливства та рибальства під час бойових дій та вплив війни на ці галузі народного господарства. Аналіз політики

Австро-Угорської імперії у сфері державного регулювання ведення мисливського господарства та рибальства, торгівлі продукцією полювання, обігу мисливської зброї під час Першої світової війни.

Ця проблематика знайшла своє відображення в періодичній пресі Австро-Угорської імперії, а саме в журналах «Jowies» («Мисливець»), який виходив у Львові як друкований орган Галицького мисливського товариства з 10 січня 1878 року, «Jowies Polski» («Мисливець польський»), що виходив у Варшаві як орган цісарського товариства правильного полювання Польщі з 1899 року. Серед дослідників, які вивчали цю проблематику – Р. Вацек, Ф. Ружинський, д-р Е. Шехтель, І. Марцинків.

Незважаючи на відносно велику кількість наукових праць з проблем державного регулювання, питання особливостей державного регулювання під час воєнних конфліктів не заторкувалось.

Висвітлення цієї теми дасть змогу широко проаналізувати всі сторони організації мисливства та рибальства у Галичині під час воєнних дій, зокрема, Першої світової війни, які лежать в історичній, економічній, політичній площинах.

Основним завданням дослідження є опис та аналіз стану законодавчого забезпечення правових, економічних, соціальних відносин у сфері державного регулювання мисливства та рибальства під час Першої світової війни в Галичині.

Об'єктом дослідження є система державного регулювання ведення мисливства та рибальства в Галичині під час Першої світової війни.

З початком суспільних конфліктів, воєн загострюється питання забезпечення населення продуктами харчування. У вирішенні зростає регулююча роль органів державної влади. Слід відзначити, що тодішнє населення Галичини споживало порівняно малу кількість м'яса. Всього, за обрахунками тодішніх дослідників, мисливство давало на початку XX століття 10% споживання м'яса дичини [1]. Для забезпечення рівномірного споживання м'ясної продукції Намісництво Галичини вжило заходів щодо обмеження його споживання. Зокрема, розпорядженням намісника Галичини від 15 травня 1915 р. L. 8994, яке видано на підставі п. 1 розпорядження міністра внутрішніх справ та Міністерства торгівлі і рільництва (Австрії) від 8 травня 1915 року, наказувалось, що продаж м'яса та м'ясних виробів дозволявся не у всі дні тижня, а лише в неділю, понеділок, середу, четвер і суботу. У

вівторок і п'ятницю не лише не дозволяли продавати м'яса, а й готувати їжу з нього у ресторанах та корчмах. За порушення цієї вимоги штраф становив до 5 тис. крон, або арешт – до шести місяців. Розпорядження підписав намісник Галичини Коритовський [2].

Крім врегулювання днів продажу дичини, регулювалась також і її ціна. Зокрема,

Гуцули. Рибалка. Початок XX ст.

розпорядженням від 27 жовтня 1916 року L. 3448/XI Намісника Галичини – генерала Діллера регулювалась організація торгівлі дичиною. Так, для Королівства Галичини і Лодомерії з Великим Князівством Краківським було доручено утворити єдине бюро щодо закупівлі дичини, яке розміщувалось у Кракові, на вул. Ринок 1. Його діяльність поширювалась на всю Галичину. Всі уповноважені до полювання в господарстві, де відстрілювали за мисливський сезон більш як 100 зайців, зобов'язані були повідомити бюро про проведення полювання за десять днів до його початку. Крім того, всі уповноважені до полювання повинні були повідомляти бюро про кількість добутої дичини. Встановлювались фіксовані ціни, за якими викупували дичину: кабан, олень – 2,50 крони за 1 кг, козуля – 3,80 крон за 1 кг, одна голова зайця – 5 крон.

Встановлювалась також максимально допустима вартість дичини, яку продавали на ринках. Вона була на 30% вищою, ніж при гуртовій закупівлі у товаровиробників: кабан, олень – 3,50 крони за 1 кг, козуля – 5 крон за 1 кг, за голову зайця – 7,50 крони.

Якщо дичину продавали нерозібраною, то кабана та оленя не дозволяли продавати вище ніж 3,80 крони за 1 кг, козулю – більше 5,10 крон, а зайців – більш ніж за 8 крон. За порушення вимог цього розпорядження державна повітова влада повинна була оштрафувати порушника на 5 тис. крон або арештом на 6 тижнів. Кошти від сплачених штрафів треба було направляти в бюджет

намісництва Галичини для їх використання на потреби бідних людей [3].

Практично, аналогічні механізми державного регулювання застосовувались і при продажі риби. Відповідно до вимог Намісника Галичини встановлювались максимально допустимі рівні цін на живу рибу. Зокрема, відповідно до розпорядження міністра рільництва Австрії від 19 жовтня 1916 року про врегулювання торгівлі прісноводними видами риб, визначалась ціна реалізації риби. Ціни корелювались від величини партії проданої риби, а саме: чим більша партія, тим нижчою була ціна. Так, при реалізації коропа в кількості більшій п'ятдесяти кілограм потрібно було сплатити максимум 4,30 крони за кілограм, а при партії до 50 кг – 4,50 крони. Вартість ліна за 1 центнер (при партії до 50 кг) становила 430 крон, а понад 50 кг – 405 крон, шуки, відповідно, 450 та 430 крон.

Також регулювалась вартість риби, яку продавали на ринках. Ціна не повинна була перевищувати більш як 15% від оптової ціни, а саме: короп – 5 крон за 1 кг, лин – 4,80 крон за 1 кг, а шука – 5 крон за 1 кг. Пункт 5 цього розпорядження зобов'язував власника рибного господарства при вилові риби зі ставів негайно повідомляти повітову державну владу про кількість виловленої риби з зазначенням виду. Визначалось, що міністр внутрішніх справ був уповноважений вказати керівнику рибальського господарства, кому він повинен продати деяку частину риби за встановленими цим розпорядженням цінами. За невиконання цих вимог передбачалась взагалі безкоштовна конфіскація риби з накладанням штрафу до 5 тис. крон або арешту до 6 тижнів [4]. Наступним нормативно-правовим актом, який врегулював торгівлю рибою, було розпорядження намісника Галичини від 28 листопада 1917 р. L/30/124/A «У справі врегулювання торгівлі рибою, виловленої у прісних водах», видане на виконання рішення Австрійського уряду від 24 жовтня 1917 року L. 98551. Розпорядження врегулювало не лише гранично допустиму вартість риби від партії продажі, але й диференціювало вартість риби в залежності від місця реалізації та часу реалізації. Зокрема, при реалізації риби на ринках Львова та Кракова визначалась більша ціна, ніж в інших місцях, а найдорожче дозволялось реалізовувати рибу у квітні, травні, червні, тобто, у період, коли в риби проходить нерест і її не бажано виловлювати. Детальніше граничну вартість риби подано у таблиці.

Також слід відзначити, що через інфляцію австрійської валюти (крони) була збільшена максимально допустима вартість риби.

Зокрема, при реалізації партії риби до 50 кг 1 кг коропа коштував не більш як 7,10 крон, ліна –

		За кілограм в кронах				
Вид риби		від 1 серпня до 15 грудня	Від 16 грудня до 31 січня	В лютому	В березні	В квітні, травні, червні і липні
Короп	В Галичині, за винятком міста Львова та Кракова	8,00	8,10	8,20	8,30	8,40
	У Львові та Кракові	8,20	8,30	8,40	8,50	8,60
Лин	В Галичині, за винятком міста Львова та Кракова	8	8,10	8,20	8,30	8,40
	У Львові та Кракові	8,20	8,30	8,40	8,50	8,60
Щука	В Галичині, за винятком міста Львова та Кракова	8,80	8,90	9,00	9,10	9,20
	У Львові та Кракові	9,00	9,10	9,20	9,30	9,40

7,10 крон та шуки 8,40 крон. Дещо меншою була максимальна вартість для риби, коли її продавали оптом – більше як 50 кг, а саме: короп – 6,90 крон за 1 кг, ліна 6,90 крон, та шуки 7,7 крон [5].

З початком воєнних дій на території Галичини російська окупаційна влада взагалі заборонила полювання, щоб не було чути жодних пострілів, і тим самим не тривожити військові патрулі. Більше того, у мисливців конфісковали зброю, через що полювання стало неможливим. У цих умовах Галицьке мисливське товариство вказувало, що у воєнних умовах з'явилися форс-мажорні обставини, і Цивільний кодекс відповідно до статей 1104, 1105 звільняє сторони від договірних зобов'язань.

Слід відзначити, що Галицьке намісництво врегулювало це питання шляхом видання розпорядження L. XVIb 59.619 «Оренда права, сплата орендної плати за період, в якому під час війни право полювання не могло виконуватись». Це розпорядження скеровувалось до всіх старост та гмін, керівників магістратів міст Львова та Кракова, де вказувалось, що для виконання розпорядженням від 17 серпня 1914 року L. 19422 населення Галичини повинно було здати старостам або поліції зброю. З цього часу орендарі права полювання не мали можливості виконувати право полювання.

Посилаючись на п. 1104 цивільного кодексу, вказувалось, що орендна плата за право полювання під час війни не повинна сплачуватись, так як правом полювання практично ніхто не користується [6].

Війна з її негативними екологічними наслідками найбільше позначається на зменшенні чисельності, насамперед, великих копитних тварин через поширення браконьєрства [7]. Відомі випадки, коли під час війни один чоловік на Гуцульщині добув 360 оленів, а найзлісніші браконьєри за добутих нелегально оленів побудували собі навіть великі

Мисливці з Гуцульщини. У центрі Юра Данилюк з Криворівні.

хати [8], а найбільше збитків мисливству завдали не військові дії, а місцеві браконьєри [9], [10]. У славнозвісній Біловезькій Пущі за період 1914-1918 років було знищено всю популяцію зубрів, яка нараховувала 536 голів [11].

Про перебіг війни та її вплив на популяцію дичини можна дізнатися з мемуарів тодішніх мисливців. Так, зі спогадів Івана Марцінківського – багатолітнього директора одного із мисливських господарств у Карпатах, «з перших днів вересня 1914 року до 15 травня 1915 року без перерви, вдень і вночі стріляли гармати, строчили кулемети та карабіни, як у пеклі. Ціла армія, як ті мурашки, обсіли всі гори. Не було такого закутку, колиби, землянки, де б не ступив солдат, і не постріляв звірину [12].

Під покровом війни у горах почало діяти багато місцевих браконьєрів, що спричинило велике зменшення оленів. Погіршувала

ситуацію і та обставина, що до Австрійської армії були призвані практично всі єгері, а, відповідно, здійснювати охорону було нікому [13].

Найбільше під час воєнних дій постраждали копитні тварини, яких було легко добути, тоді як зайці, перната дичина практично зовсім не постраждала, так як для її добування нарізна армійська зброя не була придатна [14].

Під час Першої світової війни російські солдати біля міста Коломиї настріляли стільки оленів, що харчувались їх м'ясом самі, а решту продавали місцевому населенню.

Оцінюючи вплив воєнних дій на стан дичини, старший лісовий радник Кохановський відзначав, що дичина головним чином була більше знищена у тих місцевостях, де проходили найбільші воєнні дії. Проте, були і обставини, що мали позитивний вплив на стан дичини навіть під час війни, а саме:

- загальна мобілізація призвала до армії багатьох чоловіків до 36-річного віку, а в цьому віці багато хто з них був браконьєром;
- заборона будь-якого полювання;
- конфіскація у населення зброї, якої лише у Львівському магістраті зібрано на один мільйон крон. При чому, у членів Галицького мисливського товариства вилучено 537 рушниць, не враховуючи карабінів та іншої зброї;
- під час війни в країні значно збільшилось патрулювання території;
- військова зброя не дуже підходила для полювання на дичину [15].

Навіть тогочасні мисливці вказували, що за час війни збільшилась чисельність не лише таких хижаків як лисиці, але й диких кабанів [16].

Через воєнні дії послабився державний контроль у боротьбі з браконьєрством. Більше того, практично, були припинені договори про оренду права полювання, ніхто не наглядав за дотриманням їх. Ці обставини зумовили ріст браконьєрства. Налагодити контроль з боку держави за нелегальним полюванням вдалось, лише починаючи з весни 1919 року, коли польська влада почала наводити порядок [17].

Через воєнні дії мисливство Галичини зазнало і культурні втрати. Зокрема, був пограбований відомий у всій Європі музей мисливських трофеїв [18], які зберігало протягом 42 років Лисовицьке мисливське товариство [19]. Навіть по закінченні війни негативний вплив зберігався у подальшій деморалізації місцевого населення [20], що звикло до грабежів [21], а фактор залишення під час воєнних дій зброї лише посилив мотивацію до браконьєрства [22].

Свій негативний вплив війна позначила і на діяльності громадських мисливських організацій, які у великій мірі впливали на законодавчий процес у галузі мисливства. Зокрема, призупинило своє існування мисливське товариство ім. святого Губерта, організоване в 1876 році у Львові [23]. Лише завдяки жертвності

Німецькі солдати з впольованим трофеєм

декількох багатих людей збереглося Галицьке мисливське товариство [24].

Під час війни громадським мисливським організаціям не дозволялось видавати друковані матеріали, наприклад, журнал «Ловець». Головний редактор переформив журнал на себе як приватну особу, і так він продовжив своє життя, не зменшуючи

тираж, хоча й проходив російську цензуру від 3 вересня 1914 року і до 22 червня 1915 року [25].

Гірша доля спіткала журнал «Ловець Польський», який після виходу у 1914 році №15 від 1 серпня припинив свою роботу [26]. Бо, власне, в цей день і почалась Перша світова війна [27].

Узагальнюючи вищенаведене, слід відзначити, що органи виконавчої влади намагались врегулювати обіг споживання дичини, застосовуючи правові методи регулювання, з метою недопущення зростання ціни та доступу до м'ясних та рибних продуктів широких мас населення. Фактичне призупинення на час війни ведення мисливського господарства спричинило активний розвиток браконьєрства та нездатність органів державної влади впливати на нього. Воєнний стан мав негативне значення щодо діяльності громадських мисливських організацій, що призвело до їх закриття, а періодичні друковані видання у випадку, коли їхню діяльність не було припинено, зазнавали утисків з боку цензорів, чим спотворювався реальний стан справ.

Хоча й минуло сто років з часу вибуху Першої світової війни, але актуальність досліджень державного регулювання під час воєнних дій залишається і її необхідно проводити у соціально-економічному аспекті.

Література

1. Rożyński F., Dr. E. Schechtel Ekonomiczne znaczenie łowiectwa dla naszego kraju. – Warszawa: Nakładem polskiego towarzystwa łowieckiego, 1921.
2. Dziennik ustaw i rozporządze krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. – Kraków, 1915. – S. 49.
3. Kronika // Łowiec. – 1916. – № 21-22. – S.72-75.
4. Okólnik. – 1917. – №1. – S.43.
5. Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem. – Lwów, 1917 – s. 270-271.
6. Dzierżawy polowań w czasie wojny // Łowiec. – 1916. – №7-8. – s. 55.
7. Reuman M. Gospodarstwo łowieckie z historią starożytną łowiectwa polskiego. Warszawa: Drukarnia Orgelbranda, 1845.
- 8/ Зеленчук Я. І. Українознавчо-історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: 09.00.12; –Захищена 28.12.2007; Затв. 21.04.2008 – К., 2008. – Бібліогр.: с. 244.
9. Towarzystwo myśliwych w Stanisławowie: Półwieku. Historia towarzystwa od r. 1880-1930. Stanisławów, 1930. – s. 19.
10. Ankieta w sprawie Karpat Wschodnich / Oprac. Orłowicz M. I Lenartowicz S. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa robót publicznych, 1932. – s.180-205.

11. Czy żubr zginie z powierzchni ziemi? // Łowiec Polski – 1930. – №25. – s. 510.
12. Marcinków J. Jeleń karpacki // Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie. – 1924. – №13-14. – s. 13-15.
13. Marcinków J. Jelenie i rykowiska na Skolszczyźnie // Łowiec. – 1932. – № 24. – s. 306-307.
14. Zwierzyna a wojna // Łowiec. – 1917. – №19-20. – s. 155-157.
15. Stan zwierzyny w oswobodzonej Galicji // Łowiec. – 1915. – №21-22. – s. 173-175.
16. Korespondencje // Łowiec. – 1921. – №2. – s. 6
17. Marcinków J. Rykowisko jelenie w Karpatach // Łowiec. – 1929. – №4. – s. 53-56.
18. Великий І. Оксамитова імперська ностальгія // Львівська газета від 18 травня, 2007 року, №82 (152)
19. Mniszek A. Lisowice / Albert Mniszek // Łowiec. – 1933. – №15-16. – s. 180-181.
20. Wacek R. Łowiectwo w Małopolsce // Łowiectwo Polskie. – 1921. – №3. – s. 37-39.
21. Walka z kłusownictwem // Łowiec. – 1932. – №3. – s.35.
22. Sprawy towarzystwa // Łowiec. – 1921. – №7. – s. 7.
23. Krogulski S. Szkic dziejów łowiectwa w Polsce / Seweryn Krogulski // Łowiec. – 1916. – №7-8. – s. 50-54.
24. Krogulski S. Pół wieku // Łowiec. – 1929. – №9. – s. 133-135.
25. Rożyński F., Dr. E. Schechtel Ekonomiczne znaczenie łowiectwa dla naszego kraju. – Warszawa: Nakładem polskiego towarzystwa łowieckiego, 1921.
26. Pięćdziesięciolecie polskiego towarzystwa łowieckiego // Łowiec Polski. – 1939. – №10. – s. 299-303.
27. Oreński J. Z dziejów redakcyjno-wydawniczych «Łowca polskiego» (z powodu numeru 500-nego) // Łowiec Polski. – 1928. – №45. – s. 770-783.

Ярослав Зеленчук

кандидат історичних наук

Олег Проців

кандидат наук з державного управління

Приваблення совоподібних птахів за допомогою штучних гніздівель

Видовий склад птахів України налічує майже 430 представників. Серед них є рідкісні, зникаючі чи локально поширені елементи. На жаль, діяльність людини продовжує негативно впливати на авіфауну, тому все більша кількість видів потребує охорони й відтворення чисельності. Основними чинниками в зазначеному аспекті є трансформація природних екосистем, комерційне використання птахів (особливо денних і нічних хижих), браконьєрство. У зв'язку з цим, чимало птахів вже потрапили на сторінки Червоної книги України. Наприклад, до її третього видання (2009 р.) занесено 87 видів.

Совоподібні належать до надзвичайно корисних птахів, оскільки вони знищують величезну кількість шкідників лісових і сільськогосподарських культур, особливо під час вигодовування пташенят. Хоча ще багато

невігласів ставляться до сов украї негативно чи просто упереджено. Незвичайна зовнішність, переважно нічний спосіб життя, неприємний крик і безшумний політ – усе це здавна сприяло появі стосовно цих птахів ореолу таємничості. Чимало совоподібних, особливо протягом останніх десятиліть, помітно скоротили свою чисельність, стали рідкісними і зникаючими та потрапили до різноманітних «червоних» списків. Наприклад, із 13 видів цього ряду, які виявлені на території нашої країни, 8 (61,5%) занесені до Червоної книги України.

У Карпатському регіоні України сови відіграють помітну роль у екосистемах і є невід'ємними елементами біорізноманіття. Це перспективні модельні об'єкти еволюційних та екологічних досліджень. Завдяки відносно стабільним біоценотичним

зв'язкам вони є важливими індикаторами стану навколишнього середовища. Для Карпатського регіону України характерними є фрагментовані популяції Согоподібних. Більшість видів цього ряду ведуть осілий спосіб життя, майже не здійснюють міграцій, мають невисоку чисельність, а тому дуже чутливі до змін у довкіллі. Забезпечити дієву охорону согоподібних можна шляхом створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, у першу чергу високого рангу (до цієї категорії належать заповідники і національні природні парки). У Чивчино-Гринявських горах надзвичайно важливе значення в цьому аспекті має НПП «Верховинський». У його межах встановлено перебування 106 видів птахів. За статусом перебування 96 представників належать до достовірно (ймовірно чи можливо) гніздових (51 з них – перелітний, а 45 залишаються зимувати), пролітними є 7 видів і залітними – 3. Трохи більше 30 видів птахів ведуть повністю чи частково осілий спосіб життя.

Ряд согоподібні в НПП «Верховинський» представлений лише 6 видами із п'яти родів і однієї родини. Всі вони належать до гніздових і майже всі (крім вухатої сови) – до зимуючих птахів.

Родина Совові налічує 133 види світової фауни із 28 родів. Поширені на всіх материках світу, крім Антарктиди. Населяють тундру, тайгу, широколистяні ліси, лісостеп, степ, пустелі та гори. Охоче контактують з людиною, оселяючись у культурному ландшафті. Більшість видів веде осілий або кочовий спосіб життя, деякі мігрують. Яйця насиджує самка, але в окремих представників також і самець. Молодих птахів, які покинули гніздо, догодовують обоє батьків. Після репродуктивного періоду ведуть груповий спосіб життя, збираючись у місцях, багаті на основний корм – різноманітних гризунів. Живляться дрібними ссавцями, птахами, земноводними та комахами. Харчовий спектр змінюється в залежності від кількості гризунів. Нічні види-міофаги корисні як винищувачі шкідників сільськогосподарських культур. У Чивчино-Гринявських горах (зокрема, в НПП «Верховинський») зустрічаються представники з таких родів.

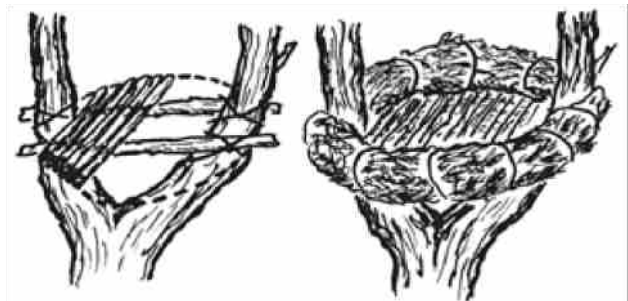
Рід Пугач. Це найбільші з усіх видів сов. У дорослих особин верх темно-бурий з жовтуватими і білуватими плямами, низ вохристий, з темно-бурими широкими поздовжніми рисками. Є великі «вухка». Світова фауна налічує 13 видів цього роду, в Україні зустрічається єдиний представник.

Пугач. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Занесений до Червоної книги

України. Ареал охоплює майже всю Євразію та Північну Африку. В Україні осіло-кочовий птах, гніздиться переважно в межах Полісся, на крайньому сході, в Карпатському регіоні та на прилеглих територіях, а також у деяких інших місцях. У НПП «Верховинський» населяє, головним чином, старі ліси з густим підліском у відносно важкодоступних місцях. Проникає вище 1000 м н. р. м., зокрема до верхньої межі лісу, звідки в пошуках їжі залітає на субальпійські луки. Активний переважно вночі. Пугач – типовий міофаг, хоча може живитися невеликими птахами, земноводними, плазунами і, навіть, рибою. Іноді полює на відносно крупну здобич, наприклад, на молодих зайців чи білок.

Приваблення на гніздування пугача можна проводити за допомогою штучних плоских платформ з невисоким бордюром. Особливо такий захід сприятиме збереженню виду в місцях лісогосподарських робіт. Встановлення штучних платформ на зайнятій птахами ділянці доцільно організовувати восени або взимку. Оптимальним є розміщення гніздівель на висоті 5-10 м. Розмір платформи 70x70 см, висота бордюра – 10 см.

Рід Сова вухата. Налічує 4 види світової фауни. Представники цього роду відрізняються великими вушними пучками пір'я, дуже

Штучна платформа для приваблення на гніздування пугача.

великим отвором вуха, діаметр якого перевищує діаметр ока, повним лицевим диском і порівняно вузьким лобом. Вони поширені на всіх континентах земної кулі, за винятком Австралії й Антарктиди. В Україні зустрічаються 2 види, які частково мігрують, відлітають взимку з північних частин ареалу, або в роки з низькою чисельністю мишоподібних гризунів кочують у пошуках їжі. У Чивчино-Гринявських горах виявлений єдиний представник.

Сова вухата. Гніздовий вид. Ареал охоплює значну частину Євразії та Північної Америки, Північно-Західну Африку, а також деякі острови. Зимує в південних частинах

регіону поширення і на прилеглих територіях. В Україні гніздиться фактично скрізь, не зимує лише в Карпатах. У НПП «Верховинський» трапляється спорадично. На гніздуванні може підніматися до верхньої межі лісу (1400 м н. р. м.). Однак, у поясі хвойних лісів гніздиться відносно рідко. На місцях гніздування пари з'являються в березні. Найчастіше займають старі гнізда воронових, рідше – денних хижих птахів. Вухаті сови починають кочувати з кінця вересня. Живляться мишоподібними гризунами, іноді – дрібними птахами, комахами й жабами.

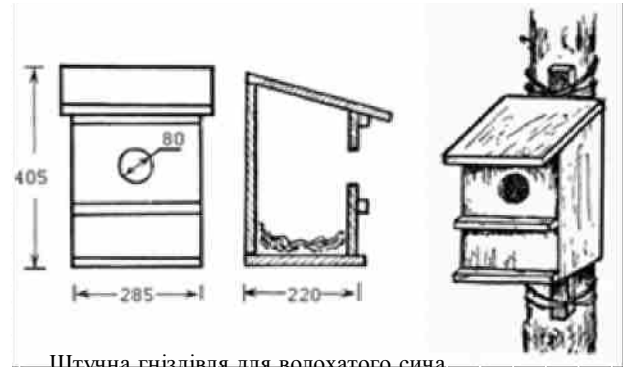
Приваблення на гніздування проводиться шляхом облаштування на деревах плетених кошиків з накладеними гілками, які імітують гнізда воронових птахів. Можливе використання в якості основи також пластикових ящиків, відер, невеликих округлих платформ. Вухата сова – дуже пластичний вид, тому висота і специфіка розташування гніздівлі особливого значення не має. Вона лише повинна бути прихована (відносно добре замаскована) від хижаків і людей.

Рід Сич волохатий. Невеликі сови. Голова порівняно крупна, з добре вираженим лицевим диском світлого кольору. Цей рід налічує 4 види світової фауни, в Україні зустрічається єдиний представник.

Сич волохатий. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид. Занесений до Червоної книги України. Ареал охоплює переважно зону хвойних лісів Євразії та Північної Америки. Південніше, в деяких місцях, відомі ізольовані ділянки гніздування. В Україні населяє Карпати (бореальний релікт) і деякі райони Полісся. Основними місцями перебування є старі хвойні (суцільні та розріджені), іноді – мішані (буково-ялищеві) ліси. Гніздиться в дуплах дерев, охоче може заселяти штучні будиночки. У раціоні переважають дрібні ссавці (землерийки, миші, нориці), невеликі птахи, крупні комахи.

Приваблення на гніздування. Основним заходом поліпшення екологічних умов існування волохатого сича є встановлення штучних гніздівель. Особливо це сприятиме збереженню виду в місцях проведення лісгосподарських робіт. Розвішування штучних гніздівель на гніздовій ділянці потрібно проводити восени або взимку (до середини зими). Оптимальним є розміщення будиночків на висоті 5-8 м на віддалі не ближче 0,5-1,0 км один від одного. Встановлення штучних гніздівель не лише приваблює птахів на відповідні ділянки, але й позитивно впливає на успішність розмноження. Величина кладки

волохатого сича у штучних гніздівлях вища, ніж у заселених старих дуплах чорного дятла. У встановлених будиночках, у порівнянні з природними місцями гніздування, також зростають інші показники розмноження птахів: успішність вилуплення, кількість поршків тощо. Слід також застосовувати додаткові заходи

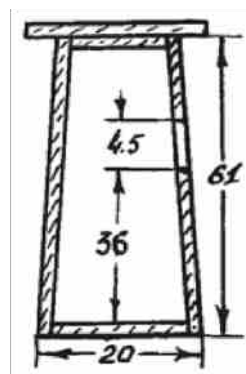

Штучна гніздівля для волохатого сича.

щодо охорони гніздівель цих сов від лісової куніци.

Рід Сичик-горобець. До нього належать найменші представники ряду із загальною довжиною від 12 до 25 см. Найдрібніші сичики-горобці мешкають у західній півкулі; у східній півкулі зустрічаються види з більшими розмірами. У цих птахів маленька заокруглена голова з невеликими очима, круто загнутим коротким дзьобом. Налічується 13 видів, в Україні зустрічається єдиний представник.

Сичик-горобець. Гніздовий, зимуючий вид. Занесений до Червоної книги України. Населяє, головним чином, хвойні ліси на більшій частині Євразії. У багатьох місцях відомі ізольовані ділянки ареалу. В Україні переважно осілий птах окремих районів півночі Полісся і Карпат (бореальний релікт). Характерними місцями перебування є старі хвойні та мішані ліси. Гніздиться в дуплах дерев, охоче заселяє спеціально виготовлені штучні будиночки. Живиться мишоподібними гризунами, іноді –

Конусна дуплянка для сичика-горобця.

іншими дрібними хребетними та великими комахами.

Приваблення на гніздування. Штучні будиночки для сичика-горобця виготовляють відносно невеликого розміру. Достатньо поширеною є конусна дуплянка. В середині робиться підстилка з дерев'яних стружок товщиною 5 см. Цьому птахові штучні гніздівлі важливі ще і для влаштування «комірок» у зимовий період. Нерідко його кормові запаси знаходять у звичайнісіньких синичниках і шпаківнях.

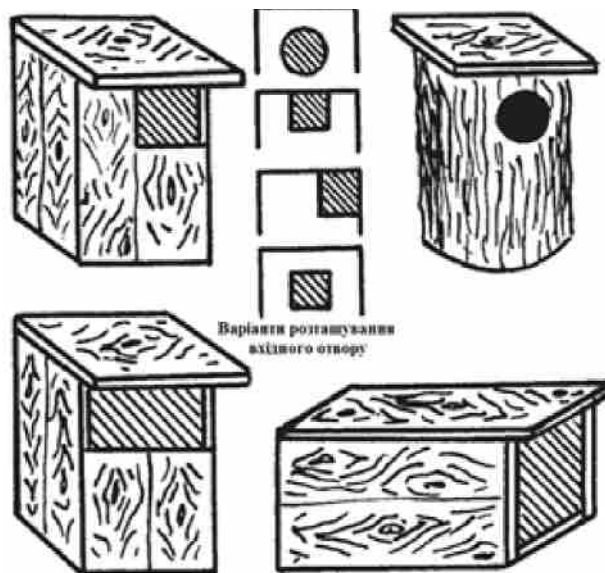
Рід Сова. Населяють переважно лісові території в помірному та жаркому кліматичних поясах, охоче селяться в антропогенному ландшафті. У позагніздовий час ведуть поодинокий спосіб життя. У несприятливі за погодою та кормовими умовами роки кочують, у «мишачі» роки – осілі. Приносять користь знищенням шкідливих гризунів. Рід налічує 15 видів, з яких в Україні зустрічаються 3, а в Чивчино-Гринявських горах – 2.

Сова сіра. Гніздовий, зимуючий вид. Більшість особин веде осілий спосіб життя. Ареал охоплює деякі лісові регіони Євразії та частково Північно-Західну Африку. В Україні населяє лісову й лісостепову смуги, а також значну частину степу, пониззя Дніпра, Придунав'я і Гірський Крим. У НПП «Верховинський» населяє різноманітні лісові масиви. У гори піднімається до верхньої межі лісу, зрідка залітає на полонини та в субальпійський пояс. Сіра сова тісно біоценотично приурочена до деревної рослинності. Для гніздування пари найчастіше обирають великі дупла природного походження, іноді можуть займати гнізда воронових чи денних хижих птахів. У раціоні домінують мишоподібні гризуни, а також летючі миші, дрібні птахи, плазуни, жаби, великі комахи.

Приваблення на гніздування. Сіра сова охоче може займати гніздівлі різноманітної конструкції, виготовлені як із дощок, так і з обрубку стовбура. Вони повинні імітувати природні дупла або різноманітні порожнини і сховки.

Розміри гніздівель для цих сов можуть бути дуже мінливі. Висота – від 35-40 до 80-90 см, внутрішні розміри дна – 20-30 см (іноді більше), діаметр льотка – від 12-14 до 20 см. Ці птахи не роблять власні гнізда всередині в дуплі, тому важливо насипати на дно виготовленої гніздівлі шар деревної стружки товщиною не менше 4-5 см. Оптимальна висота прикріплення штучного будиночку на дереві – 4-6 м, а зовнішнє забарвлення гніздівлі та спрямованість льотка великого значення не

мають. Будиночки для сірої сови вивішують недалеко від межі узлісся, великих галявин, вирубок й інших відкритих місць. Птахи охочіше займають гніздівлі не на крайніх деревах узлісся, а на віддалених на кілька десятків метрів у глибину лісу. На заселеність також позитивно впливає наявність схилу в бік відкритого ландшафту.

Різні варіанти штучних гніздівель для сірої сови.

Рис. Є. Д. Яблоновської-Грищенко.

Сова довгохвоста. Гніздовий, зимуючий вид. Занесений до Червоної книги України. Ареал охоплює переважно лісову зону помірного поясу Євразії. Відомі ізольовані ділянки поширення в Україні. Осіло-кочовий птах Карпатського регіону (бореальний релікт) та прилеглих територій.

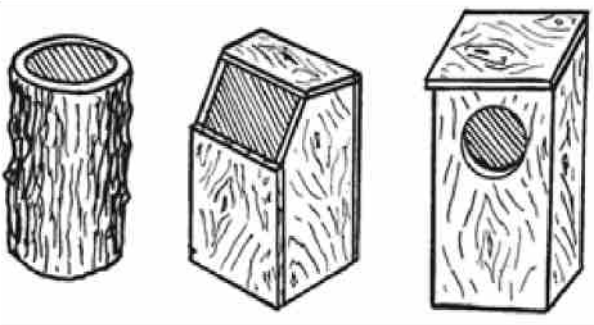
Характерними місцями перебування є букові, темнохвойно-букові та ялинові ліси. У гори піднімається до 1100 м н. р. м. (іноді полюючих птахів виявляли ще вище на полонинах). Оселяється в дуплах дерев, можливо – у гніздах хижих птахів, інших подібних місцях. В Українських Карпатах довгохвоста сова може також гніздитися в нішах трухлявих пнів, іноді – під прикриттям на землі. Живиться здебільшого дрібними ссавцями, зокрема мишоподібними гризунами.

Приваблення на гніздування. Штучні гніздівлі для довгохвостої сови переважно мають вигляд напіввідкритих чи відкритих ящиків, які імітують великі напівдупла і ніші. Гніздяться ці птахи також у дуплянках помітно більшого розміру, ніж для сірої сови. У цьому випадку дно повинно бути не менше 25x30 см, або й навіть 30x30 см, висота будиночка – від

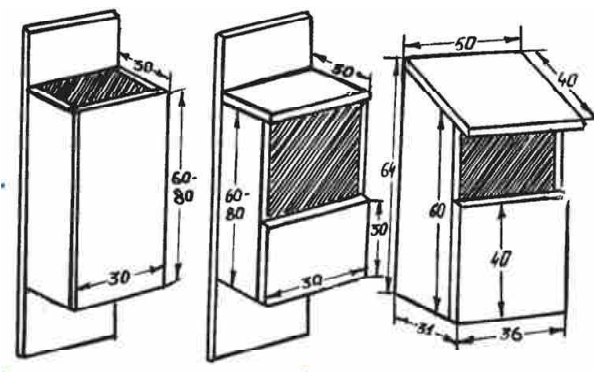

Довгохвоста сова – бореальний релікт у Чивчино-Гринявських горах. Фото Я. І. Зеленчука.

50 до 80-90 см, діаметр льотка – 16-20 см. Форма і розташування останнього можуть бути

Три типи гніздівель для довгохвостої сови.

Напіввідкрита штучна гніздівля для довгохвостої сови.

різними, як і для попереднього виду. На дно насилається шар трухи товщиною 5-10 см. Значно поширеним також є інший тип гніздівлі, більше подібний на напівдуплянки. Розвішують їх у лісі, біля галявин і вирубок, на висоті 4-6 м.

На закінчення необхідно звернути увагу на те, що для совоподібних найнебезпечнішими природними й антропогенними чинниками, які можуть значно обмежити їх чисельність, а, іноді, й призвести до цілковитого зникнення, є: втрата оселищ внаслідок вирубування лісових масивів, проведення сільськогосподарських робіт; часте відвідування людьми гніздових ділянок, особливо в період насиджування кладок чи вигодовування пташенят; деградація екологічних ніш, зменшення кормових запасів; біоценотична конкуренція із близькими видами, кліматичні фактори; загибель на лініях електропередач; меліоративні роботи; забруднення довкілля хімічними речовинами; перевипас, випалювання трави у весняний період; туризм і надмірне рекреаційне навантаження; пряме переслідування людиною, браконьєрство. Антропогенні зміни в довкіллі, очевидно, є першочерговою причиною зменшення чисельності Совоподібних.

Сучасний стан популяцій цих птахів спричинений дією багатьох факторів, як позитивних, так і негативних, але не всі вони достатньою мірою досліджені науково. Успішність існування сов у межах певного ландшафту визначається, в першу чергу, двома чинниками: а) достатньою кормовою базою і наявністю ділянок для полювання; б) наявністю відповідних місць для гніздування.

Совоподібні є однією з найбільш чутливих до змін середовища групою птахів. Стан їх популяцій, як консументів вищого порядку, досить добре відображає порушення в біоценозах. Тому ці тварини є зручною моделлю для ведення відповідного моніторингу. Практична діяльність стосовно відновлення чисельності раритетних видів нічних хижих птахів фактично неможлива без всебічного вивчення їх географічного поширення, чисельності, особливостей гніздування, впливу лімітуючих чинників. Отже, багато видів Совоподібних відчують нестачу місць гніздування. Методика влаштування штучних гніздівель (дуплянки, платформи, напіввідкриті ящики тощо) відпрацьована й успішно апробована в багатьох країнах Європи.

Наприклад, у НПП «Верховинський» найбільш перспективними є виготовлення і встановлення таких гніздівель для волохатого сича, сичика-горобця, сірої сови, довгохвостої сови. Адже в багатьох стаціях, які вони населяють, існує задовільна кормова база, але є обмаль місць для гніздування. Тому влаштування штучних гніздівель значно пришвидшить вирішення цієї проблеми.

Література

Годованець Б. Й. Сучасний стан популяції й охорона волохатого сича (*Aegolius funereus*) в Українських Карпатах. Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – 148-150 с.

Грищенко В. Н. Биотехнические мероприятия по охране редких видов птиц. – Черновцы, 1997. – 144 с.

Делеган І. В., Делеган І. І., Делеган І. І. Біологія лісових птахів і звірів. – Львів: Поллі, 2005. – 600 с.

Методы изучения и охраны хищных птиц. – М., 1990. – 316 с.

Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Птахи фауни України. – К., 2002. – 414 с.

Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 624 с.

Ігор Скільський,

кандидат біологічних наук,
завідувач відділу природи Чернівецького
обласного краєзнавчого музею

Людмила Мелешук,

асистент Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Гуцульський кінь

Гуцульський кінь – аборигенна гірська порода свійських коней, яка розповсюджена в Карпатах та в багатьох країнах Східної Європи. Належить до світового генофонду. В 1979 році гуцульські коні одержали статус реліктової породи і взяті під охорону.

Очевидно, що назва породи походить від назви гуцулів субетносу українців, що живуть у гірських районах Чернівецької, Івано-Франківської областей та в Рахівському районі Закарпатської області.

З метою популяризації коней гуцульської породи серед місцевого населення, для використання їх у господарських цілях та збільшення чисельності популяції Національний природний парк «Верховинський» провів 4

семінари-навчання «Гуцульський кінь у культурі Карпат» та 3 виставки коней гуцульської породи. Вони відбувалися в рамках проекту «Створення Польсько-Українського центру розведення та популяризації коней гуцульської породи». В роботі семінару брали участь представники з Польщі та України, які утримують у своїх господарствах гуцульських коней. Під час семінару присутні мали можливість детальніше ознайомитися з історією всебічного використання коня в минулому. У ході його проведення відбулися майстер-класи, теоретичні та практичні заняття. Під час проведення виставок оглянуто понад 50 коней.

На основі рішень судівської колегії призові місця вибороли: Буяна, 2 роки (власник

Виставка-огляд коней у Верховині

Григорчук Василь, житель с-ща Верховина, присілок Плай); Лиська, 2 роки, (власник – Готич Наталія, жителька с-ща Верховина, присілок Плай); мерин Бублик, 15 років (власник Савчук Михайло, житель с. Верхній

Огляд коней

Ясенів присілок Млинський); кобила Лиська, 3-річне лоша Лиськи (народилося 14 квітня 2014 р.) – власник Кімейчук Олексій, житель с-ща Верховина, присілок Плай; мерин Орлик, 17 років (власник – Микола Чупрінчук, житель села Верхній Ясенів); кобила Зірка, 3 роки (власник – Слюсарчук Микола, село Бистрець); кобила Марта, 3 роки (власник – Національний природний парк «Верховинський»).

Сподіваємося, що такі заходи стануть традиційними на Верховинщині, та продовжать традицію виставок, які започаткував на Гуцульщині Петро Шекерик-Доників ще в першій половині ХХ століття.

Любов Ілюк
технік-лаборант наукового відділу

Акустичні дослідження кажанів на території Парку

У рамках виконання природоохоронного проекту «Збереження Карпатських пралісів», яке впроваджує Українське товариство охорони птахів за підтримки Франкфуртського зоологічного товариства, Національний природний парк «Верховинський» з травня до вересня 2015 року проводив наукові дослідження кажанів. Цей процес науковці здійснювали за допомогою сучасного приладу – баткодеру. Баткодер – це спеціальний пристрій, призначений для запису на карту пам'яті різних звуків, у тому числі ультразвуків кажанів та деяких видів птахів, які мають здатність орієнтуватись у просторі за їх допомогою.

Кажани – це особливі тварини. Цих ссавців у народі називають летючими мишами. Їх бачили багато людей у наших краях, але ніхто не чув їхніх звуків. Це тому, що кажани випускають локаційні сигнали у вигляді коротких ультразвукових імпульсів частотою 20-120 кГц і тривалістю 0,2-100 м/с, а потім сприймають відбитий від навколишніх предметів сигнал. Для порівняння, людина сприймає звуки частотою 0,016-20 кГц. Це

дозволяє тваринам полювати вночі майже у цілковитій темряві. Такі особливості екології кажанів значно ускладнюють їх вивчення. І лише спеціальні прилади, баткодери та бет-детектори, дають можливість проводити повноцінний моніторинг цих нічних тварин та вивчати стан їх поселень. Види, що мешкають у країнах з помірним кліматом (зокрема, й в Україні), є перелітними або впадають у зимову сплячку.

Передача баткодеру НПП «Верховинський»

У травні цього року проведено тренінг-навчання, в якому взяв участь науковий працівник Парку. Організатори тренінгу передали НПП «Верховинський» баткодер для проведення наукових досліджень щодо вивчення кажанів.

На початку кожного тижня, протягом періоду досліджень, спеціалісти Парку встановлювали прилад на іншу точку Парку для запису звуків, чергуючи біотопами: праліс, старовіковий ліс, водний об'єкт та луку.

На території НПП «Верховинський» раніше відзначено 7 видів ряду рукокрилих (лиликоподібних), які занесені до Червоної Книги України, зокрема: 5 видів родини лиликових (руда вечірниця, нетопир лісовий, лилик пізній, лилик північний, вухань звичайний) та 2 види родини підковикових (підковоніс великий, підковоніс малий).

Баткодер, встановлений в урочищі Чаханове на території Парку

Встановлений баткодер на полонині Широка, між лісовими масивами території Парку

Завдяки проекту «Збереження Карпатських пралісів», науковці Парку започаткували надзвичайно важливу роботу з дослідження кажанів. Зібрано масив інформації з десяти точок спостереження на території Парку. Дані цих досліджень вивчають відповідні спеціалісти, роблять їх аналіз, на основі яких можна буде більше дізнатись про види рукокрилих, що мешкають на території НПП «Верховинський», та оцінити стан їхньої популяції. Результати роботи будуть опубліковані в наступному томі «Літопису природи».

Іван Коляджин

*провідний науковий співробітник
НПП «Верховинський»*

Формування екологічної культури особистості у навчально-виховному процесі

Природа – це один із вічних світів, який є прекрасним, радісним і який ми не тільки можемо, а й повинні зробити ще кращим і веселішим для тих, хто після нас житиме у ньому.

Екологічна ситуація, яка склалася у світі, настійно вимагає швидкої перебудови мислення людства і кожної конкретної

людини, формування екологічної свідомості й екологічної культури. У зв'язку з цим екологічна освіта й екологічне виховання стають новим пріоритетним напрямком педагогічної теорії і практики. Відповідно Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті одним із

ключових питань системи освіти розглядає питання екологічного виховання.

У цій системі особливе місце належить школі – найважливішій ланці становлення особистості.

Одним із найважливіших завдань сучасної школи є підвищення екологічної грамотності учнів, озброєння їх навичками економного, бережливого використання природних ресурсів, формування активної, гуманної позиції у ставленні до природи.

Саме тому однією з важливих складових проблеми, над якою працює педагогічний колектив Верхньоаясенівської ЗОШ I-III ступенів, є формування екологічної культури

висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку та відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності.

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання у школі, на кожному з них ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з урахуванням вікових особливостей школярів.

На першому етапі (початкова ланка освіти) формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу й неживу природу, про ставлення до неї, що виявляється в конкретній поведінці на емоційному рівні.

Оздоровчий табір 2013р.

учнів, рівень якої визначається якістю екологічної освіти і виховання.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Завдання екологічного виховання – сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її, формувати вміння і навички діяльності у природі. Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні цілісності чистоти, гармонії в природі. Це передбачає вміння осмислювати екологічні явища, робити

Класні керівники початкової ланки освіти проводять належну роботу з формування екологічної культури своїх вихованців, залучаючи їх до догляду за квітами у класних кімнатах, проводячи бесіди «Буду я природі другом», «Природа потребує твого захисту», «Чому плачуть дерева?».

З метою турботливого ставлення до природи класними керівниками проводяться години спілкування «Природа – наш дім», «Збережемо красу природи» (Вовкунець М. Ю.), конкурсне читання «Природа в казках, прислів'ях, приказках», «Дивний і загадковий світ природи» (Нечай М. І.), «На квіти осені чарівні подивись» (Сорич Л. В.), «Люби, знай,

бережи» (Рокіщук Г. М.), «Посади калину коло хати» (Потяк В. М.), «Птахи – наші друзі» (Гродзяк Л. В.).

Другий і третій етапи (5 – 9 класи) передбачають накопичення знань про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем, аналіз і прогнозування нескладних екологічних ситуацій, закріплення нормативних правил поведінки в довкіллі. Поглиблюються і розширюються знання про явища і закони природи, розкриваються причини екологічної кризи і обґрунтовуються шляхи збереження природних комплексів

Похід в урочище Терношори с. Снідавка Косівського району

Класні керівники залучають вихованців до різних форм роботи з формування екологічної культури: дослідницькі проекти, літературні композиції, екологічні турніри, дискусії, ділові ігри і т. д. Про збереження природних багатств ішла мова на годинах спілкування «Брати наші менші», «Природа навколо нас», «Знай, люби і бережи світ навколо себе».

Учні старших класів здійснюють моделювання простих кризових екологічних ситуацій та шляхи виходу з них. Для цього вони використовують місцевий матеріал.

Щороку в квітні у школі проводяться заходи у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС: години спілкування «Біль Чорнобиля», «Чорнобиль – це трагедія, це біль, це пам'ять», «Чорнобиль не має минулого часу».

«Звикли ми жити в бруді, – зазначає відомий український педагог Олександр Захаренко. – Настільки звикли, що вже й не помічаємо його. Повертаючись із-за кордону до рідної домівки, відразу ж бачимо різницю: як у них, і як – у нас. Трохи соромно за себе і за своїх співвітчизників. На шляхах Європи не побачиш не те що смітника – папірця... Я за те, щоб дітей

змалку привчали до чистоти й порядку. І не лише для того, щоб хтось побачив, відзначив. А для себе, свого існування, нормального життя. Прикладів дитячої безкультурності десятки й сотні, та річ у тім, що діти наслідують дорослих. І так із покоління в покоління передається безкультурність». Щороку учні нашої школи беруть участь у Всеукраїнській акції «Чисті береги – чисте довкілля» та шкільних акціях «Чисте подвір'я», «Де працюєм, де живем, самі порядок наведем». Кожен клас має закріплену територію, за порядок і чистоту на якій відповідає. Діти підмітають, збирають папірці, згрібають і виносять листя, доглядають за квітами. В період оздоровлення та навчальної практики для учнів нашої школи організовуємо екологічні екскурсії, а також діти працюють на шкільній ділянці та доглядають за клумбами біля школи.

Вирощування екологічно чистих с/г культур

До того ж природа є джерелом творчої наснаги. Між багатством природного середовища і багатством людської чуйності існує глибока внутрішня єдність. Тому всебічний і гармонійний розвиток особистості обов'язково включає в себе формування не лише екологічної свідомості, а й екологічного співчуття.

***Все на землі потрібно берегти:
І птаха, і звіра, і оту тваринку.
Не чванься тим, що цар природи – ти,
Бо, врешті, ти – лише її частинка.***

Марія Прокоп'юк
заступник директора з виховної роботи
Верхньоясенівської ЗОШ І-ІІІ ст.

Як ділки наживаються на вбивстві карпатських річок і що робити

Відомий український екоактивіст і мандрівник Петро Тестов розповів, як власники міні-гідроелектростанцій заробляють сотні мільйонів гривень, знищуючи при цьому унікальні природні ландшафти і екосистеми. Протягом останніх п'яти років по всій Україні розгорнулося масове будівництво нових та відновлення старих міні-гідроелектростанцій. Це викликало опір екологів, туристів та місцевого населення, які розгорнули широку громадську кампанію проти будівництва. Заганяючи річку в трубу або перегороджуючи стрімкий потік греблею, власники ГЕС заявляють, що таким чином рятують Україну від російського газу. Противники ж будівництва розповідають про жахливі наслідки для туризму, природних ландшафтів, риби, якості води, загрозу повеней і про “дерибан” державних грошей. На сьогодні будівництво частини ГЕС зупинено чи призупинено. Це дуже не сподобалось «інвесторам»: вони навіть створили спеціальний сайт для просування своїх ідей та інформаційних атак на опонентів. Петро Тестов – один із трьох “щасливчиків”, для яких на цьому сайті створена “дошка ганьби” – “вороги гідроенергетики”. Громадський активіст, завзятий турист, блогер, Петро з початку 2012 року бере участь у кампанії проти міні-ГЕС у Карпатах.

– Петре, скільки міні-ГЕС у Карпатах планували збудувати спочатку, пригадаєш?

– У Закарпатській області облрада у 2012 році затвердила програму, за якою мали збудувати 360 малих ГЕС. В інших трьох карпатських областях місцеві адміністрації збиралися будувати по 2-3 десятки. Сумарно це виходить понад 400 електростанцій на українську частину Карпат. На сьогодні саме в Закарпатті збудовано найбільше станцій. Якщо ж казати про всю Україну – то більше всього

гідроелектростанціями понищений Південний Буг та його притоки. Хоча в радянські часи ГЕС побудували майже на всіх річках, де був гідроенергетичний потенціал, – притоках Дністра, Росі, Тетереві.

– Допомогли міні-ГЕС Закарпаттю отримати енергонеалежність «від москальської газової голки»?

– Україна – держава з єдиною енергосистемою, тому питання про енергонеалежність якоїсь окремої області звучить не зовсім коректно. Але якщо по суті – ні, Закарпаття все одно змушене споживати електроенергію, яка виробляється іншими електростанціями. А от власну кишеню грошима, за рахунок споживачів з решти території України, ділки, які побудували ГЕС на Закарпатті, набили непогано.

– Які міні-ГЕС із нових зараз працюють?

– Дві в Івано-франківській області, у Верховинському районі, одна – у Дрогобицькому районі Львівської області та 5 – у різних районах Закарпаття* (Тур'я Поляна

Мала ГЕС в с. Нижній Бистрий (Закарпаття).

Фото Оксани Станкевич-Волосянчук

– 2 станції, у селі Нижній Бистрий, Білинська ГЕС, Краснянська ГЕС). Але треба ще враховувати, що значна частина ГЕС, особливо в рівнинній частині України, хоча де-юре фігурує як “відновлена на місці колишніх електростанцій”, де-факто теж зруйнувала річки. Бо старі радянські греблі вже давно поруйновані, річки там текли вільно, утворюючи пороги та міні-водоспади.

– А будівництво яких зараз активно проштовхують?

– Дуже багатьох. У Львівській області активно проштовхують проект будівництва ГЕС на ріці Стрий у районі села Гірське Довге. В Рівненській області ділки з громадянством РФ не полишають спроб знищити пороги на ріці

Случ, у районі села Губків. А на притоці Білого Черемошу, на річці Сарата (Чернівецька

Так виглядатиме Надслучанська Швейцарія у випадку будівництва ГЕС на р. Случ у с. Губків. Візуалізація та фото – спільнота “Збережемо Соколині Гори”

область), прямо зараз триває незаконне будівництво ГЕС.

– **Коли питання міні-ГЕС “перекочувало” з Карпат на рівнинну Україну? З яких причин?**

– Почалося все якраз з рівнинної України. Десь до середини 2000-х років гесівці займались відновленням недіючих електростанцій у Вінницькій та Хмельницькій областях. Перша ГЕС у Карпатах (Білинська, Рахівський район) введена в експлуатацію в 2006 році. Після того ця пошесть почала

Труби в с. Яблуниця для малих ГЕС на р. Білий Черемош з притоками. Фото – Черемош-Фест

поширюватись страшними темпами в Карпатах. А минулого року гесівці знову звернули увагу й на Центральну Україну. Якщо раніше їх цікавило переважно відновлення старих ГЕС, то тепер вони лізуть і на ті нечисленні місця, де ГЕС немає і не було. Найбільш гідкий та цинічний проект – будівництво каскаду ГЕС на Дністрі вище

Новодністровська (у *Дністровському каньйоні – авт.*). Це б перетворило найбільш цікаву в туристичному плані ділянку Дністра від Галича до Заліщиків у каскад ставків, з’єднаних трубами. Причина цього всього паскудства дуже проста – “зелений” тариф. Державне підприємство “Енергоринок” платить шалені гроші власникам електростанцій за кожний вироблений кіловат. Наприклад, минулого року малі ГЕС згенерували 0,15% від усього обсягу електроенергії, але в грошовому еквіваленті на них припало 0,49%, тобто в 3 рази більше. Вдумайтесь у цифру – 0,15%. Трохи менше 16%, тобто менше, ніж 1/600 усієї генерації України. Аби отримувати максимально грошей, забудовники зацікавлені робити електростанції максимально потужними. А максимальні потужності там, де на річці є пороги чи перекати, – саме тому вони полізли в Карпати. До того ж, в існуючих гребель, зазвичай, є якийсь власник, з яким гесівцям треба домовлятися, платити гроші. Тому їм і простіше побудувати в новому місці, де земля “нічийна”. З сільрадою вони домовитись зможуть завжди і недорого!

– **А в чому саме “схема”? Бо ж схема цілком легальна. Опиши, щоб і простим смертним було зрозуміло.**

– Так, це легальна схема крадіжки грошей з наших кишень. З моєї, твоєї, з кишень усіх споживачів електроенергії усієї України. Вона дуже проста – вся електроенергія, яка генерується в Україні, незалежно від того, виробила його мала ГЕС чи, наприклад, АЕС, йде в “єдиний котел” державного підприємства “Енергоринок”. Туди ж потрапляють усі кошти, які платять споживачі електроенергії. А потім цей “Енергоринок” оплачує власникам електростанцій за вироблену електроенергію. Заходимо на сайт НКРЕКП (державна комісія, яка регулює тарифи на електроенергію) <http://>

“Сучасна” мала ГЕС в с. Пробійнівка. Фото Олексія Василюка

www.perc.gov.ua/. і шукаємо постанови. От, наприклад, зараз конкретна ГЕС, Пробійнівська-2 (Верховинський район), отримує за 1 вироблений кіловат від держави 4 гривні 74 копійки. А горезвісна Богуславська ГЕС на Київщині (влітку цього року через неї повимирала вся риба в річці Рось на декілька кілометрів) – 2 гривні 38 копійок. А НАК “Енергоатом” (який експлуатує всі українські державні АЕС) від “Енергоринок” отримує тільки 32 копійки за той же кіловат. Та що казати, навіть Польщі ми продаємо кіловат за 0,075 євро – це менше, ніж зелений тариф для ГЕС. Де ж тут логіка з точки зору економіки держави?

– А можеш описати алгоритм? Так, щоб з калькулятором можна було порахувати. Чи можна дізнатися, хто стоїть за “ділками”, до яких ти апелюєш нижче?

– Можу, це нескладно. Будь-хто може дізнатись це, зайшовши на сайт Мін’юсту, оформивши виписку про власників. Наприклад, одна з найбільших груп компаній, які будують малі ГЕС (“Новосвіт”, “Енергоінвест”), пов’язана з народним депутатом від блоку Петра Порошенка Домбровським. Інша група, “Акванова”, належить Ігорю Тинному, який був партнером Дмитра Фірташа. А один з найбільших експлуатантів ГЕС на Закарпатті (ПП “Комерцконсалт”) належить колишньому губернатору Закарпаття в часи Януковича – Івану Ледиді. Словом, куди не плюнь – “достойні люди”. Зі зв’язками. Тому й не дивно, що цього року, якраз з ініціативи Домбровського та Чижмаря (цей “радикальний” депутат Ляшка насправді є парнетром Ігоря Тинного), зелений тариф для малих ГЕС збільшений ще на 10%. Єдина загадка для мене – звідки взявся пан Миронюк, який своїми ГЕС загадив Верховинщину та лізе в інші райони Івано-Франківщини. Офіційно він є бізнесменом

Мала ГЕС в с. Яблуниця, належить компанії “Новосвіт”.

Фото – Черемош-Фест

“середньої руки” з Ковеля, але хто за ним стоїть, мені так і незрозуміло.

– Як київська і місцеві влади ставляться до питання міні-ГЕС після зміни влади в Україні в 2014?

– Мені здається, зміна влади не змінила ставлення до ГЕС. Як і раніше, на словах – “проти” ГЕС, але реальні дії на зупинення будівництва не вчиняють. Ще у 2012 році друг Януковича Злочевський (той, якого безуспішно пробували арештувати після перемоги Майдану) обіцяв нам та іншим екологам, що зупинить будівництво ГЕС. Потім його обіцянки повторювали “майданівські” “свободівець” Мохник та “тимошенківець” Шевченко. Але це тільки обіцянки. Аналогічно і місцева влада. От Чернівецька ОДА гучно заявила, що вони проти будівництва ГЕС, і взагалі, треба запроваджувати мораторій, аби зберегти Карпати. І що? ГЕС у Сараті як будували, так і будують. Львівська ОДА в 2013 році пропонувала Кабінету Міністрів України ввести мораторій на ГЕС, а кілька місяців тому вже запропонувала “перспективну схему будівництва ГЕС в області”, де тільки на річці Стрий з притоками “натикано” близько десятка гребель. Хоча треба “віддати належне” Закарпаттю – ці хлопці завжди послідовно підтримували будівництво ГЕС. Ну, воно й не дивно, враховуючи персони власників. Я думаю, позиція влади є саме такою через одну просту цифру – в 2014 році власники малих ГЕС отримали від ДП “Енергоринок” 509 млн гривень. Цього року, за нашими прогнозами, сума буде в межах 800-900 млн. І це при тому,

Додаток 1
до листа від 30.01.15 № 0124-1235

Інформація щодо гідроелектростанцій, які працюють за “зеленим” тарифом, за 2014 рік

Обсяг виробленої електроенергії, тис.кВт·год	253 714,772
Обсяг проданої електроенергії, тис.кВт·год	250 679,554
Вартість проданої електроенергії (без ПДВ), грн.	424 733 196,91
Вартість проданої електроенергії (з ПДВ), грн.	509 102 176,21
Сума сплачених коштів, грн.	509 102 176,21

Офіційні дані від малих ГЕС від ДП “Енергоринок”

що через маловоддя ГЕС працювали не на повну потужність!

– Тобто, держава Україна внаслідок “оборудки” тільки за 2014 рік втратила півмільярда?

– Не можна сказати, що повністю втратила, бо все ж таки вони там на своїх турбінах щось згенерували. Якщо дивитись, що частка отриманих грошей більша в 3 рази, ніж частка згенерованої енергії, можна сказати, що обідніли ми на 2/3 від 509 млн,

тобто – на 335 млн гривень. Я апелую цифрами, які наводив вище. Кожен може їх перевірити, для цього досить зробити кілька кліків.

– Як місцеві мешканці в цілому ставляться до ідеї міні-ГЕС?

– Ставляться по-різному, чого гріха таїти. Там, де будівельники ГЕС не “жлобляться”, громада їх підтримує. Ну, це менталітет у нас такий – “ну, і що з того, що хтось нищить річку та краде з держави – хай тоді з нами поділиться”. От у Закарпатті, в селі Тур'я Поляна, місцеві мешканці продались... за 90 грн щомісяця, які їм платить власник ГЕС. Показовою є ситуація щодо ГЕС у селі Розтоки Косівського району на Прикарпатті. Громада самого села – “за” будівництво ГЕС. Незважаючи на те, що буде колишній регіонал Шкондеюк. Бо він обіцяє гроші селу – і ще й церкву поремонтував. А села з іншого берега річки (це вже Чернівецька область) – категорично проти. Але мешканців Розтоків думка сусідів зовсім не цікавить... Категорично проти ГЕС виступає громада Верховинщини. Воно й не дивно – багато людей тут живе з туризму, бачать, яке це зло – ці ГЕС. І я більш

Мешканці села Біла Річка та села Голошино блокують дорогу, аби зупинити будівництво малої ГЕС на р. Білий Черемош (Верховинський район).

ніж певен, що така ж реакція очікували гесівців на Дністрі.

– Зло для туризму?

– Ну, так. Навіщо мені їхати в Карпати чи на Дністер, аби сплавитись по “ставку”? Щоб подивитись на іржаві труби та облуплену греблю? У мене в Києві такого повно. А от незаймана природа, краєвиди, мальовничі стрімкі річки, форель та інша “екзотика” – це те, що приваблює в Карпати (чи на Случ) мешканця великого міста. Тут далеко ходити не треба. Можна просто порівняти, скільки туристів зараз на Дністрі, там, де він тече вільно (наприклад, у районі Устечка), і там, де він уже є, фактично, водосховищем, як перед Хотиним, наприклад). Різниця – в десятки

Дністровський каньйон, який хочуть затопити внаслідок будівництва ГЕС.

Фото – Петро Тестов

разів. Я от минулого літа подорожував човном від Хотина до Устя (Смотрича) – за вихідні, влітку, в сезон – і не побачив жодної туристичної групи.

– Але в Україні вважають, що туризм – це “несерйозний аргумент”, як і екологія. Забудовники кажуть, що міні-ГЕС – “прогресивна альтернатива”, “звільнення від енергетичної залежності”. Може, є сенс у таких аргументах?

– “Звільнення від енергетичної залежності” – ну, це просто маячня. Заходимо на сайт ДП “Енергоринок”, дивимось сюди, тепер прикидаємо. Малі ГЕС дають 0,15% енергії від усієї генерації. Аби вони досягнули хоча б 1% – треба збільшити потужність більш ніж у 6 разів. Фактично, перетворити ВСІ річки України в каскад ставків – і навіть тоді ми отримуємо аж 1% від загальної генерації. Я думаю, якби ті гроші, які ми всі платимо власникам малих ГЕС, направили б на енергозбереження – ефект був би в рази більший. Мені треба зробити точні підрахунки, але якщо дуже грубо – то всі малі ГЕС України мають сумарну потужність меншу,

Мала ГЕС в с. Яблуниця, р. Білий Черемош.

Фото – Черемош-Фест

ніж один блок Бурштинської ТЕЦ. Не можу знайти нові дані, але от у 2012 році Бурштин виробив 9,6 млрд кВт/год. електроенергії, а всі малі ГЕС у 2014 – 253 млн кВт/год.

– **Що ти повідомляєш опонентам у соцмережах, коли вони пишуть, що міні-ГЕС – це “енергетична альтернатива”? Я про випадок, коли відомо, що це не “заслані козачки” забудовників.**

– Я апелюю цифрами, які наводив вище. Кожен може їх перевірити кількома кліками на офіційних сайтах органів влади. Якщо людина адекватна – їй все стає зрозуміло. А з тими, хто й після оприлюднення цифр починає розповідати про “альтернативу”, я не бачу сенсу розмовляти, бо таку людину не переконаєш.

– **Чи будуть міні-ГЕС в інших, неукраїнських частинах Карпат?**

– Так, на жаль. Велика проблема з цим у Румунії. Цього року по інету гуляли фотки румунських знищених річок. Але вони “догрались” – скаргу на масове будівництво ГЕС зараз розглядає Єврокомісія. Є всі підстави

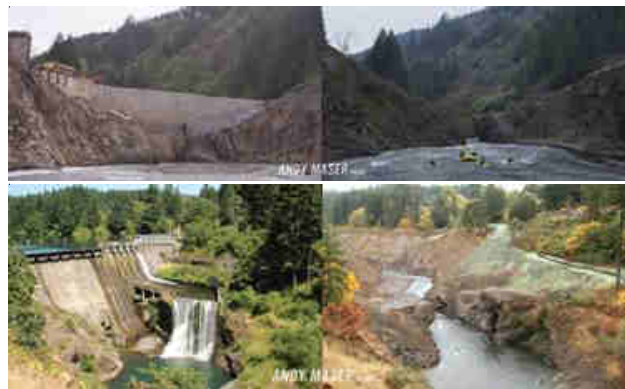
Будівництво малої ГЕС в Румунії. Фото – WWF Romania

вважати, що рішення буде на користь природоохоронців.

– **А яка ситуація з міні-ГЕС у “старенькій” Європі? Забудовники часто апелюють саме прикладами Австрії.**

– Взагалі, в цивілізованих країнах “бум” малих ГЕС уже минув. Декілька років тому Європейська асоціація малої гідроенергетики ESHA робила комплексне дослідження у всіх країнах ЄС. Подам мовою оригіналу: “However, according to the european-small-hydropower-association (esha) the current situation of small hydropower development in many EU-27 member states can be described as survival rather than development” (“Згідно з європейською асоціацією малої гідроенергетики поточну ситуацію з малою гідроенергетикою в багатьох

країнах ЄС-27 можна описати як виживання, аніж як розвиток”). Причин цьому багато, зокрема зменшення державної підтримки внаслідок кризи 2008-2009 років, посилення вимог щодо охорони довкілля, імплементація ряду директив Ради ЄС, виділення ділянок річок, де будівництво ГЕС недопустиме, тощо. От Іспанія, наприклад, взагалі скасувала зелений тариф – саме з економічних причин. Але Україна, напевне, багата країна, раз може собі дозволити тягнути цей тягар малих ГЕС. Можна кілька слів сказати і про США. Вони через масове бездумне будівництво ГЕС в 60-70-х роках ХХ ст. втратили багато цінних видів риб. Наприклад, повністю була знищена популяція атлантичного лосося. Тепер вони вкидають в його відновлення десятки мільйонів доларів, щороку демонтують по півсотні гребель – але до повного відновлення природних екосистем ще дуже далеко.

Демонтаж ГЕС у США. Фото – Andy Maser Films

– **Що замість міні-ГЕС пропонують екологи? Зараз популярною є ідея, що екологія під час війни – вторинна. Звідки Петро Тестов заряджатиме свій ноутбук?**

– З єдиної енергосистеми України. Нинішніх потужностей цілком достатньо, аби забезпечити потреби населення України! А щодо альтернативи, то не треба вигадувати велосипед. У всьому світі енергозбереження є пріоритетом. Банальні речі – утеплити приміщення, аби витрачати менше енергії на опалення. Замінити лампочки розжарювання на світлодіодні. Поставити в під'їздах багатоповерхівок датчики руху, які б виключали лампи, коли треба (нині вони багато де світять цілодобово). Це те, що просто і зрозуміло. Якщо офіційною мовою – “впроваджувати енергозберігаючі технології у виробництві”. Та й, у принципі, сонячні панелі, коли вони не займають тисяч гектарів степу (як це робив Ключев), а акуратно змонтовані на даху приватного будинку, – теж непогана річ.

– Яким чином звичайні громадяни України, станом на грудень 2015 року, можуть впливати на непобудову міні-ГЕС, щоб “не розгойдувати човен”?

– На цей час ми з колегами готуємо проекти нормативно-правових актів, які б вирішили проблему масового будівництва малих ГЕС у законодавчому полі. І нам буде потрібна підтримка усіх українців в їх просуванні на місцевому та на центральному рівнях – офіційні листи-звернення, широкий розголос у ЗМІ. А якщо влада знову проігнорує наші пропозиції – то будемо закликати всіх підтримати нас на акціях протесту. Хоча й прямо зараз є багато роботи – подзвоніть у Верховинську або Косівську РДА і спитайте їх, як там справи зі створенням заказника на Білому Черемоші? Подзвоніть чи напишіть у фейсбук представникам Тернопільської, Івано-Франківської чи Чернівецької ОДА – і спитайте їх, якого біса вони збираються знищити Дністер каскадом ГЕС? Також я хочу звернутись до туристів: хлопці, нам потрібні фотографії діючих малих ГЕС на річках. Я точно знаю, що багато хто з вас ходив цього року Збручем, Серетом, Росією, Південним Бугом, іншими, перерізаними греблями, річками, де періодично треба тягати катамаран чи байдарки. Нам треба ваші фотографії малих ГЕС та річок безпосередньо вище та нижче греблі, вони слугуватимуть, доказовою базою на майбутніх процесах над гесівцями. Ну, і головне

– більше подорожуйте нашою рідною Україною самі, залучайте до цього своїх друзів та знайомих. Чим більше людей побачать красу річок та незайманої природи, відчують кайф сплаву, посмакують карпатською чи там дністровською водою – тим більше буде розуміння необхідності збереження річок. І, будь ласка, не полінуйтесь після відвідин якогось цікавого та гарного місця поділитись цим з народом за допомогою інтернету. Напишіть “бложик” чи хоча б викладіть у соцмережі фотки. Якщо ви думаєте, що всі місця вже “розкручені” та відомі, ви дуже помиляєтесь. Я от більше 10 років майже щотижня кудись подорожую – і все одно постійно дізнаюсь щось нове та унікальне! Зупинивши будівництво малих ГЕС, ми разом зробимо гарну справу з трьох складових – збережемо нашу природу та позбавимо “не дуже добрих людей” способу наживи на державних коштах. Словом, підписуйтесь на наші сторінки в соціальних мережах та періодично одним оком заглядайте на наш сайт.

Петро Тєстов

активіст громадського об'єднання
національного екологічного центру
України

Розмовляв

Андрій Мельничук

Сакральність Довбушевої Криниці в Чорногорі.

*«Стоїт гора високая, тота Погоривка,
А вид неї ниделеко вода Довбушивка»*

У цій статті ми хочемо познайомити вас із результатами нашого українознавчого дослідження феномену сакральності Довбушевої Криниці, як найпотужнішого чорногірського водного джерела, яке давно ввійшло в історію духовної культури Гуцульщини та має державний заповідний статус в Україні.

Загальновідомо, що Чорногора – найвищий гірський масив Українських Карпат, головний карпатський вододіл, що підноситься на висоту понад 2000 м над рівнем моря. Із геології відомо, що Чорногора становить частину Зовнішніх флішових Карпат, що складається із пісковиків, сланців і конгломератів, які мають наукову назву «фліш».

Всі шість чорногірських вершин-двотисячників: Говерла, Бербенеска, Попіван, Петрос, Гутин Томнатик і Ребра є унікальними природними перлинами, подібними до найкращих соборів України. А весь Чорногірський хребет з його високими горами, просторими полонинами, глибокими давньольодовиковими котлами, стрімкими кам'яними скелями, чистими озерами і потоками, в нероздільній цілісності, є унікальною **Чорногірською екосистемою України**, яка, безперечно, вартує найвищого ступеня національної заповідності.

В Чорногірському гірському масиві беруть початок багато річок і потоків. Тут є велика кількість підземних водних джерел (теплиць і головиць), води яких містять різні мінеральні речовини, корисні для людського організму. Тому гуцули Верховинщини справедливо

кажуть: «Чорногора – це гірський край, де вода зачінається, а хліб кінчається».

Традиційно місцеве населення Гуцульщини здавна використовувало води теплих і головних, як питні. Особливо звертали увагу на джерела і криниці, вода яких мала корисні,

Варто також додати, що прекрасний підковоподібний котел Гаджана є найбільшим за розмірами давньольодовиковим котлом у Чорногорі, що належить Природо-заповідному фонду України й охороняється Карпатським національним природним парком (м. Яремче).

Гуцульські музики з нагоди освячення

цілющі властивості. Її колись називали «Живою Водою». Історично склалося так, що всі основні християнські центри Українських Карпат розташовані поблизу найцінніших підземних водних джерел.

Відділення «Гуцульщина» НДІУ протягом п'яти останніх років проводило українознавче експедиційне дослідження сакральності водного джерела Довбушева Криниця, що знаходиться на території полонини Нижня Гаджана. Воно розміщене біля підніжжя гори Погорівка-Кедроватий, висотою 1672 м над рівнем моря. Джерело витікає з кам'яних розсипів, на правому березі потоку Мрії, що впадає у річку Бистрець. Воно протікає через поверхневі флішові кам'яністі відклади і тому має дуже м'яку воду. Вода Довбушевої Криниці має дуже низьку температуру: +4,3 градуси Цельсія.

Спочатку ми наведемо дуже давні спогади уродженця села Бистрець, присілок Івірі, покійного старожила Миколи Зеленчука (Антосікового) (1895-1982) про сакральність полонини Гаджана і Довбушевої Криниці: «Я пам'ятаю, як старші люди в Бистриці розказували, що колись давно, у Гаджани, найкращим ватагом був місцевий газда Максим.

Одного разу цьому грамотному чоловікові приснився дуже дивний сон, що у кедровому лісі коло Довбушевої Криниці правилася Служба Божа. А на цій Службі молилася Богу Сама Богородичка із Свойов мамам – світов Аннов. Це був справді віщий сон, бо витак у Бистриці збудували велику церкву Анни Спенни. З того часу старого Максима називали в селі віщуном, а Довбушеву Криницю в Гаджани – світлим місцем у Чорногорі».

А тепер маємо приємність повідомити вам, що наведені давні спогади старожила Миколи Зеленчука про сакральність джерела Довбушева Криниця в Гаджині через кілька десятків років *знайшли своє письмове підтвердження* в 2011 році у книзі видатного польського письменника Станіслава Вінценза «На високій полонині. Правда старовіку». Ми були дуже здивовані, що в цій книзі на самому

Освячення Довбушевої Криниці. 2015 р.

початку наведено образ старенького *бистрецького ватага і віщуна Максима*.

Автор цього унікального епічного твору твердить, що старий ватаг-віщун Максим з Бистреця під Чорногорою від ранніх літ кохався у полонинах і в пастушому житті. Він один у селі знав письмо. Про Максима, що від нього щастя людям стікає: «Максим був пустельником, мешкав самотником на схилі протилежного хребта, на галявині серед лісу, що називалася Івірі. Шанували його винятково, бо не лише був знахарем, примівником і віщуном, а й мав очі найліпші, як казали, – рахманські. Схилився до віри рахманської, щоби ніхто нікого не судив ні словом незичливим, ні поглядом, ані потоком злості здалека не досягав».

Далі в книзі С. Вінценза ми знайшли ще одну розповідь про старого віщуна Максима. Автор повідомляє, що восени 1887 року на полонинах Чорногори відбувалося щорічне господарське свято – День розлучіння. Цього дня мішінники із навколишніх сіл вийшли на полонину Кізя забирати свою худобу. Там у полонинській стаї досвідчений ватаг Максим здійснював давній обряд гасіння живої ватри, що горіла ціле літо. Згідно давньої полонинської традиції, вогонь не можна гасити водою, він сам повинен загаснути (коли повністю згорять усі дрова). При цьому, старий Максим промовляв до вогню такі слова: «Хоч гаснеш –

не згаснеш, не щезнеш, а заснеш. Твої вуглі не загинуть – зиму перебудуть. На зиму тобі стелю колиску у попелі. Навесні знов жива твоя сестра правдива зі сну тебе розбудить, і вуглі твої воскреснуть. Отче Святий, позволь мені піти до хатий земних у спокої, хай вогонь твій святий не шкодить мені ніколи».

Для нашого дослідження є дуже важливо, що С. Вінценз у своєму творі записав, як чорногірські гуцули глибоко вірили в те, що для надійного Божого Захисту потрібно взяти з собою в далекі краї посвячену чорногірську воду, набрану із Довбушевої Криниці. У книзі описано, що мудрий господар Фока Максим'юк (Шумеїв) із Горішнього Ясенова вийшов на полонину Кізя і просив мішінників із навколишніх сіл на весілля панни молодої Софії Пшибиловської, яке відбудеться у дворі діди́ча у Криворівні, 1887 року, на Покрову. Після того він пішов у Гаджину до Довбушевої Криниці, щоб набрати чорногірської води на майбутнє весілля. Звернуто увагу на те, що давні гуцули дуже поважали весілля, як найважливіше людське свято, бо воно обіцяє людям нове життя.

С. Вінценз записав також, що на гуцульському весіллі гості співали обрядову весільну співанку про чорногірську воду, якою благословляють молодих на щасливе сімейне життя: «Та бодай та молоденька така веселенька, ек в Довбушевий Кірниці вода студененька». Сучасна гуцульська співанка Василя Романюка також славить чорногірську воду: «Чіста вода в Чорногорі, лиш би її пити. Маю любку, ек голубку, варт її любити».

Варто звернути увагу, що протягом 1926-1940 рр. С. Вінценз із сім'єю проживав у Бистреці, на присілку Скарби, що знаходиться прямо навпроти Гаджини. Тому він дуже добре знав чорногірські полонини й Довбушеву Криницю: «Вода в Довбушевий Кірниці є крижаною влітку, навіть у найбільшу спеку, натомість не замерзає взимку, у найбільші морози, і є тоді в тому місці єдиним водним джерелом, яке можна розгребсти з-під шарів снігу».

На завершення наведемо, давню духовну традицію чорногірських гуцулів, яку записав письменник – завжди зберігати у своєму домі свячену воду з Довбушевої Криниці: «Напевне, не в одній хаті і хтозна як далеко від Чорногори, зберігається на тяжку годину, на хворобу, навіть для вмираючих, Свячена Вода з Довбушевої Кірниці. А якби так хтось на чужині мав зі собою Ту Воду, навіть під старість, то хто знає ...».

У цьому контексті нас особливо вразила думка С. Вінценза про сакральність усієї Чорногори: «На основне питання, чим є

Чорногора, існує одна відповідь – Силою! Силою не тільки для життя, але й для змін». Подібні глибокі думки про могутність Чорногори ми записали від 91 річного жителя Криворівні, досвідченого мисливця Дмитра Білоголового. Захоплення Чорногорою ми також записали у кількох колишніх пастухів Верховинщини, що більше 40 років літували на різних полонинах цього району, а на старші роки із великим задоволенням переходили літувати в Гаджину.

Досліджуючи феномен сакральності Довбушевої Криниці в Чорногорі, ми знайшли дуже важливе узагальнення, яке зробив у своєму епічному творі доктор С. Вінценз з позицій християнської філософії: «У святих християнських книгах було написано, що ані небесна ватра не є ніяким отцем, ні вогонь – найстаршим ангелом. Тільки Господь Бог – то Отець на небі серед ангелів і святих. А ще – не сонечко є якимось вогнистим паном, а власне Господь Бог у Трійці Святий Єдиний є паном вогнистим». Тому ми, разом зі всіма гуцулами Верховинщини, віримо у великі цілющі властивості води, набраної із найпотужнішого чорногірського джерела Довбушева Криниця й освяченої за традиційним християнським обрядам України. Істинну правду про свячену воду каже давнє гуцульське народне прислів'я: **«Ти є вода, ти є біла, ти є чиста, ти є ціла, ти є свята, ти є жива, ти вода правдива».**

Українознавче дослідження сакральності водного джерела Довбушева Криниця, що знаходиться у відомій полонині Гаджіна, на північно-східних схилах Чорногірського хребта, ми проводили протягом тривалого часу. Першу дослідницьку експедицію до цього особливого чорногірського джерела провели влітку 2009 року. В ній брали участь Дмитро і Калина Ватаманюки, Іван і Оксана Рибаруки та Марія Зеленчук. Під час цієї експедиції о. Іван Рибарук та дяк Василь Матаржук здійснили традиційний християнський обряд освячення водного джерела. Друга експедиція відбулася вліті 2013 року. У ній взяли участь о. Петро Октаба, Микола Ілюк, Марія Влад та Марія Зеленчук. Навесні цього року провели третю дослідницьку експедицію, у якій взяли участь Іван Шкіндюк, Богдан Мізинюк та Юлія Сінітович. Під час другої експедиції знято дослідницький відеофільм «Гуцульська музика Миколи Ілюка в Чорногорі». Спільними зусиллями зібрано цінні літературні та польові матеріали про Чорногірський хребет, полонину Гаджіна і водне джерело Довбушева Криниця.

Довготривале експедиційне дослідження сакральності Чорногірського хребта Українських Карпат успішно завершилось

проведенням масової духовно-культурної та природо-екологічної акції. 6 серпня 2015 р., в день святих князів-мучеників страсотерпців Бориса і Гліба, відбулась **I Всеукраїнська дводенна проща до місця явлення Божої Матері, біля водного джерела Довбушева**

Отара овець біля Довбушевої Криниці

Криниця, на полонині Гаджіна в Чорногорі та до Бистрецької церкви Успіння святої праведної Анни. Організаторами прощі були: священники Верховинського деканату Коломийської єпархії Української православної церкви Київського патріархату, Верховинська районна рада, Відділ культури і мистецтв Верховинської РДА, редакція газети «Верховинські вісті», Відділення «Гуцульщина» НДІ українознавства МОН України та Національний природний парк «Верховинський».

Біля водного джерела Довбушева Криниця попередньо встановлено кедровий Пам'ятний хрест, який виготовили талановиті митці із села Бистрець, Іван Потяк і Володимир Ватуйчак.

У I Всеукраїнській прощі взяли участь близько 80-ти прочан із різних населених пунктів Верховинщини та учасники Мирянського руху за єдність церкви і народу в Україні «Схід і Захід в єдності під Покровом Богородиці», які прибули на Гуцульщину із Києва, Львова, Рівного, Житомира, Одеси і Харкова.

Під час завершення прощі уже відправлена Служба Божа та освячено Довбушеву Криницю і Пам'ятний хрест. Цей традиційний християнський обряд провели священники: Іван Рибарук (Криворівня), Віктор Шица (Бистрець), Ігор Рибенчук (Бережниця), Володимир Максим'юк (Замагора).

Всі учасники прощі подивились святковий концерт, який підготували працівники Бистрецького Будинку культури та інші аматори

культури Верховинщини. Наступного дня, 7 серпня, частина прочан взяла участь у Храмовому святі Бистрецької церкви Успіння святої праведної Анни.

Висловлено побажання про доцільність щорічного проведення започаткованої Всеукраїнської прощі на Верховинщині.

На завершення ми висловлюємо щирю вдячність за організаційну допомогу в роботі панам Івану Шкіндюку та Івану Маківничуку – голові та заступникові Верховинської районної ради, пані Мирославі Корнелюк – заступнику начальника Управління культури,

національностей та релігій Івано-Франківської ОДА, а також усім названим і неназваним тут учасникам наших дослідницьких експедицій.

Іван Зеленчук

кандидат фізико-математичних наук

Ярослав Зеленчук

кандидат історичних наук

Іван Бойчук з Ясенова Горішнього – ватажок опришків 1754-1759 років

З того часу, коли діяли народні месники на Прикарпатті, минуло кілька століть. Але у пам'яті народній і до сьогоднішнього дня, збереглося багато пісень, легенд і переказів про звитяжні дії опришків, які обороняли святу землю Карпатського

краю, своїх батьків і дітей від сваволі найманців, що плюндрували рідний край, матір-Україну.

Багато гірських плаїв, скель і кам'яних печер на Гуцульщині і поза нею носять назву «Довбушанки».

Народний месник і оборонець Карпатського краю Олекса Довбуш став символом незламної волі і сили духу в обороні рідного краю, де спочивають наші предки.

Гуцульщина, що нині охоплює Рахівський, Путильський, Косівський, і Верховинський райони та місто Яремче, а також частину Коломийського, Надвірнянського та Вижницького районів. Це частина давньої Галицької землі – Прикарпаття. Це край, що має великі природні багатства, родючі ґрунти, дрімучі ліси, потрібні для будівництва і палива, ріки, наповнені чистою гірською водою, багатотравні луки, гірські і лісові пасовища, мінеральні і соляні джерела та працелюбне

населення, яке уже у XVIII столітті було досить заселене в Карпатах.

Отже, прекрасна прикарпатська земля і безплатна робоча сила привернули увагу польських панів, і сюди потягнувся потік феодалів, середньої та дрібної шляхти, купців і крамарів-жидів.

Магнати зосередили у своїх руках великі земельні володіння, зайнявши панівне становище в політичному житті. В їхніх руках перебували всі адміністративні і державні посади. Вони стояли на чолі воєводств, повітів і мали своє військо, а польський уряд всіляко підтримував оцю вакханалію в розширенні своєї безмежної влади над закріпаченням місцевих селян Прикарпаття. Видаючи свої закони, постанови, чинили суд і жорстоку розправу над пригнобленими. За магнатами в Прикарпаття посунула і середня шляхта, яка створила фільварки, за нею – дрібна шляхта.

Великі феодали Потоцькі, Яблонські, Телефучи, Чарторийські, Курдвановські, Цетнери, Скарби здійснювали свою владу над кріпосним населенням через посередництво так званої господарської шляхти, губернаторів, управителів, старост, економів і посесорів орендарів, чиншової шляхти, яка була надійною опорою великих магнатів у проведенні різних екзекуцій у відношенні до селян. Чиншова шляхта відзначалась користолюбством і зажерливістю, а орендарії-посесори були особливо жорстокими щодо селян.

До всіх здирств додавалось ще одне лихо. Польська шляхта у своїх маєтках відкривала шинки з алкогольними напоями, купівля яких була обов'язком для селян, що збільшувало їх

зубожіння. Часто селяни, через несплату боргів, позбувались своєї годувальниці-землі. До того ж і міська біднота сплачувала численні податки на користь феодалів. Найбільш дошкульними були поголовний і подушний податок. Крім цього, в селян здирали на утримання війська десятину врожаю та живності, десятину на користь Польської католицької церкви. Та ще і епідемії косили людей. Все це, разом узятє, прирікало селян на голодну смерть. Без куска

шляхетської Польщі. Повстають селяни під проводом буковинця Мухи, пізніше вибухнуло повстання під керівництвом Андрія Барула, який діяв спільно з проводирем опришків Андрієм Туликовичем.

Виникає масовий повстанський рух. Загони Моторного, Писаренка, Медведя, Гриви, що прокотилися луною по Прикарпаттю, надихнули стати на стежку месницької боротьби сміливців-гуцулів

На оришківських стежках під Чорногорою

хліба, голі й босі, вони блукали від села до села в пошуках кращої долі. А куди міг піти селянин? Тікаючи від одного поміщика, потрапляв до другого. Шляхта була господарем життя і смерті всього бідного селянства Карпатського краю.

Непокірних гнобителі піддавали жорстоким мукам: їх заковували в кайдани, кидали в сирі льохи і морили голодом, обрізували вуха й носи, вішали, четвертували і садили живцем на палю.

Чаша терпіння переповнювалася. Народ піднімається на боротьбу за виживання. Бідні селяни стають на стежку збройного супротиву. Це була відповідь на весь кабальний режим

Галичини, Буковини і Закарпаття. Іван Пискливий з Довгополя своєю ватагою громить гнобителів-панів. Йому на допомогу долучається із загonom Федьо Жолоб. Вони розправляються в Березові зі шляхтичем Чолинським, у Микуличині вбивають отамана Гната і його вірного помічника Микиту Тимшака, карають на смерть у селах Незвисках і Вороні зрадників Василя Мельника і Костю Корковича. Розправляються з гнобителями в Заболотіві. Закарпатський загін під проводом ватажка Пинти тримає зв'язок з Пискливим. Пинта у 1704 р. громить косівських лихварів. Тоді в загоні Пинти кількість месників становила

80 борців. Проти угорських баронів у Закарпатті, крім Пинти, веде боротьбу Іван Шугай. На околицях Березова діє загін Василя

Гірські месники

Солонинки, а в околицях Борщева – загін ватажка Івана Лютого. Польська шляхта, мов приречена, кидається в усі боки і просить Київського воєводу Йосифа Потоцького про порятунок, щоб надіслав на допомогу військо. Та ні військо, ні військово-поліцейські загони пушкарів не в змозі були зупинити опришківський рух. Ні тортури, ні смерть не могли вбити прагнення до волі. Густі ліси, печери, толоки, таємні стежки в лісових гушавинах – сама природа допомагала опришкам в їх справедливій боротьбі проти сваволі польської шляхти і їх прибічників.

Коли гайдамацьке повстання зазнало поразки, тоді частина гайдамаків поповнила загони опришків, які забезпечували ватаги зброєю. У 1738 р. на чолі опришківського руху стає Олекса Довбуш (Довбушук). Підкуплений польською шляхтою Стефан Дзвінчук смертельно ранить Довбуша. Він помирає. З метою залякування селян його четвертують і частини тіла розвішують у селах. Не допомогло. Естафету боротьби переймає його побратим Василь Баюрак. До нього долучається його батько Гнат Баюрак, брат Василя, Петро Баюрак та Василева жінка.

Одного разу Баюрак з побратимами опришками, після розправи над орендарями-здириками у селі Розтоки, що на Буковині, прибув до галицького села Ясенів Горішний (тепер Верхній Ясенів) до знайомої родини Срібнарчуків на перепочинок. Злидар Василь Байруків підступно завітав до Срібнарчуків і

запросив Баюрака до себе в гості. Напоївши його до нестями, п'яного, за «тридцять срібняків» здав польській шляхті. Після жорстоких катувань і суду, що тривав 5 днів, опришка стратили четвертуванням. Частини понівеченого тіла розвішали у ближніх селах і в Ясенів Горішньому. Але ні смерть Олекси Довбуша, ані страта його побратима і послідовника Василя Баюрака та інших месників не зупинили визвольної боротьби проти свавілля польської шляхти та місцевих лихварів. Перед останками тіла, що висіли в Ясенів, Іван Бойчук – ясенівський легінь поклявся, що відомстить зрадникові, односельцеві Василеві і стане на шлях месницької боротьби, хоч він до цього ще не брав участі у ній.

Навесні 1755 року на полонині Копілаш, яку увінчує Писаний Камінь у Ясенів, Іван Бойчук збирає ватагу месників. Тоді Писаний Камінь був оточений непрохідними лісами, а полонина Копілаш стала станицею Бойчуківців. Тут вони присягають на пістолетах стояти пліч-о-пліч між собою, нещадно карати зрадників та продовжувати боротьбу проти польської шляхти і колаборантів. Отже, опорним пунктом для опришків Івана Бойчука стає його рідне село Ясенів Горішний, а станицею – Писаний Камінь. Тут відбувається вишкіл опришків. Ватажок Іван Бойчук заводить нові порядки, зміцнює дисципліну. Особливо виховує в кожному месникові сміливість, відвагу та вміння володіти зброєю. Коженого легіня, що вступав в опришки, перевіряв сам Бойчук і приймав лише тоді, коли здав «екзамени» своїх здібностей. Тих, що не проявляли таких здібностей, були боязливими або слабодухими, відправляли з ватаги. В опришківському загоні Іван Бойчук створює раду, в яку входили досвідчені, старі, випробовувані в боях месники, які не боялися «заглянути в цівку рушниці». Опришківська рада користувалася великими правами, вирішувала питання забезпечення повстанців зброєю, набоями, харчуванням та одягом. Плани походів розробляв сам отаман Бойчук. Йому підкорялися як члени ради, так і опришки. Вивідувачі загону повстанців тримали міцний зв'язок з окремими довіреними селянами, які виготовляли зброю, заготовляли харчі, забезпечували інформацією про місця перебування каральних загонів, тощо. В загоні Бойчука були касир і доглядач зброї, який роздавав бартки, пістолети, порох, кулі, новоприйнятим опришкам. Але про заготовку харчів, особливо на зиму, дбав сам Бойчук. До опришківської ради входили: Іван Бойчук – отаман, Семен Бушук з Криворівні (його ще

називали «пістолетник»), Гринь Кручук з Ясенова, Іван Жупник з Долішнього Березова, Іван Карбула з Ясіня, що на Рахівщині. Серед них Жупник був касиром, Бушук відав зброєю. Це була вища форма організації. Все це підвищувало організованість і боєздатність «лісових хлопців».

Спочатку у ватазі було сім опришків: Бойчук, Кручук, Семен і Олекса Данилюки – всі з Ясенова Горішнього; Берчук з Соколівки, Іван Ясінський та Іван Варцаба з Ясіня. Отже, ядро опришків складали ясенівці. Далі число повстанців зростає і доходить аж до 40 чоловік. Селяни допомагають у забезпеченні порохом і зброєю. Берчиха з Ясенова купувала порох і передавала месникам, селянин зі села Жаб'є (тепер Верховина) Різник теж діставав порох для опришків.

Активні дії месників Бойчука в 1759 році смертельно налякали шляхту.

Найближчими побратимами Бойчука були Стефан Зеленчук і Олекса Головчук та інші побратими з Ясенова і Жаб'я. Авторитет і слава загону Бойчука розійшлася по всій Гуцульщині. Коли загін прибув у рідне село Бойчука – Ясенів і зупинився на перепочинок у Василя Теклійчука, то ціла хмара людей прийшли туди подивитись на опришків.

Під час походів месники діяли обдуманно, швидко і справедливо. Цікавий факт: коли відбувся наступ на орендарів міста Яблунова, опришки зловили орендаря Мортка та інших і зажадали від них викупу. Орендарі дали сто битих телярів, які вислали їм до Космача. Тоді в Яблунові опришки забрали віск і ще дещо в додаток.

Повстанців підтримували в усіх селах Гуцульщини. Для прикладу, в Соколівці допомогу подавали селяни: Берко, Цьох, Петро Пророчук і навіть шляхтич Білинський; у Ясеніві підтримували опришків і допомагали їм Срібнарчуки, Теклійчуки, брати Марусяки, Лилик, три брати Семенюки в селі Річка; Василь Попадюків з Жаб'я та багато інших.

Опришківська ватага Бойчука була такою грізною силою, що вони навіть заздалегідь повідомляли громаду і шляхетські двори про свій прихід і щоб забезпечили їх харчами. Так, ідучи через село Пістинь, опришки повідомили наперед, щоб громада і шляхетський двір приготували їм харчі. Пообідавши, опришки пішли далі. А якось, коли опришки поверталися з походу, зупинилися на ніч у священика в Соколівці. Священик пригостив їх щедро. Хто знає, чим би закінчився сон опришків, якби їх не повідомила Берчиха про наступ смоляків. Однак у бою відважні повстанці понесли втрати – загинули два опришки.

Заслугує уваги організований і добре підготовлений збройний похід загону Івана Бойчука на місто Болехів 5 липня 1759 року. В цьому виступі брали участь 33 опришки, серед них і месники із Запорізької Січі, яких побратими називали козаками. Їх було чотири: Василь, Андрусь, Гринь та Іван (чи то Олекса). Розробляючи план походу, опришки довго і ретельно обмірковували його, а особливо вибирали безпечні дороги, щоб уникнути зустрічі з панськими посіпаками чи смоляками. Від цього залежав успіх збройного нападу. І коли все вирішила рада опришків, Бойчук скликав своїх побратимів і спитав: «Підемо на Болехів?». «Веди, отамане!» – закликали всі. Це щось схоже до козацької ради Запорізької Січі. Догадуємось, що через вищезгаданих козаків Бойчук тримав зв'язок із запорожцями і серед опришків намагався завести козацькі порядки.

До походу на Болехів готувалися кілька днів, а просуваючись, в основному, вночі, переважно крутими гірськими плаями і лісовими стежками. До складу опришківської ватаги входили: з Ясенова – Іван Бойчук (ватажок), Гринь Кручук, Гнат Мінгерич, Дмитро Кавальчук, Олекса Ткач (5 чоловік); із Жаб'я – Гринь Дірчилюк, Федір (Фургачів зять), Герасим Мошук (три опришки); із-за Дністра:

Опришківська кара на лихваря

Василь, Андрусь, Гринь, Іван, Федір Циганчук, Михайло Поличок, Олекса Дяк (7 чоловік); із Закарпаття: Іван Корбусь, Василь Бойко, Василь

Волошинець, Лупусь Волинець, Василь Ясінський (5 чоловік); з Буковини: Іван Чорпиняк, Василь Попович, Іван Кіндрак, Іван Гів'юк і Гринь (5 чоловік); далі: Семен Бошук з Криворівні, Іван Жупник з Бані-Березова, Івась Бойчук з Космача, Андрій Вихристюк з Рожнова. Марко Кочерганюк з Довгополя (Галицького), Стефан Зеленчук з Бабчого, Олекса Головчук з Космача і Олекса з Соколівки.

Збройний напад на Болехів відбувся вночі з 5-го на 6-те липня 1759 року. Загін спочатку напав на багатих лихварів і орендарів. У цьому бою був поранений і сам Бойчук. Побачивши,

Грає на трембіті гуцул-віртуоз М. Ілюк

що лихварі чинять опір, Бойчук наказує підпалити місто. Забрано багато майна і зброї. Все це нападники навантажили на 24 коней і вирушили на світанку назад. У лихварів відібрано 40 тисяч злотих. У палаючому Болехові залишилося багато вбитих і поранених.

Опришки втрат не мали. В Маняві гірські месники покарали орендаря, а під Манявським Скитом, біля монастиря, опришків пригощали перелякані ченці. Добу відпочивали опришки в Ланчині, а потім повернули до Шешор: напали на панський двір та забрали добро. У Шешорах з почестями зустрів опришків отаман Мачинюк. Тут і переночували. На другий день опришки

знищили яворівського отамана Шляхтюка за знущання над селянами і, нарешті, повернулися в станицю до Ясенова. По дорозі до Ясенова, і в самому Ясенові опришки роздавали відібране в орендарів і польської шляхти майно. Ясенівська громада гостинно зустріла опришків, а особливо односельця отамана Івана Бойчука.

Такий зухвалий розмах діяльності опришків Івана Бойчука викликав у шляхти панічний страх і галицька шляхта на сеймику 11 вересня 1759 року просить коронного гетьмана про порятунок, бо «опришки... набрали сміливості накладати на шляхту контрибуцію, а селянство – піднімати до формального повстання».

Наступним походом був виступ на м. Косів. Та в цьому поході брало участь тільки 18 опришків. Коли месники поверталися з Косова в Ясенів, їх у Соколівці наздогнали жовніри. Зав'язався бій. Частина опришків рятувалась втечею, а решту спіймали і після тортур засудили до страти. Та Іван Бойчук не склав зброї. На порятунок побратимів-опришків із-за Дністра Іван Бойчук збирає своїх найближчих побратимів, покидає Гуцульщину, переходить р. Дністер і вливається в переяславський курінь отамана Кочубея. Тут, на Запорізькій Січі, при допомозі козаків та курінного отамана Кочубея, Іван Бойчук організовує гайдамацький загін з 67-ми збройних чоловік і громить шляхту на Правобережній Україні.

Ходять версії, і хто знає, яке справжнє прізвище та ім'я мав дід Тараса Шевченка (по маминій родословній лінії Яким Бойко), що брав участь в опришківському русі на Гуцульщині і разом з гуцулами громив шляхту, а, можливо, потім перебрався в Наддніпрянщину для продовження боротьби проти сваволі і гніту польської шляхти.

Після першого поділу Польщі, коли в 1772-му році Галичина відійшла до Австрії, опришківський рух вщухає. Але все-таки ця кривава повстанська боротьба не була марною і не дарма пролита кров бунтівних опришків.

Гуцул ніколи не хотів коритися гніту панських катів і жорстоких поневолювачів, бо зріс у горах високих на вітрах буйних, сильним і спритним, бистрим і витривалим, мов звір лісовий, і не міг терпіти наруги над собою, цінуючи волю більше за скарб найдорожчий. З материнським молоком та батьківськими заповідями – від роду до роду, від покоління до покоління, нащадки славних опришків зберегли сміливість і відвагу, волю і гордість, любов і повагу до рідного краю, що називається Гуцульщина.

Та як свідчать історичні факти минулого і, навіть, сьогодення, загарбників і поневолювачів квітучого Гуцульського краю та охочих затягнути волелюбний гірський народ до ярма ніколи не бракувало.

Славу опришків продовжили Січові стрільці Гуцульської сотні в запеклих боях на

горі Маківці (1915 р.), у військових підрозділах Української галицької армії, (1918-1919 рр.), у боротьбі за відновлення Української держави (1920-1923 рр.), визвольних змаганнях кінця сорокових та початку п'ятдесятих років ХХ століття, Революції Гідності 2013-2014 рр. та антитерористичній операції на сході України.

Література

1. «Енциклопедія Історії України», – К. Наукова думка, 2003. – Т.1, 328 с.

2. Целевич Юліан. «Останні історичні вісті про опришків ХVІІІ ст.».

Руська історична бібліотека – т. ХІХ. – розвідки про народні рухи в Україні-Руси в ХVІІІ віці. – Львів, 1897 р. «Дело. – 1891 – №238, 240-243, 245, 248, 249, 251-253.1».

Дмитро Стефлюк

голова Всеукраїнського товариства
«Гуцульщина»

Чукутиха – пісенна берегиня давньої Гуцульщини

Сучасне українознавство, що започатковане колективом відомих українських вчених НДІУ, під керівництвом академіка Петра Кононенка, є цілісною науковою системою знань про Україну і світове українство. Українознавчі дослідження Гуцульського регіону України, які проводять науковці Відділення «Гуцульщина» НДІУ, базуються на науково-методологічних основах українознавства. Важливим напрямком науково-дослідної роботи відділення є польові українознавчі експедиції, що проводяться на Гуцульщині, починаючи із 1995 року. В результаті наукового узагальнення, практичного досвіду підготовки і проведення українських експедицій на терені Гуцульщини ми

спочатку дослідили концепційні основи експедиційного українознавства, а потім розробили наукову концепцію експедиційного українознавства. Наша концепція експедиційного українознавства, по суті, є практичною реалізацією емпірико-теоретичного напрямку сучасного українознавства, що ґрунтується на науковому аналізі експедиційно доповненої джерельної бази: «Під експедиційним українознавством ми розуміємо емпірико-теоретичний напрям сучасного українознавства, у рамках якого українознавчі дослідження проводяться на основі аналізу й узагальнення експедиційно доповненої українознавчої джерельної бази, що складається із уже відомих наукових і археографічних джерел та нових експедиційних фактичних матеріалів і документів, які отримали дослідники в

Стара гуцулка, 90-річна Чукутиха з люлюкою. 1926 р.

результати проведення спеціально організованих польових українознавчих експедицій».

Українознавчо-експедиційні дослідження природи Українських Карпат, історії та культури Гуцульського регіону України використовують літературні наукові джерела, архівні документи та особисто зібрані експедиційні матеріали, основу яких складають інтерв'ю досвідчених респондентів цього самобутнього краю. При дослідженні маловідомих тем доводиться покладатися тільки на народну пам'ять – усні спогади місцевих старожилів і довгожителів цього краю. Багаторічна практика підготовки і проведення українознавчих експедицій на Гуцульщині показала, що усна історія гуцулів є надійним першоджерельним засобом при дослідженні цього краю. На довгоживучість народної пам'яті гуцулів звернув увагу видатний польський письменник Станіслав Вінценз (1888-1971) у своїй епічній книзі про давню Гуцульщину «На високій полонині. Правда старовіку», яку вперше видано у 1936 році в Польщі. Автор цієї книги особливо наголошує, що гуцульська народна пам'ять має властивість довго жити: «Для давніх людей сто років було зовсім небагато, а двісті – також нічого особливого. І не тільки тому, що жили довго, а й тому, що довго жила пам'ять жива».

За допомогою методики експедиційного українознавства нам вдалось дослідити життя і творчість видатної гуцульської народної співачки Марії Кречунек (Чукутихи). Історично склалося так, що саме гуцулка Чукутиха стала своєрідною «пісенною Берегинєю Гуцульщини». В цій статті ми навели послідовність експедиційних пошукових кроків при дослідженні життя і творчості Чукутихи та здійснили українознавчу реконструкцію її біографії.

В історії культури і мистецтва Гуцульщини відомо цілий ряд видатних митців, світла пам'ять про яких і зараз зберігається в народі, про їх життя і творчу діяльність розказують цікаві оповіді, а про декого із них складають красиві легенди. До таких талановитих митців Верховинщини по-праву належать: Петро Шекерик (Доників), Василь Яків'юк, Онуфрій Манчук, Юрій Гулюк, Іван Курилюк (Гавиць), Василь Грималюк (Могур), Ілак Минайлюк (Шкапо), Андрій Семенюк (Юрчак), Ярослав Чуперчук, Василь Шинкарук, Петро Харінчук, Гафія Гараджук, Параска Плитка-Горицьвіт та багато інших. Про декого із них відомо дуже багато, а дехто і в наш час залишається невідомим для більшості сучасних гуцулів.

Однією із таких, несправедливо забутих, творчих особистостей нашого краю була

талановита гуцульська співачка **Марія Кречунек**, що в народі відома під місцевою назвою – **«Чукутиха»**. Вона жила в Ясеніві Горішньому ще в часи владарювання тут Австро-Угорщини і Польщі. Жива пам'ять про неї збереглася серед багатьох верховинців завдяки усним переказам місцевих старожилів, а також історичній фотографії, яку в народі називають **«Чукутиха з люлькою»**. Склалося так, що саме за часів влади Польщі, у Жаб'ю жив і працював видатний український фотограф родом із Полтавщини – Микола Сеньковський. Він 1926 року сфотографував цю красиву 90-річну гуцулку в святковому вбранні із люлькою і назвав свою етнографічну фотороботу: **«Стара гуцулка»**. Пізніше, у 1931 році, цю фотографію експонували на Міжнародній європейській фотовиставці у столиці Франції – Парижі й вона одержала найвищу нагороду – **Гран-прі**. Зараз нам відомо тільки три світлини гуцулки Чукутихи, котрі ввійшли до унікальної етнографічної збірки фотографій Миколи Сеньковського під загальною назвою **«Гуцульські типи»**. Варто також додати, що Микола Сеньковський є автором унікальної документальної фотопанорами Чорногірського хребта, знятої із Костричі, триметрова копія якої експонується в Києві, Львові та Музеї-садибі Михайла Грушевського у Криворівні. Дружина цього талановитого фотохудожника – пані Євгенія Поліщук, працювала у той час вчителькою Жаб'євської школи. А їх син, вчений-геолог, член-кореспондент НАН України Юрій Сеньковський, зараз живе і працює у Львові.

У різних книгах, журналах і газетах та поштових листівках про Гуцульщину найчастіше ми зустрічаємо тільки одну фотографію «Чукутихи з люлькою», а рідше – «Чукутихи в перемітці» і «Чукутихи з палицею». У багатьох селах Верховинського району літню гуцулку Чукутиху пам'ятають як дуже вродливу і талановиту жінку, яка знала і файно співала дуже багато гуцульських народних співанок на весіллях та храмах. Розповідають, що вона могла протягом триденного гуцульського весілля виконувати різні обрядові співанки і не повторюватися («одну й ту саму співанку не співала два рази»).

Улюблений приспів Чукутихи звучав так:

*«А ми собі заспіваймо,
вид тинер до рано,
Єк си будем розходити,
шоби нам ни банно»*

Крім того, Марію Кречунек (Чукутиху) старожили нашого краю запам'ятали ще й тим, що вона вбиралася найкраще за всіх жінок у святкове гуцульське вбрання, любила крутити

кучері та прикрашати свою голову різними квітами. Ще й зараз серед верховинців побутує вислів: «А шо ти так си розспівала, ек Чукутиха?», «А шо ти так си вивбирала, ек Чукутиха?» або «Они так дуже люб'їтси ек Чукут из Чукутихов».

Цілком зрозуміло, що багатьох дослідників Гуцульщини, та просто допитливих людей, цікавило, з якого роду ця талановита гуцулка. Але, на жаль, крім місцевої назви – «Чукутиха» у нас не було ніякої додаткової інформації про талановиту співачку. Протягом десяти років ми намагалися щось додатково довідатися про мистецький феномен цієї унікальної жінки. Спочатку ми опублікували фотографію у Верховинській районній газеті «Верховинські вісті» під рубрикою «Світло і тіні незабутніх предків», де запросили до співпраці всіх небайдужих місцевих жителів.

Під час численних українознавчих експедицій населеними пунктами Верховинщини ми перевіряли всі відомі нам усні перекази, але пошуки слідів родини Чукутихи були безуспішними. Хоча ми і знаходили сучасні сім'ї верховинців із місцевою назвою «Чукути» в Красноїллі і Головах, але ніхто із них не підтверджував належність цієї талановитої гуцулки-довгожительки до своєї родини. Протягом тривалого часу ми зустрічалися з багатьма старожилами Верховинщини, які особисто знали і бачили Чукутиху. Назвемо імена тільки найдосвідченіших наших респондентів-довгожителів: Антін Ясельський (Верховина), Олексій Венгрин (Синиці), Настуня Кошелюк (Верховина), Іван Рокішук (Верхній Ясенів), Михайло Ничай (Верхній Ясенів), Олексій Данилюк (Черетів), Марія Зітинюк (Ільці), Василь Гудинюк (Красноїлля), Іван Федінчук (Голови), Михайло Зузяк (Красник) та багато інших. Вони допомогли нам у пошуках достовірних даних про Чукутиху.

У літературно-етнографічних роботах відомого українського дослідника Гуцульщини Михайла Ломацького, який тривалий час працював учителем у Головах, а потім жив у еміграції в Німеччині, ми знайшли записи гуцульських співанок, які співала Чукутиха. Наведемо тільки короткий уривок однієї гуцульської весільної пісні:

*«Послухайте, люде добрі, шо хочу казати,
Та я хочу про весіле співанку співати.
Ой, у чітверь из раненька музики зайграли,
А молоду Марієчку до слюбу збирали.
Ой, до слюбу, до церковці Марічку збирали,*

*А братчіки на подвірю коники сіддали.
Ек коники посіддали, почіпили дзвони,
А молода Марієчка до хліба си клони.
Ек дзвиночки почіпили, силеют папірі,
Ой, виходит Марієчка з хати на подвірі.
Ой, ек вийшла она з хати, на коника сіла,
То так кєжско заплакала, шо людий ни вздріла.*

Ой вийди-ко, моя мамко, хоч на порадоčku,

Бо я си вже вибираю в чужу стороночку.

Бо я си вже вибираю, йду миж чужі люде,

Скажи міні, моя мамко, ци гаразд там буде?

Ой ни плач-ко, моя доню, нима чо ' плакати,

Вирикують коровоньки в свата коло хати,

*А овечки побліюют, ни дадут ти спати,
Ци ти хочіш, ци ни хочіш траба рано встати...».*

На справжній слід родини Марії Кречунек (Чукутихи) ми випадково натрапили навесні 2012 року, коли проводили українознавчу експедицію «Гуцульська родина Фоки Шумєєвого», підготовлену на основі згаданої книги Станіслава Вінценза «На високій полонині. Правда старовіку». Спочатку ми довідались, що велика господарська садиба Фоки Шумєєвого знаходилась у селі Верхній Ясенів, на присілках Печіще та Голиці. Для дослідження життя і діяльності гуцульського народного мудреця Фоки Шумєєвого важливим є те, що на присілку Печіще й зараз проживає його спадкоємець, пан Микола Ватуйчак (1930 р. н.). Пан Микола відкрив для нас цілий пласт гірської господарської культури гуцулів на прикладі давнього маєтку Фоки Шумєєвого, про яке ми готуємо окрему роботу.

А на наше традиційне запитання про Чукутиху Микола Ватуйчак порекомендував звернутися до старших за нього сусідів: Івана Максим'юка (1923 р. н.) і Дмитра Кумлика (1920 р. н.). Обидва старожили сказали, що вони дітьми багато разів бачили майже 100-літню Чукутиху, яка жила в їхньому селі. Для нас було важливо, що у їхніх спогадах далекого дитинства зберігся цікавий епізод: «Коли ми малими хлопцями просили *їддддї уєб * оєоєдєб*: «Молодичко, ану, заспівайте нам шош файне», то вона із радістю співала нам усеки співанки, а коли ми спеціально казали: «Бабочко, ану заспівайте нам шош файне», то вона не хотіла нічого

співати і сердилася на нас за таке звертання». Добре пам'ятає Чукутиху пан Дмитро Кумлик. Але найбільш детально про Марію Кречунек (Чукутиху) ми дізналися від пана Володимира Новаківського (1924 р. н.), котрий живе у селі Верхній Ясенів біля церкви. Саме він розповів нам, що Чукутиха дійсно жила в їхньому селі, в садибі Підгорсків (Паламаревих), а її нащадки зараз живуть у сусідніх селах Рівня й Устеріки. Таким чином, якщо уважно проаналізувати спогади старожилів Верховинщини, відомі фотографії Миколи Сеньковського і документальні записи у «**Метрикальній книзі Ясенова Горішнього**», то можна достовірно реконструювати біографію Марії Кречунек (Чукутихи).

Народилася **Марія Кречунек (Чукутиха)** 26 квітня 1836 року. Відомо, що її тато називався Василь Кречунек, а мати – Євдоха Костюк. Пізніше Марія Кречунек, 10 листопада 1867 року, вийшла заміж за Йосипа Полєка (1830-1917) у село Ясенів Горішній. Марія і Йосип прожили разом 50 років і були зразковим люблячим подружжям. У їхній сім'ї було п'ятеро дітей: Юрій (1852 р. н.), Євдоха (1867 р. н.), Іван (1870 р. н.), Николай (1875-1910) і Єлена (1881-1923).

У селі Ясенів Горішній, у будинку №47, залишилась жити наймолодша її дочка Єлена Полєк. Вона двічі виходила заміж. Перший раз вона вийшла заміж 1906 року за Никифора Котюка-Курилюка (1883-1912) із села Устеріки. Із першим чоловіком у них було два сини: Василь Курилюк (1908-1957) і Юрій, що помер маленьким у 1910 році.

Коли перший чоловік, Никифор Курилюк помер, то вдова Єлена, 1913 року, вдруге виходить заміж за Дмитра Підгорека (1885-1945) із Ясенова Горішнього. Із другим чоловіком вони мали три дочки: Марію (1914-1928), Анну, що померла маленькою 1919 року, і Василину (1923-2008). За наймолодшу дочку Василину потрібно додатково сказати, що вона народилась 11 жовтня 1923 року і через 11 днів залишилась сиротою, без матері. Сталося так, що її мати, Єлена Підгорека, 22 жовтня 1923 року, померла після важких пологів. Маленька Василина залишилась із татом Дмитром і бабусею Марією Кречунек (Чукутихою). Пізніше вдівець Дмитро Підгоряк вдруге одружується з вдовою Настею Микитчук (1889 р. н.) із Красноїллі. Настя стала не просто звичайною мачухою, а другою турботливою мамою для маленької Василини. З часом Василина Підгорека виросла, вийшла заміж і також народила дітей. Вона мала гарний голос і постійно

співала у церковному хорі села Верхній Ясенів. Один із її синів, пан Микола Максим'юк (1959 р. н.), зараз живе у сусідньому селі Рівня і є правнуком Чукутихи.

Відомо, що внук Марії Кречунек (Чукутихи) – Василь Никифорович Курилюк, 1908 р. н., жив і помер в Устеріках, на присілку Зелена Єма. А його син, Василь Курилюк, 1936 р. н., зараз проживає у Високопольському районі Херсонської області і є ще одним правнуком Чукутихи. З телефонної розмови з паном Василем Курилюком ми дізнались про інших нащадків Чукутихи.

Прожила Марія Кречунек (Чукутиха) близько 100 років і померла десь приблизно в 1931-1936 роках. Похована вона на старому цвинтарі у Верхньому Ясеніві. Її похорони добре пам'ятає місцевий старожил пан Дмитро Кумлик.

Завершальна наша пошукова експедиція була у сусіднє село Рівня, до садиби, у якій проживала внучка Чукутихи – Василина Максим'юк (Підгорека) (1923-2008). Тепер у цьому селі проживає правнук Марії Чукутихи – Микола Максим'юк, 1959 р. н., із сім'єю. Пан Микола показав нам кольорову фотографію своєї мами – Василини Максим'юк. Перш за все, нас вразила велика зовнішня подібність внучки Василини до своєї бабусі Марії. Дуже приємно було бачити, що й пан Микола також подібний до своєї знаменитої прабабусі Марії. Крім того, він має неабиякі мистецькі здібності. Зараз пан Микола Максим'юк є керівником, відомого Народного ансамблю дрімбарів «Струни Черемоша» у Верхньому Ясеніві, який створив Михайло Нечай.

Фото Чукутихи та її внучки Василини Максим'юк

На завершення нашого дослідження співочого феномену Марії Кречунек (Чукутихи) додамо, що особливий інтерес до її біографії зумовлений, перш за все, тим, що відомий львівський учений Юрій

Сеньковський готує до видання «Фотоальбом Миколи Сеньковського», до якого увійдуть багато цінних етнографічних світлин із Гуцульщини і, зокрема, із села Жаб'є (сучасна Верховина) та інших сіл

Чукутиха в перемітці

Верховинщини. Центральною фотороботою цієї книги буде історична світлина «Стара Гуцулка», котру багато дослідників називають пісенною «Берегинею Гуцульщини». Тому Верховинська районна державна адміністрація та відділ культури, яким керувала пані Мирослава Корнелюк, старанно підготували і успішно провели 27 листопада 2012 року перший **Фестиваль-конкурс автентичних гуцульських співанок імені Марії Кречунек (Чукутихи)**.

У зв'язку з тим, що Чукутиха народилася, жила і похована в селі Верхній Ясенів, мистецький захід проведено в Будинку культури цього села. Таким чином вшановано яскравий співочий талант цієї найвідомішої виконавиці автентичних гуцульських співанок на Гуцульщині.

У такий спосіб ми хочемо практично сприяти тому, щоб у кожному селі Верховинщини шукати і вшанувати забуті імена найталановитіших митців, які в

минулому файно виконували автентичні гуцульські народні співанки.

До цієї пошуково-дослідницької роботи залучена також талановита учнівська і студентська молодь Верховинщини, в рамках підготовки і захисту **матур**, як здібнісно орієнтованих індивідуальних творчих проєктів.

Проведення першого районного пісенного фестивалю-конкурсу імені Чукутихи активно підтримав відомий український вчений Юрій Сеньковський і талановиті народні митці Верховинщини. Ведучим фестивалю був видатний гуцульський музикант і співак Роман Кумлик. Верховинська РДА, районна рада і відділ культури за багато років здобули дуже цінний практичний досвід у проведенні етнографічних культурно-мистецьких заходів, які сприяють духовному відродженню Гуцульщини.

Спочатку на Верховинщині успішно проведено регіональні фестивалі-конкурси: *фестиваль-конкурс автентичної гуцульської музики імені Василя Грималюка (Могура)*, *фестиваль-конкурс автентичних гуцульських танців імені Ярослава Чуперчука і Василя Шинкарука*. Прекрасним наступним кроком став *Фестиваль-конкурс автентичних гуцульських співанок імені Марії Кречунек (Чукутихи)*. Його графічною емблемою може служити прекрасна художня робота відомого гуцульського митця Юрія Павловича «Щедрий спадок залишили наші славні предки», у центрі якої вирізьблено портрет Чукутихи.

Ми глибоко переконані, що тільки спільними зусиллями державних структур, органів місцевого самоврядування, наукових, освітніх і культурних установ та громадських організацій краю можна успішно здійснювати поступове відродження і розвиток автентичної народної музичної, хореографічної і вокальної культури Гуцульщини, як самобутнього етнографічного регіону України.

Іван Зеленчук

кандидат фізико-математичних наук

Ярослав Зеленчук

кандидат історичних наук

Святець із лагідною поставою

*До 130-річчя з дня народження
та 40-річчя з дня смерті
ієромонаха Мирона (Михайла Деренюка)
«Дивний Бог у святих Своїх» (Пс. 67, 36)*

Святість кожен розуміє по-своєму. Для багатьох із нас вона асоціюється з недосяжним, неземним, доступним лише для вибраних, станом.

Свідками життя і служіння отця Мирона (Деренюка), настоятеля монастиря св. прор. Іллі в с. Дора, були численні вірні, тому нині можемо ствердити, що святі були і є поруч із нами. Більше тридцяти років прожив о. Мирон на Гуцульщині, де разом зі співбратом у Христі о. Порфириєм (Петром Чучманом) у терпінні й молитві провадили справді подвижницьке життя, сповнене любов'ю до Бога і свого народу. Впродовж довгих важких часів переслідування УГКЦ вони залишалися для людей духовними провідниками в життєвих випробуваннях, добрими пастирями Богом довіреного стада, негаснучими світочами Христової віри. Люди, які приходили до чернечої обителі, в якій жили старці, відчували їхню святість, бо святим є той, хто завжди перед обличчям має Господа, любить Його всім серцем і своїми вчинками підносить хвалу Всевишньому, служачи Йому покірно вдень і вночі...

Ієрм. Мирон (Михайло Деренюк) народився **22 жовтня 1885 року** в с. Ридодуби біля Чорткова на Тернопільщині. Ще малим хлопчиком відчув поклик до чернечого життя. Якось, ідучи на Вечірню у рідному селі, спинився на роздоріжжі біля хреста і благально запитав: «Ісусе, що мені робити?!» Почув голос: «Час, іди!». Юнак зрозумів ці слова як покликання до монашого життя. Не зволікаючи, Михайло вступив до новозаснованої Лаври ченців Студійського уставу на Сквилові поблизу Львова. Вже тоді хлопець вирізнявся серед послушників надзвичайною покорою та скромністю, так що настоятель і чернеча братія, бачачи таку ревність до монашого стану, перемовлялися між собою: «Він буде святим монахом». Ці слова в майбутньому виявилися пророчими.

Через кілька років перебування в монастирі брат Михайло прийняв постриг Малої Схими, отримавши ім'я Мирон. Він належав до числа перших монахів, яких Бог через митрополита

Андрея Шептицького покликав до віднови східного чернецтва.

Але недовго тривало монаше життя у Сквилівській обителі – розпочалася Перша світова війна. Брата Мирона ув'язнили разом з іншими ченцями. Кілька днів їх тримали на колінах у холодній воді. Звільненню посприяло тільки прохання митрополита Андрея до австрійського цісаря у справі монахів-в'язнів у Талергофі. Однак додому їх не відпустили, а відіслали до одного латинського монастиря, а звідти взяли на фронт. Ієрм. Мирон згадував, як одного дня його одягнули у військову форму, видали карабін і набої та наказали йти на передову лінію фронту. «Я ніколи не зміг би підняти зброю на ближнього, – розповідав отець, – тому вирішив наступати по-своєму. Правою рукою виставив поперед себе чотки, а лівою – тягнув за собою незаряджений карабін. Устами і серцем промовляв Ісусову молитву: «Господи, Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй нас, грішних». Російські солдати, побачивши такого дивного вояка, що молився, обминали його, а він таким чином перейшов лінію фронту. Звідти потрапив у полон, в якому перебував до кінця війни [3, с. 27].

Схимонах Мирон, уже з підірваним здоров'ям, повернувся до Святоуспенської Унівської Лаври в 1919 році, де провадив суворе аскетичне життя. Працюючи на монастирській кухні пекарем, він безнастанно, з молитвою на вустах, трудився, випікаючи смачний хліб для співбратів. А навчаючи інших куховарити, казав: «Старайся так приготувати страву, немов би Самому Ісусові Христові, що має завітати до тебе на гостину» [3, с. 30]. Навіть після нічної зміни монах Мирон не шукав собі відпочинку, а молився разом з усіма повне церковне правило.

У 1943 році ієродиякона Мирона призначено настоятелем монастиря св. прор. Іллі у с. Дора. На плечі духовного наставника лягла велика відповідальність: у важкий воєнний час і впродовж довгих років тоталітарного режиму сіяти зерна Слова Божого в людські душі, пильнуючи, щоб вони падали на благодатний ґрунт. Праця на Христовій ниві дала свої плоди. Місцеві мешканці знаходили надійний прихисток серед життєвих труднощів у ревних монахів. У щоденних бідах і турботах гуцули приходили до монастиря. Кожний знаходив тут те, що

потребував: голодні – їжу, хворі – лікування, зневірені – пораду та підтримку. У всіх нелегких випробуваннях на сторожі життя побожні ченці клали молитву і піст.

У 1946 році Мукачівський єпископ Теодор Ромжа висвятив ієродиякона Мирона на священника. Подвижники Дорівської обителі і далі, ризикуючи життям, підпільно виконували своє душпастирське служіння в Яремчі та у близьких селах Гуцульщини. Отець Мирон благодаттю Божою виганяв злих духів – читав екзорцизми над хворими людьми. Помічником і сподвижником настоятеля був брат Порфирій (Чучман), з яким отець Мирон разом переживав усі тягари підпільного чернецтва. Його ж отець готував собі на духовну заміну. Для брата Порфирія отець Мирон був духовним отцем, настоятелем і старцем.

Пропозиції представників безбожної влади зректися своєї віри мужні ченці категорично відкидали, тому були змушені залишити монастир та рідну церкву в Дорі. Тоді родина Клим'юків з Яремча виявила неабияку відвагу, прийнявши монахів до своєї оселі, де вони, як учителі кравецької артілі, мешкали упродовж 11-ти років.

Незважаючи на суворі заборони, допити і погрози, штрафи і конфіскації, ченці продовжували відправляти богослужіння, на які і в будні, і в свята крадькома сходилося багато людей. Навчання учнів кравецької справи, садівництва, городництва священнослужителі поєднували з релігійним вихованням місцевих дітей і молоді: сповідали та готували до Святого Причастя, навчали церковного співу та пояснювали Святе Письмо, вінчали та хрестили дітей. На переслідування та образи з

боку кадебістів монахи відповідали молитвою за ворогів.

1955 року з великими труднощами ченцям вдалося отримати земельну ділянку під

житлову забудову біля колишнього монастиря в Дорі. Всупереч перешкодам з боку можновладців, будівництво завершило через три роки. Монаше життя продовжувалося вже у власній хаті. У 1966 році відбулися дияконські та священничі свячення брата Порфирія, які звершив підпільний єпископ Іван Слезюк. Відтоді у підпільному монастирі в Дорі священнодіяли вже два ієромонахи.

Не обійшлося і без арештів. Двічі відбував ув'язнення в тюрмах отець Порфирій, а отця Мирона не засудили лише через поважний вік. Та все-таки старенький отець Мирон дочекався повернення свого співбрата. Отець Порфирій повернувся після повторного ув'язнення в Дору на

початку 1975 року. А через рік, **6 січня 1976 року**, відійшов у вічність 90-літній старець, подвижник та ісповідник віри, духовний пастир та невтомний молільник ієромонах Мирон (Деренюк). Незважаючи на небезпечний час, з різних куточків нашого краю на похорон дорогого отця в Дору прибули тисячі вірних. Зі сльозами на очах прощалися духовні діти зі своїм наставником. Ієрм. Володимир (Василь Вороновський) виголосив проповідь, у якій закликав народ скріпляти свою віру в перемогу Христової правди. Поховали ієромонаха біля парафіяльної церкви в Дорі.

Всі, хто знав о. Мирона, запам'ятали його як милосердного і люблячого старця, Божого чоловіка, який уподібнився своїми чеснотами до святих подвижників. Цей безцінний дар лагідності, яким поблагословив Господь праведника, проявлявся у всій його поставі: як

Отець Мирон

зовнішній, так і внутрішній. Люди відчували у його душі глибокий, справжній Божий мир, який передавався назовні неземною лагідністю і добротою. Через його доброту люди

Отець Мирон з дітьми

пізнавали, «який добрий Господь» (Пс. 33). А лагідність – це не що інше, як терпеливість, поєднана з любов'ю та милосердям. У своїй жертвній посвяті та через лагідне служіння Богові ієромонах Мирон ще за життя воістину заслужив вінця святості. Коли запитати будь-кого з місцевих жителів про доряньського отця-настоятеля, то найперше, про що вони розповідатимуть – це те, яким він був святим.

Отець Мирон (Деренюк) назавжди залишиться в людських серцях як людина надзвичайної покори і доброти, взірць святості. І навіть по смерті Господь за молитвами о. Мирона, як і о. Порфирія, продовжує зцілювати духовні та тілесні недуги людей. На основі їх свідчень розпочато процес беатифікації цих святців. Сподіваємося, що в недалекому майбутньому Церква прославить їх, причисливши до лику святих.

СВЯТІ ПОСЕРЕД НАС

(Спогади місцевих жителів про ієромонаха Мирона)

Євдокія Клим'юк, 1932 р. н. (м. Яремче)

Перший раз побачила отця-настоятеля у 1943-му році, коли він був ще дияконом. Я тоді

мала лише 12 років. Був дуже гарної вроди: високий, пристійний, мав чорну бороду. І голос мав дуже гарний, тенор.

Як монахів вигнали з монастиря в 1947 році, моя родина прийняла їх до себе. Ми не могли зробити інакше. Виділи їхню біду. Вони в нас мали кравецьку артіль. Тоді не було ніде що з одягу купити. А монахи – шевці, кравці були. Може, тому влада і дозволила лишити їх тут.

Отець Мирон був дуже лагідний, побожний, милосердний. І все, коли не раз заходила в кімнату, то він, біля вікна стоячи, молився з часослова. А посник який був! У їді був невибагливий абсолютно. Деколи рано, після Служби Божої, голодний пішки йшов аж у Лосеву та в довколишні села. Простенько жили так, що скромніше не мож було...

А отець настоятель, то такий мав добрий, спокійний характер, що навіть не можу сказати! Жертовний був дуже для людей. До нас, як монахи прийшли, то привели корову. Дивилися, де є бідні люди, і просили мене нести їм молоко. І самі розносили, що кому треба. Хто просив, ніколи не відказували. За себе вони не дбали, тільки аби людям помочи. Отець був такий, що і послідну сорочку з себе міг віддати... Який то він був скритий у тому всьому добрі! І тому старі монахи нам дуже добру стежку втоптали.

Монахи дали великий примір на всю Гуцульщину. Це були монахи, як святі.

Анна Тимчук, 1939 р. н. (м. Яремче)

Коли отці перебралися жити до Клим'юків, я була ще зовсім дитиною, мені тоді було всього-на-всього 8 років. Отець Мирон був дуже лагідний до дітей, і ми з великим задоволенням ішли на вечірні. У нього були педагогічні підходи до дітей, він умів зацікавлювати нас, це було ненав'язливо. Готував нас до Св. Причастя, розказував різні історії. Розповідав, як він був у полоні під час Першої світової війни. То дуже важкі були умови, «що ми, – каже, – з тіла просто згрібали воші. Води не було, ми пили воду з багнюки». Це все розказував нам. Але ми, малі, це не так сприймали, як тепер.

Отець, якого ми називали завжди «настоятель», мав особливу побожність. Пам'ятаю, як померла в нас у сусідстві молода жінка, і ми всі дуже плакали. А в мене така дитяча віра була, що я до мами казала: «Мамо, але настоятель розказували, що Ісус може воскресити, може би отець пішов і її воскресив?» Таке в мене було переконання, що він може це зробити.

Мого тата, Петра Тимчука, заарештували в березні 1950-го року. Я була тоді в 4-му класі.

То був дуже тяжкий час. Тато не був у діючій УПА, але працював на той час головою селищної ради в Яремчі, був членом ОУН, а потім помагав повстанцям, мав псевдо «Пруг». Йому присудили 25 років ув'язнення. Тато відбував покарання три роки в Караганді, а решта – три з половиною – у Воркуті. Отець-настоятель у той час дуже допомагав нам, молився за тата. Коли мама дуже плакала за татом (в Яремчі говорили, що його вже розстріляли), отець казав: «Тимчучко, не плачте! Я постив і молився акафісти до св. Миколая, не переживайте, він вернеться». Так і вийшло. Тато повернувся додому 11 вересня 1956 року.

Моя мама ніде не працювала, лише так, у домашньому господарстві. Правда, ми є з такого роду, що в нас була земля, і ми дуже робили на ній, тому голоду не знали. Але нас, дітей, у сім'ї було двоє. Потрібно було вдягнути до школи. Пригадую собі такий випадок. Якось перед Великоднем отець-настоятель підійшов до плоту і покликав маму. Казав: «Тимчучко, я вас перепрошую, підійдіть сюди». Мама підійшла, а він витягнув 100 карбованців (то були такі великі банкноти) і дав. Казав: «Купите щось дітям на Великдень». Мама як прийшла додому, дуже розплакалася, вклякнула і стала молитися Богу за отця. Він був дуже доброю людиною.

І не лише нам, – він помагав усім бідним. Монахи взагалі жили скромно, були жертівні, надзвичайно прості у побуті. Отець Мирон добре варив і пік...

Пізніше, коли монахи вже перебралися в Дору, то отець Мирон нам з чоловіком давав шлюб, а потім хрестив нас і сина Василька... Пригадую, як п'ятирічний Василько, зустрівши отця на вулиці, прибіг до хати і каже: «Бабусю, я бачив, Ісус Христос йшов по дорозі!». Така була дитяча асоціація, що, навіть зовнішньо, його інакше не сприймали, лише як святого.

Отець був дуже лагідний у сповіді, хотілося йому все виговорити, спілкуватися. Якось пропадав той страх, навіть встид. Викликав дуже велику симпатію до себе, і відвертість, і приязнь.

Це була дуже свята людина. Сама доброта.
Іван Івасюк, 1928 р. н. (с. Дора)

То був 1943-ій рік. Як я прийшов сюди вчитися, то отець уже був настоятелем, хоч і диякон. Пам'ятаю, що отець-настоятель був дуже ввічливий, прихильний до всіх. То такі люди були: і о. Мирон, і о. Порфирій, що лише приклад з них повчальний можна брати!

Все любив роказувати, як він був у полоні, як спав на соломі. А чув, як попід соломою гаде¹ ходило. Було дуже тяжко...

І хоч кожен мав свій характер, але мирилися між собою. Отець Мирон був дуже лагідний, не нервувався, навіть голос не підіймав. Коли не раз між отцями була невеличка суперечка, то о. Мирон вийде надвір, там покругиться, та й зараз ся вертає

Хата Клим'юків

до хати, говорить так собі приємно, ніби нічого не було. То рідко вже тепер так є. Вже нема...

То так на похороні отця Мирона було багато народу! Були люди від Яблуниці до Івано-Франківська, з Закарпаття, всі, хто знав отця. А кадебісти казали: «Подумаєш, як би какой міністр умер!» Їм то було дуже дивно, але вони вже нічого не могли зробити.

Отець Порфирій казав так: «Я є дошка, по цій дошці мають пройти всі монахи». Примірні монахи були!

Микола Яківчук, 1937 р. н. (с. Дора)

Ми дітьми приходили до отця Мирона на релігію, він нас вчив молитви. Але ходили завжди ми крадки, щоб ніхто не видів, бо у школі вчителі забороняли нам, знижували оцінку. Ми ходили до монахів 2–3 роки, доти, доки не прийшла радянська влада.

Отець ставився до дітей дуже добре. Був голодний рік. Нас ходило десь 20 дітей до монахів. А вони кожен день нас годували. Ми були дуже раді, що нам давали їсти і вчили релігії...

У сина жінчиної сестри була падачка (епілесія). То отець Мирон приходив читати молитви. Одного разу каже: «Прийдіть з дитиною на Літургію, нічого не бійтеся, я буду читати молитви». Ми так і зробили. Так, з молитвами отця, хвороба пройшла...

Я дуже любив отця-настоятеля, тому що він був дуже прихильний до людей. Так само, як і о. Порфирій. То були святі люди.

Анна Яворська, 1937 р. н. (с. Дора)

Я запам'ятала о. Мирона дуже доброю людиною. Він ходив по хатах, навчав діточок молитися, лікував молитвами. Всі йшли до

нього за поміччю. Монахи варили людям їсти, носили на дорогу. Люди голодні приходили, брали черпачком собі в банячки їсти. То така школа була, такі люди були!

Він багато лікував людей. Коли я приходила до отця, мені було років 15–16. Мою малу доньку вилікував від епілепсії. Я приводила отця до хворої дочки. Я пам'ятаю, як він читав молитву над її головою. І дитина видужала. Дочці вже 56 років, а я не годна понині се забути...

Як прийшла міліція, хотіла брати (арештовувати) священиків, то о. Порфирія забрали, а о. Мирона ще лишили, бо він уже був похилого віку. А отець їм каже: «Берете мене – беріть і мою «хату» (так називав приготовлену вдома собі домовину).

– Я пам'ятаю, як отця хоронили. Він помер у саму коляду. Ховали його на третій день Різдвяних свят, на Стефана. Народу було дуже багато, але все було тайно. Навіть коли його на цвинтар несли, то церкви не відкривали...

Отець мав дуже добрий характер. То така була мила людина! Він був такий на образ (вигляд), як Николай святий! Такий був дуже добрий, ніколи не підвищив голос, все спокійний, що можна було в нього сидіти в ногах, молитися як день, так ніч...

То чудесна людина, свята!

Ігор Васишин, 1967 р. н. (м. Яремче)

Отець Мирон мене хрестив, коли я ще був немовлям.

У дошкільному віці я дуже налякався пожежі, що вибухнула в нас у будинку, після чого захворів, не міг спати і якось занадто боявся вогню, навіть газових плиток та свічок. Лікарі розводили руками, але допомогти не могли. Після того, як отець Мирон почитав наді мною молитви і попросив умитися свяченою водою, усі симптоми пропали донині. Я впевнений, що це Ісус Христос через нього uzдоровив мене.

Часто відвідую його могилку на цвинтарі в Дорі, і він досі допомагає своїми молитвами перед Богом у важких ситуаціях.

Література

1. Гнатюк Наталія. Монастир святого пророка Іллі у Дорі. – Львів: Колесо, 2011.
2. Приліп Олександр. Старець з Дори. – вид. 2-ге, випр. і доп. – Львів: Свічадо, 2010. – 112 с.
3. Єрм. О. Приліп, схм. Т. Мартинюк, Монахи студити на Гуцульщині. – Львів: Свічадо, 1998. – 72 с.

Наталія Гнатюк
етнолог Карпатського
Національного парку

«В ДОРОГУ»

Так звучить скорочена назва громадської організації, створеної в цьому році у Верховині.

Вона складається з перших букв повної назви «Верховинський центр дослідження і розвитку Гуцульщини». Основною метою центру є дослідження екологічних, природно-ресурсних,

економічних, соціальних і культурно-мистецьких проблем Гуцульщини, розроблення прикладних наукових проєктів розвитку регіону,

вивчення та прогнозування суспільних тенденцій у контексті Європейської інтеграції.

Що спонукало фондаторів взятись за непросту справу? В першу чергу, проблеми через принципово нові підходи до розв'язання всього комплексу питань економічного і соціального розвитку. Зростання ролі і відповідальності місцевих громад у вирішенні цих завдань вимагає суттєвих змін у стратегії і тактиці органів влади на місцях, мобілізації всіх резервів, пошуку нових шляхів розвитку. Сподіватись не те, що держава чи хтось інший зробить це за нас – дарма. Наступив час діяти самостійно.

З чого почати і що робити? Таке питання в усі часи поставало перед суспільством на переломних етапах його розвитку. Дати

відповідь на ці питання – основне завдання новоствореної організації. Вона задумувалась як центр науково-дослідного закладу. І за принципами своєї роботи, власне, таким центром і є. Навіть керівний орган має назву «Наукова рада».

Історія науково-прикладних розвідок про Гуцульщину досить давня. Ще в 1839 році один із членів відомої «Руської трійці», Яків Головацький, здійснив тривалу подорож Гуцульщиною і зробив перший опис побаченого. За ним послідував видатний український авторитет у галузі суспільних наук Михайло Драгоманов. Ці подорожі можна вважати відкриттям Гуцульщини в царині дослідження. І початок був благословенний, бо після того тут побувало незліченне число різних дослідників. Написано чимало творів на цю тематику – і наукових, і художніх, що сприяло популяризації Гуцульщини. За що ми вдячні всім, хто вніс свій вклад у цю справу.

Були спроби і в організаційній сфері. Першою з них було створення в 1875 році в селі Жаб'є осередку Татранського товариства. Його фундаторами виступили: парох с. Ільці отець Софрон Витвицький, дідич із Криворівні Станіслав Пшибиловський і державний керуючий Жаб'євською округою Ян Григорович. До них приєдналися два місцеві господарі з с. Ільці – Танасій Уршеджук та Микола Ілюк. Цікаво, що фундаційним внеском товариства була одна корова в рік.

Фундаторами сучасної організації виступили: науковий співробітник Відділення «Філія «Гуцульщина», кандидат наук Іван Зеленчук, директор Національного природного парку «Верховинський» Михайло Нечай і автор цих рядків, колишній керівник району, викладач міжнародного вільного університету розвитку людини «Україна» Петро Пониполяк.

Перші організаційні кроки зроблено. Центр зареєстровано як неприбуткову громадську організацію, хоча передбачено створення фондів для реалізації проектів і програм. Дохідною може бути індивідуальна участь членів організації в міжнародних і національних проектах за рекомендацією центру. Адже у всіх грантових проектах є обов'язковою участь третьої сторони і обов'язково – громадської організації. Фінансовий аспект важливий з огляду на потребу видавництва, організаційних заходів.

Першим кроком центру стало те, що член Наукової Ради І. Зеленчук розробив напрями роботи так званих «Семи етно»: етноландшафт, етнологія, етогосподарство, етномистецтво, етноосвіта, етномедицина і етнодуховність. Зміст цих напрямів включає в себе досить

широку проблематику, можна сказати, всеохоплюючу, з виходом на конкретні завдання.

У широкому розумінні завдання полягає у проведенні роботи з визнання гуцульського феномену культурною спадщиною ЮНЕСКО, не окремих фрагментів, а в цілому як етнічну субкультуру складової українського народу.

У вузькому розумінні «Сім етно» покликано сформулювати на Гуцульщині зональні та регіональний центр Гуцульської етнокультури, матеріальної і духовної.

Є певні напрацювання в конкретних напрямках. Заслугує уваги ідея раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, зокрема – гідроресурсів. Суть її в тому, щоби відновити спершу хоча б одну плотину на Черемошах. По-перше – це дозволить регулювати паводки. По-друге, запаси води можна використати для виробництва електроенергії. І, нарешті, – водосховище стане місцем круглорічної туристичної атракції, включаючи розведення і ловлю риби.

Цікавою темою є будівництво гірських доріг, у тому числі дороги до кордону. А особливо лісові дороги, що будують лісгоспи за державні кошти. При правильному підході до цього питання, мається на увазі врахування потреб місцевих громад, можна реалізувати давню ідею з'єднання населених пунктів лісовими дорогами, такими як Красник-Замагора, Зелене-Яблуниця, Буркут-Пробійнівка. А далі вирішувати питання про пряме з'єднання Верховини з Закарпаттям.

Зрештою, наша область не має вагомшого за Гуцульщину бренду (хіба що «Буковель», бездумно загнаний у кут). На нашу думку, справжньою перспективою є Чорногірський хребет, і не лише внутрішнього значення, але й міжнародного. Значні резерви є і в Чивчинському кристалічному щиті – від мармурово-вапнякової сировини до самородного золота. Шкода, що ці питання до сьогодення не цікавили обласну владу. Гуцульщину згадували тоді, коли треба було показати екзотику.

Важливо, що ідеї центру здобули підтримку районної ради, адміністрації, товариства «Гуцульщина», селищної та сільських рад. Є надія, що громадськість у цілому і небайдужі люди допоможуть «новонародженому» стати на ноги і прислужитися розвитку нашого краю.

Петро Пониполяк
керівник наукової ради центру

«Гуцульська сотня» в боях за волю України

Гуцульська сотня сформована в жовтні 1916 р. з гуцулів-Січових стрільців, які себе проявили в боях на Східному фронті Першої світової війни. Першим її командиром був поручик Микола Никорак з Косова, другим – чотар, німець за походженням, Альфонс Ерле, третім – поручик Омелян Левицький, четвертим – чотар Іван Бужор, буковинець з 41-го (чернівецького) полку піхоти і, насамкінець, чотар Роман Каратницький [I].

Після вишколу у Великому Бичкові на Закарпатті на фронт Гуцульська сотня у складі 180 вояків вирушила 1 листопада 1916 р. Бойові позиції на фронті гуцули зайняли 25 листопада 1916 р.

Бойове хрещення Гуцульська сотня отримала у грудні 1916 р. в боях за гору Присліп і Корнаул, під Кирлібабою на Північній Буковині (тепер – територія Румунії). Тут «Гуцульська сотня» під командуванням чотаря А. Ерле разом з німецькими вояками билася проти росіян. Спільними зусиллями вони розгромили два полки російської армії. В полон взято обох полковників та здобуто шість гармат. Втрати Гуцульської сотні – один вбитий та поранено кількох стрільців. Після цього бою сотню передали під командування поручика О. Левицького [II].

Тут, під Кирлібабою, сотня, через бездарне керівництво чотаря О. Левицького, до середини березня 1917 р. дуже бідувала: голодувала, тяжко працювала на окопних роботах та забезпеченні становища дротяною загорожею, а також через нестерпну завошивленість. Новий командир, чотар Іван Бужор, як говорили гуцули між собою, був газдою: в сотні в першу чергу покінчив з завошивленістю вояків, забезпечив добре харчування і давав людям перепочинок: перша половина сотні працювала, а друга відпочивала. Зміна відбувалася щотижня [III].

У житті вояків Гуцульської сотні найяскравішою подією був Великдень 1917 р. Воїни Київського полку, який виключно складався зі східних українців, зі своїх окопів до гуцулів звернулися церковним співом «ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ». Зворушені гуцули вирішили послати до них двох стрільців, щоб ті пригостили «ворогів» кількома пляшками рому і подякувати за великодній спів. Українські вояки в російській формі обдарували стрільців білим хлібом і гуцульськими писанками [IV].

Наступного дня добра півсотня вояків без зброї, з піднятими руками і білими рушниками, посунула на окопи стрільців Гуцульської сотні. Так вперше зішлись вояки-українці воюючих сторін обох частин України. Відбулося велике братання: стрільці розцілувалися і спільно проспівали Воскресну пісню «ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ!». Пригостили гуцули гостей двома котлами рому і котлом вина. Гостювали кияни в гуцулів від полудня до шостої години вечора. Гості повпивалися так, що їх на плечах гуцульським стрільцям довелося переносити через дротяні загорожі на російську сторону. Найбільше киян на своїх плечах переніс стрілець четвертої чоти Федір Чупрійчук з Верхнього Ясенова. Це був вояк богатирської сили, який нараз переносив двох вояків ворожої армії. З того дня до кінця 1917 р. між стрільцями Гуцульської сотні і Київським полком не було жодної сутички, жодного пострілу. Більше того, встановилися добросусідські стосунки: домовилися про налагодження листування з рідними [V].

Ідея налагодження поштового зв'язку з територіями, зайнятими росіянами, належить командиру другої чоти, хорунжому Григорію Голинському з Верхнього Березова. В умовленому місці Січові стрільці клали свої листи і за домовленим сигналом вояки Київського полку забирали і польова пошта російської армії доставляла їх адресатам – рідним вояків Гуцульської сотні. Відповіді надходили киянам, а ті клали листи, а також посилки на місце і повідомляли січовиків умовним знаком. Така пошта працювала бездоганно [VI].

Приятельські стосунки січовиків з киянами не прийшлися до душі вищому австрійському командуванню і сотню з буковинської Кирлібаби перекидають під Бережани, де йшли кровопролитні бої з двох сторін. Під Конюхами російська артилерія сильно понищила окопи січовиків Гуцульської сотні. Тут Гуцульська сотня понесла перші втрати. Тоді загинув Гриць Генник-Іванюк і поранено Василя Негрича-Бейла з Нижнього Березова [VII].

Австрійські війська, а з ними й Гуцульська сотня пішли в контрнаступ і відтіснили росіян за Збруч. Кровопролитний бій гуцули з російськими вояками мали під Бурдяківцями на Тернопільщині. В цім бою загинуло кілька вояків сотні, в тому числі стрілець Третяк, а

серед ранених був чотар Сократ Іваницький. В кінцевому підсумку бій для Гуцульської сотні вийшов вдалим: здобуто шість гармат та в полон взяли артилериста-велетня. У штаб австрійської армії його доставив найменший стрільць сотні, Михайлюк з Прокурави. Командуючий австрійським корпусом, якому підпорядковувалася Гуцульська сотня, генерал Гофман за успішний бій гуцулів окремим наказом похвалив сотню і на чотири дні її звільнив від фронтової служби. Командир сотні Іван Бужор отримав чергове військове звання капітан і високі урядові нагороди [VIII].

Слід відзначити, що воєнні успіхи Гуцульської сотні зумовлені завдяки спеціально підготовленій штурмовій чоті взводу, якою командував Григорій Голинський. Щоправда, вона не підпорядковувалася безпосередньо сотні, а штурмовому куреню капітана Грінцеля [IX].

Над Збручем окопи Гуцульської сотні були на ґрунтах фільварку Кругла. Тут сотня понесла найбільші втрати за всю війну. Були вбиті і поранені досвідчені стрільці, учасники боїв на Маківці, Лисині, під Конюхами. Сотні дуже докучав добре замаскований російський кулемет. Зліквідувати його і взялась штурмова чота Г. Голинського. Чотар з штурмовиками перейшов Збруч пониже зони досяжності кулемета, непомітно підібрались до того місця, де строчив кулемет і закидали його гранатами. Російські вояки зі страху повтікали. Тоді стрілець Іван Кузич з Нижнього Березова і гуцул Юрій Черленюк з с. Голови схопили кулемет і перейшли до своїх. Всі щасливо, без втрат повернулися назад.

Знаючи, що буде в такому випадку відплатна акція ворога, стрільці залишили свої позиції. Сняряди ворожої артилерії падали на пусті окопи. Другим прикладом кмітливості чотаря Г. Голинського є його блискавичний напад на артилеристів. Після артобстрілу Голинський наказав десятнику Бочану підійти до Збруча і перейти з лівого боку ріки в тому місці, де не можуть попадати снаряди, а сам з групою стрільців перейшов з правої сторони. Обі групи зайняли вигідні позиції, а російська піхота тимчасом стала підходити до окопів Гуцульської сотні та 19 полку лянвери австрійського війська. На умовний знак чотаря австрійська артилерія перестала відстрілюватися. На велике здивування російських вояків, в окопах нікого не було. Тут раптовим нальотом штурмова чета Голинського в'язками гранат закидала росіян. Від несподіванки приглушені й дезорієнтовані учілілі російські вояки покидали зброю і здалися в полон (Фіцич П. Щоби слава не пропала) [X].

Командир полку австрійського війська поздоровив вояків Гуцульської сотні за воєнний успіх і написав рапорт вищому військовому командуванню про цей героїчний подвиг гуцулів. З того часу російські солдати не наважувалися нападати на цій ділянці фронту [XI].

Пізно восени 1917 р. Гуцульська сотня і усуси перебували на території Борщівського повіту. Тут, у с. Сков'ятинці, помер колишній перший командир гуцулів, а пізніше – продовольчого транспорту поручик Микола Никорак з Косова [XII].

На початку березня 1918 р. Гуцульська сотня взяла курс на Кам'янець-Подільський, а звідси – вглиб України: Бар, Ушицю, Жмеринку, Вапнярку, Тульчин та інші райони Правобережжя, а також на Одесу. В славному місті австрійський генерал Моренці провів інспектування сотні. Вояки Гуцульської сотні вдало виконали вправи зі зброєю та пройшли стройовим маршем перед ним і його штабом. Після інспектування генерал не поскупився на добру похвалу гуцулам: сотню визнав зразковою, яких тепер в австрійській армії немає. З Одеси сотню перекинули до Херсону, а звідти на річковій флотилії – до Олександрії, де вона мала свій найбільший бій на Східній Україні [XIII].

В с. Маслянівка поблизу Єлисаветграду Гуцульська сотня була під опікою архієпископа Вільгельма (Василя Вишиваного), в якого ад'ютантом був гуцул з Жеб'єго. Від нього архієпископ навчився розмовляти гуцульським діалектом. Він часто приходив на постій до гуцулів і розмовляв з ними [XIV].

Комендат австрійського легіону та командир Гуцульської сотні отримали наказ забирати в місцевих селян худобу і продовольство і відправляти награвоване в Австрію та Німеччину. Тож стрільці йшли щоденно на реквізиції, але не грабувати, а попереджувати селян, щоби вони ховали продовольство і зброю перед німцями і мадярами. Звісно, ввечері вояки сотні поверталися з пустими руками. Така реквізиція і пацифікація гуцулів розлютила армійського командира генерала Моренці. Він розпорядився командування сотні віддати під польовий суд, а саму сотню розформувати. Воно, мабуть, й так і було, якби за неї не заступився архієпископ Вільгельм – Василь Вишиваний. Більше того, самого Моренці відправили на італійський фронт [XV].

У Єлисаветграді Гуцульська сотня пробула до початку жовтня 1918 р., а звідси її забрали під Чернівці. У цей час Гуцульська сотня налічувала 128 осіб, тобто майже третина

сотні залишалась спати вічним сном на українських землях. Командиром сотні назначено чотаря Романа Каратницького, який був родом з Коломиї. Тут вояки сотні відзначили свій дворічний ювілей. Тоді у цій сотні за вільну Гуцульщину і Україну від російських окупаційних військ воювало 29 верховинців. Зокрема, Петро Івашко, Дмитро Шарабурак з Білоберезки, Іван Потяк, Василь Прокоп'юк, Іван Федуньчак, Михайло Федуньчак, Федір Чупрійчук, Дмитро Шкрібляк з Горішнього Ясенова, Юрій Черленюк з Голов, Іван Кочерган з Довгополя, Іван Бендейчук, Юрій Бендейчук, Федір Волинюк, Олекса Гуценюк, Онуфрій Маньчук, Федір Оленюк, Василь Остафійчук, Іван Перчук, Петро Перчук, Михайло Портьак, Олекса Проданюк, Петро Семенюк, Іван Шуфлетчук, Василь Ясельський з Жеб'єго, Василь Гріздак з Краснолі, Василь Боднарук, Микола Сав'юк з Криворівні, Олекса Шкрібляк з Перехресного та Василь Влашинець з Розток.

Бойовими нагородами за відвагу, проявлену в боях з одвічним ворогом українців – росіянами нагороджені бронзовою медаллю відваги: Михайло Федуньчак з Верхнього Ясенова, Юрій Черленюк з Голов, Іван Бендейчук, Юрій Бендейчук, Федір Остафійчук, Іван Шуфлетчук, Василь Ясельський з Жеб'я, Василь Сав'юк з Криворівні, Василь Влашинець з Розток, а Олекса Шкрібляк з Перехресного – двічі.

Узагальнюючи сказане, констатуємо: бойовий шлях Гуцульської сотні і подвиги

гуцулів у Великій війні – золота сторінка в історії Галицької Гуцульщини та скрижалей військової історії України.

У цей час ще 120 гуцулів воювало окремим підрозділом у складі польського легіону Й. Пілсудського. На його базі в міжвоєнний час сформовано 49-й Гуцульський полк, який дислокувався в Коломиї і в котрому служили вихідці з Гуцульщини. Вояки й офіцери цього полку мали свою окрему парадну військову форму: зелену плащ-палатку та капелюх з пір'ям. Його особовий склад на фронтах Другої світової війни розбивулюблений Гітлером есесівський полк і цим довів вождя німців до сказаної люті.

Згодом в українсько-польській війні 1918-1919 рр. в УГА безсмертною славою прославив край легендарний Гуцульський курінь сотника Григорія Голинського, а в армії УНР – два Гуцульські полки морської піхоти.

Насамкінець зазначаємо, що оскільки гуцули прославили себе в неоголошеній війні, то доцільно в Збройних Силах України створити окремий підрозділ з гуцулів. Це би дозволило: по-перше – волонтерам Гуцульщини взяти повне шефство над ним; по-друге – історикам відтворити бойовий шлях і подвиги горян для нащадків, і, по-третє, кожен гуцульський юнак уважав би справою честі служити в ньому. Для цього потрібно усім головам районних адміністрацій гуцульського регіону та голові Всеукраїнського СКТ «Гуцульщина»: звернутися зі спільним клопотанням до Президента і Міністра Оборони України про створення такої бойової одиниці у складі ЗСУ.

Література

- [I] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2. – с. 18 (16-21).
- [II] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 18.
- [III] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 19.
- [IV] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 19.
- [V] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2
- [VI] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 20.
- [VII] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 19.
- [VIII] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 19
- [IX] Фіщич П. Щоби слава не пропала // Гуцулія. – 1968. – № 2 – с. 19
- [X] // Гуцулія. – 1968. – № 3. – с. 39-40.
- [XI] / Гуцулія. – 1968. – № 3. – с. 40.
- [XII] / Гуцулія. – 1968. – № 3. – с. 40.
- [XIII] / Гуцулія. – 1968. – № 3. – с. 40.
- [XIV] / Гуцулія. – 1968. – № 3. – с. 40.
- [XV] / Гуцулія. – 1968. – № 3. – с. 40.

Петро Сіреджук
доктор історичних наук
краєзнавець

Хліб-сіль – «Тіням забутих предків» Параджанова

Кіношедевр Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» запалив ватру епохи ренесансу українського кіно на високих бескидах карпатських верховин, у столиці Гуцульщини – Верховині. Саме на цю, благодатну для вітчизняного кінематографу, гуцульську землю приїхав у травні 1963 року з творчою, знімальною групою Київської кіностудії імені Олександра Довженка ще маловідомий світовому кінематографу режисер Сергій Параджанов. Приїхав знімати фільм про гуцульських Ромео і Джульєтту, про дивосвіт життя карпатських горців. Через півтора року кінострічку побачили верховинські гуцули, а четвертого вересня 1965-го – столиця України і весь світ. Шедевром світового кіномистецтва визнали «Тіні забутих предків» славетні італійські кінорежисери Мікеланджело Антоніоні та Федеріко Фелліні. Дякуючи Параджанову за його геніальний фільм, польський режисер Анжей Вайда став перед українським режисером на коліна і поцілував йому руку.

Предківська земля вклонилася перед величчю Параджанова

Верховинський край багатий на карпатські перли гуцульської душі. І тому не випадково, а глибоко, вдумливо Сергій Параджанов за допомогою художника-графіка Георгія Якутовича та кінооператора Юрія Ілленка вибрали основним місцем зйомок фільму саме цей, зрошений Господніми сльозами в часи розпуки та гаптований мереживом веселкового розмаю на святочній забаві, предковичний гуцульський світ. Він віддзеркалювався у гірських джерелах режисерської душі вірменського українця і тріумфував у калейдоскопі дзеркал цієї унікальної кінострічки, яка відкрила Україні та світові Гуцульщину, її автентичну народну культуру, розмай мистецтва і нерозгаданий та непізнаний гірський світ бескидів і згардів гуцульської душі. Вона по праву увійшла до золоті скарбниці духовно-культурної спадщини України та світового кінематографу.

Про проведення кінофестивалю «Тіні забутих предків» ми вели мову ще позаторік, плануючи приурочити захід 50-ї річниці фільму, 150-річчю автора повісті «Тіні забутих предків» письменника Михайла Коцюбинського та 90-річчю від дня народження Сергія Параджанова. З ряду як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин здійснити задум не вдалося. Тогоріч місцева верховинська влада, товариство

«Просвіта» ім. Т. Шевченка, Відділення «Філія «Гуцульщина» Національного науково-дослідного інституту українознавства спільно з Національною Спілкою кінематографістів України, Національною кіностудією імені Олександра Довженка оприлюднили в засобах масової комунікації інформацію про проведення III регіонального кінофестивалю 26-27 червня у Верховині.

26 червня 2015 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення про відзначення на державному рівні 50-річчя прем'єри художнього фільму «Тіні забутих предків». А розпочати святкові урочистості надали право саме Верховині, де й відбувалися пів століття тому незабутні зйомки кінофільму. Як скаже опісля екранізації повісті Михайла Коцюбинського великий Параджанов: «Це був рік життя, прожитий біля вогнища, біля джерела натхнення. Це незвичайний край, який треба пізнавати й вивчати у всій його чарівності».

Отож, 28 – 29 серпня, а Господь подарував Карпатам у ці дні неймовірно сонячну погоду, у столиці Гуцульщини – Верховині проведено Третій Всеукраїнський кіномистецький фестиваль «Тіні забутих предків». Предківська земля гуцулів низько вклонилася перед світовою величчю Сергія Параджанова, а її пишний цвіт – красуні-гуцулочки піднесли на барвистому гуцульському рушникові хліб-сіль «Тіням забутих предків» ушанованого режисера. Його серце, його гордий опришківський дух залишилися у Карпатах. Запаши́м гуцульським караваєм Верховина зустріла на предківській землі цвіт української кінематографії, творців та акторів фільму, кінокритиків: народну артистку України Ларису Кадочникову (виконавицю ролі Марічки Гутенюк), співачку, актрису, народну артистку України, дружину Івана Миколайчука – Марію Миколайчук, голову Національної Спілки кінематографістів України Сергія Тримбача, кінорежисера, генерального директора Національної кіностудії ім. Олександра Довженка Олеса Янчука, заступника голови Державного агентства України з питань кіно Андрія Яцишина, кінорежисера, сценариста, академіка Національної академії мистецтв України Романа Балаяна, письменника, режисера, сценариста Владислава Таранюка, кінокритиків та кінознавців Ларису та Ольгу Брюховецьких.

Представники кіномистецької еліти нації наповнили урочисту частину фестивалю надзвичайно цікавими, захоплюючими

розповідями про найбільш титулований вітчизняним та закордонним глядачем український фільм «Тіні забутих предків», про сторінки життя його творців – Сергія Параджанова, Юрія Іллєнка, Георгія Якутовича, Івана Чендея, Володимира Луговського, Івана Миколайчука та інших знаменитих особистостей. Ділилися болями про сучасний стан українського кіномистецтва, розвиток національного кінематографу. «Національна культура в цілому і кіно як його невід'ємна складова продовжують лишатися на маргінесах, – мовив ще напередодні голова Національної Спілки кінематографістів України Сергій Тримбач у відкритому зверненні до Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка. – Такою є думка громади, яка з дедалі більшим роздратуванням реагує на очевидні прояви чиновного і політичного безкультур'я. Не побачивши в держбюджеті Великої Британії на 1941 рік статті витрат на культуру, прем'єр-міністр країни Вінстон Черчіль сказав: «То навіщо тоді ми воюємо?»

Та давайте повернемося до мистецького храму кіно у Верховині. Ларису Кадочникову учасники кінофестивалю зустрічали бурхливими оплесками стоячи. Вона розповіла, як під час зйомок потрапила у зовсім інший – незвіданий досі духовний світ краси, унікальності, чарівності, світ співучої мови гуцулів. І полюбила цей світ. Було незрозуміло до кінця, яка ж природа цього фільму. Раптом відкрилася завіса – війнуло свіжим повітрям, і люди вдихнули свободу. Це була свобода поетичного кіно – поєднання свободи кінематографу і прекрасної поезії та сильної енергетики режисера Сергія Параджанова та кінооператора Юрія Іллєнка.

А прекрасну поезію гуцульської душі «Тіней» та особливу енергетику в душу самого Параджанова привнесли актори-аматори Гуцульщини, їх знімалося у картині більше шістдесяти. Столичні кінематографісти та вся фестивальна зала аплодували народним акторам кінострічки: Ганні Чабанюк, Марії Потяк, Миколі Шатруку, Парасці Данилюк й інших самобутнім акторам. Вони ж і допомогли режисеру створити автентичний, справді національний кінотвір про Гуцульщину, відтворити правдивий його дух. Особливий шарм автентики зринав того дня з їхніх уст, з розповідей-спогадів та гуцульських співанок на незабутній зустрічі з творцями українського кіно.

Після офіційної частини заходу до всіх його учасників та гостей святкових урочистостей заговорили, як і 50 літ тому, легендарні актори фільму «Тіні забутих предків» зі встановленого у залі кіноекрану. По завершенні фільму Лариса

Кадочникова, Олесь Янчук та Сергій Тримбач урочисто відкрили в Історико-краєзнавчому музеї Гуцульщини у Верховині фотовиставку Юрія Гармаша «Сергій Параджанов. Дотик». Такої жаданої миті ми, верховинці, чекали цілий рік, відколи вперше заговорили про можливість експонування цієї унікальної фотовиставки у Верховині.

Слідами зйомок кінофільму «Тіні забутих предків»

Не менш цікавим, наповненим веселковою палітрою незабутніх вражень, видався наступний фестивальний день. Гості з Києва та верховинці взяли участь у культурно-мистецькій програмі «Слідами зйомок кінофільму «Тіні забутих предків», яку підготував і провів Іван Зеленчук, старший науковий співробітник Відділення «Філія «Гуцульщина» НДУУ. Перед ними у всій карпатській красі постав на висоті майже тисячу метрів над рівнем моря Буковецький перевал. Тут, у піднебессі – найвисокогірніший в Україні храм – церква Вознесіння Господнього, що неподалік гори Ігорець, про яку так красномовно описує у повісті Михайло Коцюбинський. Спогади про кінозйомки, інтерв'ю Лариси Кадочникової кореспондентам вітчизняних каналів телебачення – й історична фотографія для прийдешнього.

Далі нас вітала Франкова Криворівня, яка гостинно відчинила двері Літературно-меморіального музею Каменяра. А в Книзі почесних відвідувачів – історичний запис рукою самого Параджанова, датований 1963 роком: «З глибокою любов'ю до землі гуцульської – краю незрівнянної краси, де так яскраво і непересічно засіяла душа нашого народу, з пошануванням глибоким до людей, що ковтнули гуцульського повітря та збагнули українську культуру Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Володимира Гнатюка, Гната Хоткевича та інших «гуцулів» нашої культури, з синівськими почуттями і творчими зобов'язаннями від щирого серця розпросторювати «гуцульські плаї» в широкий гостинець нашого мистецтва».

Переступаємо поріг Церкви Різдва Пресвятої Богородиці, молимося. Лариса Кадочникова поринає спогадами у незабутні епізоди зйомок фільму півстолітньої давності. На знак глибокої поваги гуцулів парох церкви о. Іван Рибарук дарує головній героїні фільму, а також Марії Миколайчук та Ларисі Брюховецькій гуцульські гердани. Це гуцульські обереги – символи кіномистецького дива Сергія Параджанова, символи світла, правди і добра гуцульського світу «Тіней забутих предків».

Тут витає дух самого Параджанова

Із Криворівні шлях пролягає до серця Гуцульщини – Верховини. Музей єдиного в Україні фільму «Тіні забутих предків», що вподобав собі смарагдову царинку в підніжжі гори Глифа, на присілку Жаб'євський потік, зустрічає кінематографістів веселковою мелодією троїстих музик та навіює спогади п'ятдесятилітньої давності. Тут, у цій древній, старовіській хаті Петра та Євдокії Сорюків, жив

Василь Коржук та Ганна Бойчук. Пригадалися. Повели очима по хаті, а потім зупинили свій зір на великій фотографії Сергія Параджанова з тих часів. Мабуть, розмовляли із самим маестро українського кіно – і банували, гірко банували, що немає його на такому величному гуцульському храмі «Тіней незабутих предків» у його гірській світлиці – хаті Петра та Євдокії Сорюків. Як

і наповнював фільм колоритом гуцульського світу і природи Карпат Сергій Параджанов. Саме тут, упродовж півтора року, горіла ватра народження найкращого кінофільму світу. «Ця хата на мене справила надзвичайне враження, – зізнається Олесь Янчук. – Тут така енергетика, така аура! Тут свій світ! Думаю, стабільний у будь-який час: і в серпні, і в січні, і в травні... Тут витає дух самого Параджанова».

Деся з високих карпатських верховин нараз вирвалася неспинним сріблястим водоспадом і зазвучала гомоном карпатських предків пісня «Вербовая дощечка» – як у фільмі, аж дух перехопило і солодко защеміло серце. За Параджановим столом – найдорожчі, найжаданіші гості – Лариса Кадочникова, Марія Миколайчук, Олесь Янчук, Сергій Тримбач, Андрій Яцишин, Владислав Таранюк. Поруч – актори-аматори

того пам'ятного 24 серпня 1964 року, коли створений на Київській кіностудії імені Олександра Довженка фільм «Тіні забутих предків» Сергій Параджанов привіз у Верховину. Першими його побачили гуцули у Верховинському клубі. Після перегляду фільму було велике духовне піднесення. До хати Петра та Євдокії Сорюків, в якій проживав режисер під час зйомок, прийшло багато гостей, й усі, разом з Параджановим, з цієї великої радості храмували – була велика радість і велика забава. Сергій Параджанов та Іван Миколайчук підвелись із-за столу, обнялись, і заспівали дивної-предивної пісні, яку чули тільки найстарші гуцули. А коли завершили спів, Параджанов сказав горянам, що то є Гімн України. Настане час, неодмінно настане, і його заспіває Гуцульщина, Карпати і вся Україна.

Гуцули поїхали до столиці, як і п'ятдесят літ тому

Тоді Сергій Параджанов запросив до Києва для озвучення відзнятого у горах фільму акторів-аматорів. Дванадцять гуцулів жили у його квартирі впродовж двох тижнів. Режисер дбав про верховинців, як про найрідніших людей, називав їх писаночками, ходив з ними по Києву – у церкви та собори, у найвизначніші місця столиці. Він дуже любив горян і завше з ними радився.

На кіностудії імені О. Довженка гуцули відтворювали живий звук, справжню гуцульську говірку, якою розмовляли головні

герої фільму. Записували співанки, голосіння, колядки та щедрівки під супровід народних інструментів – сопілки-денцівки, флюяри, трембіти, дрімби. Музика Мирослава Скорика насправді геніальна, але без геніальної народної гуцульської музики та автентичного співу акторів-гуцулів фільм не був би геніальним, не сягнув би світових вершин. У цьому певен і сам Параджанов. Це визнали усі кінокритики та кінознавці. І весь світовий кінематограф.

П'ятдесят літ опісля прем'єрного показу кінострічки в столичному кінотеатрі «Україна» Національна Спілка кінематографістів та Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка запросила делегацію верховинських гуцулів на урочистий вечір і ювілейний показ «Тіней забутих предків» у той таки столичний кінотеатр «Україна», де 50 літ тому, четвертого вересня 1965 року, славна когорта шістдесятників – Іван Дзюба, Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл – на повен голос заявила протест проти арештів, переслідувань і політичних репресій української інтелігенції. Під час прем'єри «Тіней» Василь Стус сміливо вигукну до зали: «Хто проти тиранії – встаньте!» Делегацію Верховинського району очолив голова Верховинської районної ради Іван Маківничук. Поїхало 12 горян, як і тоді, у 1964-му...

Київ зустрічав верховинців зі вранішньою рососою, а перон залізничного вокзалу вже зранку дихав доволі нагрітим повітрям. День буде напруженим, кипучим, гарячим-прегарячим – це відчули одразу. За якусь хвилю зателефонував голова Спілки кінематографістів України Сергій Тримбач і запросив гуцулів відвідати Будинок кіно.

І ось ми вже на вулиці Саксаганській, 6. Перед нами – велична чотириповерхова споруда зі скла і бетону, яка вражає оригінальністю та витонченістю сучасної архітектурної форми будівельного мистецтва. Це Будинок кіно – духовний центр столиці. Його по праву називають першим кінозалом України, до якого йдуть кияни та всі українці по цілющу воду українського та світового кіномистецтва. Заходимо до блакитної вітальні, оглядаємо червоний, синій та малий кінозали, великий конференц-зал. Сергій Васильович запрошує до робочого кабінету, де й відбувається щира розмова про культовий фільм «Тіні забутих предків», його знаменитих творців, кіномистецький фестиваль фільму, проведений нещодавно у Верховині, та сучасний світ українського кіно, його кричущі проблеми та обнадійливі перспективи щодо відродження національного кіно.

З очільником Національної Спілки кінематографістів їдемо до Національної кіностудії імені Олександра Довженка, де нас гостинно зустрічає її генеральний директор Олесь Янчук. Поринаємо у зелене блаженство славнозвісного Довженківського саду, що займає понад гектар площі. Дерев садив власноруч великий класик світового кінематографу Олександр Довженко. У саду кіностудії сяє Господнім світлом блаженства дерев'яна капличка, яку змайстрували косівські будівничі. Це безцінний подарунок Національного парку «Гуцульщина». Освятили її священники трьох конфесій. Олесь Янчук каже, що ця маленька церковця є знаковим місцем, де завжди можна буде помолитися за новий фільм, творчі успіхи команди студії. Був час, коли злі сили намагалися кіностудію закрити, приватизувати, а сад – вирубати. Не вдалося і не вдасться зробити чорну справу на цій воістину історичній, освяченій славою класика світового кінематографу Олександра Довженка українській землі. Капличка стала Божим оберегом для всіх довженківців.

Далі – невеличка екскурсія знімальними павільйонами кіностудії, яка займає площу понад 17,5 га. Один з таких павільйонів, загальною площею 2520 м² є найбільшим у Європі. Довідуємось, що на сучасному кінопідприємстві працюють більше 300

режисерів, операторів, художників, художників-декораторів, гримерів. Павільйони оснащені сучасною вітчизняною та зарубіжною знімальною технікою. Довженківці у змозі вирішити будь-які найскладніші завдання під час зйомок фільмів різної постановочної складності.

Перебуваючи на кіностудії, ми відчули вияв великої поваги, чистосердечності, щирості та привітності до гуцулів зі сторони Олеса Янчука та Сергія Тримбача, а також Романа Балаяна, Андрія Ящишина, Владислава Таранюка. Потиски рук при зустрічі у Верховині переростали у справжню, нерозривну дружбу між столичними кінематографістами та горянами-верховинцями. Так як було за часів великого Параджанова, душа якого весело усміхалася та радувалася за достойних послідовників-кінематографістів та любих серцю гуцулів.

Щиро дякуючи довженківцям, зокрема генеральному директорові кіностудії Олесеві Янчуку, за вельми цікаву зустріч та гостину, ми поспішали до кінотеатру «Україна, де вже незадовго мали відбутися святкові урочистості та ювілейний показ «Тіней». Верховинців у барвистому гуцульському строї зустрічає уславлена Марічка – Лариса Кадочникова, кінознавець Лариса Брюховецька. Обнімають гуцулів, цілують – наче найдорожчих і найрідніших людей. Делегацію вітають поет Іван Драч, голова Державного агентства України з питань кіно Пилип Ілленко та його заступник Андрій Ящишин, актор театру та кіно, народний артист України Євген Нищук, кінематографісти, знайомі і зовсім незнайомі люди. Спалахи фотоапаратів та кінооператори з телекамерами наводять свої об'єктиви на групу верховинців, журналісти беруть інтерв'ю в акторів-аматорів фільму, адже не так часто доводиться бачити та спілкуватися з народними акторами із Карпат.

А якби не Козленко?!

Ми з головою Спільки кінематографістів Сергієм Тримбачем даремно чекали біля входу до кінотеатру «Україна» генерального директора Національного центру Олександра Довженка Івана Козленка, з яким мали домовленість погодити за годину до початку урочистостей питання виступу-привітання представників делегації гуцулів на сцені. Сподівання були наївними та абсолютно марними, бо Івана Васильовича й зі свічкою годі було знайти, хоча напередодні обіцяв, що все вирішимо на місці. Якщо такий солідний та авторитетний у галузі кіно високопосадовець, як генеральний директор Національного центру, дає слово голові Спільки кінематографістів – і не дотримує його, значить,

дійсно, щось далеко не так у нашій національній культурі.

Вже наступного дня на порталі новин Інтернет-сайту LB.ua Іван Васильович у своєму блозі «Хто проти тиранії – встаньте!» наввипередки дає оцінку проведеному урочистому заході в кінотеатрі «Україна» з нагоди ювілейного показу «Тіней забутих предків». Звичайно, з ним можна погодитись у багатьох питаннях. Протокольна служба Президента (тільки вранці стало відомо про участь у заході Петра Порошенка) «нешадно порізала сценарій, виключивши з нього всі найсуттєвіші тези та змістовні акценти». Залишила кілька хвилин з документального матеріалу на основі інтерв'ю з учасниками зйомок і прем'єри 1965 року. А чи мала право? Звісно – не мала. Що, знову наступає цензура, знову диктат і втручання у творчий процес? А чи знову потрібно в зал нових шістдесятників?! Собаки, металошукачі, десятки малоприємних типів в однакових костюмах – йдеться про службу охорони та вимагання від адміністрації кінотеатру повного підпорядкування наказам УДО. Не підкорилася менеджер кінотеатру. Сміливо, мужньо, гонорово. А де ж, тоді, питається, були ви, шановний пане Козленко?

Іван Васильович пише: «нам вдалося, здається, підкреслити новаторську інтенцію фільму, який став художньою лабораторією молодих митців 1960-х, і запобігти скочуванню в шароварництво. Хорів, танцювальних колективів, народних строїв не було. Було делікатне виконання Скорикова твору симфонічним оркестром під орудою самого автора».

Аж тут пан Козленко дуже помиляється. Бо ми не побачили ні сучасного підходу, а тим більше – якоїсь динаміки у запропонованій глядачам програмі урочистого заходу. Натомість його організатори та сценаристи проявили сучасний нігілізм і промошароварництво. Так, народних строїв на сцені не було. Гуцули в народних строях сиділи у залі – а вони мали би бути на сцені, поруч з Ларисою Кадочниковою, Іваном Драчем, міністром культури В'ячеславом Кириленком, Президентом України Петром Порошенком. Ви, п. Козленко, не додумалися до такого сценарію, чи просто не хотіли такого сценарію? Як бачимо, проявлено ось такий «сучасний» шароварний підхід до справи. Невже не зрозуміло, що саме на народних строях, етнографічному матеріалі, культурі, автентичі Гуцульщини побудовано весь фільм. Сергій Тримбач на кінофестивалі у Верховині підкреслив домінуючу роль гуцулів у творенні стрічки: «Сам Параджанов не раз відзначав роль людей вашого краю, без них картина була би

зовсім іншою, вона не несла б у собі автентики культури, та, власне, і її рівень навряд чи сягнув би таких вершин». Авторитетну думку кінознавця, лауреата Державної премії України імені Олександра Довженка, погодьтеся, треба поважати і визнавати. Чи ви, п. Козленко, може, посперечаетесь із самим Романом Балаяном, який на тому ж таки кінофестивалі у

Верховині промовив: «Свою дипломну роботу я знімав на Гуцульщині, і з того часу закоханий у цей край. Мені не раз пропонували набрати режисерський курс в інституті. Я можу це зробити за однієї умови: якщо мені дозволять набрати курс із молодих людей, що живуть тут. Тут якась особлива земля, вона родить людей з особливою органікою».

Ви, п. Козленко, образили гуцулів, образили навіть Ларису Кадочникову, яку бачили «одиноким покинутою на ганку». Звинувачуєте невідомо кого, що навіть не запропонували артистці сісти. Невже генеральний директор Національного центру Олександра Довженка, як вельми культурна, поважна в мистецькому середовищі особа, чиновник високого рангу, не міг проявити свій такт, культуру поведінки, підійти до головної героїні фільму, поцілувати руку і люб'язно запросити присісти, аби вона не почувала себе покинутою на ганку? На жаль, менеджера кінотеатру не було поруч, вона, впевнений, дала б собі раду. Гуцули у Верховині «носили на руках» Ларису Кадочникову. Невже до сих пір ви не усвідомили, що народна артистка України варта того? До речі, Лариса Валентинівна готова вам прямо увічі сказати, що не тільки заради неї робився цей захід (а ви на цьому акцентуєте), захід робився і для верховинських гуцулів, яких ви не покликали на сцену. Захід робився для Сергія Параджанова, який усе те бачив і чув, що творилося в залі. Вважайте, що він дав вам

великого ляпаса за організаційно-мистецький нігілізм у підготовці та проведенні всеукраїнського ювілейного заходу. Він дав вам ляпаса за образу гуцулів. Саме гуцули разом з Іваном Миколайчуком та Ларисою Кадочниковою були головними героями фільму. Гуцули грали роль гуцулів, вони консультували Параджанова під час зйомок, давали йому завше мудрі поради – і разом з великим Параджановим створили геніальний фільм.

Наостанок прийшло на гадку: а, може, тій самій «крихкій та сміливій жінці – менеджеру кінотеатру» варта би було доручити проведення святкових урочистостей у кінотеатрі Україна?..

Про світле, радісне і незабутнє

Таким світлим, радісним і незабутнім все-таки залишилася велика історична подія – 50-річний ювілей фільму і прем'єрний показ оновленої версії кінокартини, яку ми разом із 460-ма глядачами мали змогу побачити у залі кінотеатру «Україна». Хочеться висловити подяку Міністерству культури України, Державному агентству України з питань кіно, Спільці кінематографістів України, Національній кіностудії імені Олександра Довженка за проявлений державницький підхід у питанні підготовки та відзначення 50-річчя прем'єри художнього фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків», за почесне право розпочати урочисті заходи у Верховинському районі, на землі, з якої піднявся ввись геніальний кіношедевр Сергія Параджанова.

На урочистому мітингу з нагоди Дня українського кіно та 50-річчя створення «Тіней забутих предків», що його проведено 11 вересня на Національній кіностудії біля погруддя Олександра Довженка, делегації гуцулів не було. Хоча серцем і душею ми були там, на кіностудії, біля погруддя О. Довженка. На святково оформленому столику в Довженківському саду всіма барвами веселки переливався на сонці гуцульський рушник, який подарували делегації кінематографістів у Верховині. А на ньому – запашний каравай з гуцульської землі, від славних нащадків гуцульських предків. Хліб-сіль Сергій Параджанов приніс у дар на величне свято своєму великому учителі – Олександрові Довженку.

Василь Нагірняк
співголова оргкомітету III Всеукраїнського
кінофестивалю «Тіні забутих предків» у
Верховині,
заслужений журналіст України

Листування Станіслава Вінценза і Юзефа Вільчинського

Зараз у Бистреці дуже важко знайти людей, які знали Юзефа Вільчинського, охоронця військової стражниці (застави) у міжвоєнний час, який у 1934-1936 рр. керував будівництвом схроніска Карпатського Товариства Нартярського зі Львова, що під Великою Маришевською.

На початку вдалося потрапити до знаної ще з попередніх моїх відвідин Бистреця Марії Готич – учительки місцевої школи. Виявилося, що її мама, яка уже не мешкає в Бистреці, 92-ти річна Василина Палійчук разом із донькою Юзефа Вільчинського ходили до школи й були близькими приятельками, часто приходили

одна до одної до дому. Вона розповідала, що Вінценз полюбляв запрошувати до свого дому учнів разом зі своїм вчителем, де діти грали на музичних інструментах, бавилися, а він їх пригощав. Для бідніших дітей замовляв одягу: для дівчаток – вишиті сорочки, а для хлопчиків – кольорові штани.

Марічка намалювала план розташування вже неіснуючої хати Юзефа Вільчинського. Вона знаходилася 1 км вище від давньої прикордонної застави в присілку Бистреця, званому Сегельба... Зараз на тому місці є обійстя Івана Зеленчука. А ще 1 км вище, у присілку Скарби, був будинок Станіслава Вінценза. Це розташування підтверджують записи Ірени Вінценз.

Потім Марічка згадала про двох сусідок, які мешкали неподалік Юзефа Вільчинського. Одна з них – Василина Прокопишин (1937 р. н.), походить із родини Василини Кітлярук², яка була дружиною Юзефа Вільчинського. Вони одружилися в 1920 р. У цьому ж році в них народилася донька Ганнуся, а син Пьотрусь народився у 1937 р. Коли їхня родина переїхала до США, Пьотрусь записався до служби в армії.³ Згадувала також 1939 рік: «Коли прийшли більшовики, то спочатку через Чорногору за кордон перейшов Ю. Вільчинський. Його жінку більшовики піддали тортурам і пригрозили, що вб'ють дітей, якщо вона не скаже, де знаходиться її чоловік. На другий день вона віддала корів сусідам, забрала дітей і через Ворохту потрапила за кордон, де вони зустрілися з Юзефом».

Фото 1. Дружина Ю. Вільчинського – Василина Кітлярук із донькою Ганнусею. (прибл. 1924 р.)

¹ Archiwum Stanisława Vincenza, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [далі – ASV], шифр: 17397/II, с. 17; Історія с. Бистрець записана у 1938 р. від 87-річної Марічки Чорниш, яку в селі називали «Марфічка»: «82 роки тому коли сюди мене привезли з Криворівні в бесагах [після хрещення], у Бистреці було всього 15 хат. Царинок [сіножатей] було мало, спочатку сіяли лен, бо не було де купити. Все привозили з-за гір, із Сигету, бавовни не було, пряжі не було, вовну привозили з сагайських [?] овець, м'якеньку (жовта, зелена, червона) бо брали на сердаки, як зараз пряжу. Раньтухи і пацьорки привозили з Дебречина. На Детулі були криворівненські і березніченські. Сенчука там, де зараз Дмитро Зеленчук, а Базило там, де Хімчак (над устєм Детульця), там де Вільчинські (напроти устя Кізі) мешкав Семен Михайликів Готич – дідо Данильця (батька Петра Данилюка). Першим тут був Сопко і від того назва Сопенюки. Невідомо, звідки прийшов. Його ґрунт був на тому березу (лівому), від старого цвинтаря аж по Детул і по Кізію. А називали його Скулою, від того, що криво дивився».

Інша сусідка – Василина Кермошук (1928 р. н.) оповідала, що Вільчинський мав біля дому т. зв. трафіку (невеликий кіоск із папіросами й тютюном – А.Р.). Розповідала, що коли більшовики вночі прийшли по родину Вільчинських, то вони заховалися в заростях картоплі. Наступного дня спочатку сам Вільчинський утік через Чорногору (показує рукою) за кордон, а пізніше – його дружина туди переїхала через Ворохту. Її брат Юра працював у схроніску (*туристичний притулок (польськ.)* – Ю. Н.) під Маришевською, був приятелем Вінценза й разом вони ходили на Чорногору.

Представлене нижче листування – то «листи як дотик», які «звручують до глибини [душі]», є «переважно чутливі до глибини душі, забавні, інколи розчулюючі». Стосуються безпосередньо делікатних стосунків між письменником-мислителем та охоронцем прикордонної застави, між людьми у «малій батьківщині», у Бистреці під Чорногорою, описують святкування найважливіших свят гуцульського календаря: Рідзв і Великодня. Завдячуючи тим листам, ми через 80 років можемо зануритися у вир цього святкування, яке вже давно минуло й ніколи не повернеться.

Щоб цей вступ не закінчувати в песимістичному настрої, подаємо розмову Станіслава Вінценза із донькою Басею на новий 1939 рік. Коли Бася розхвалювала католицьке святкування за духовну розкутість і позитивні думки, її батько різко заперечив: «То все обмежується поїданням і великим питтям, і то на практиці є реаліями цієї вільності». Бася йому відповіла: «Реалії минуть, а думки залишаться».¹

Рукописна нотатка Анджея Вінценза, дописана до листів:² «Вільчинський Юзеф, колишній *«finans»* у Бистреці, або ж охоронець застави, поляк, одружився на гуцулці. Під час війни йому разом із дружиною та двома дітьми вдалося переїхати до Німеччини, а пізніше – до

США. Там він в одній із польських газет надрукував статтю під назвою: «St. V. [S. Vincenz] – король гуцулів». Ганнуса – очевидно його донька. Збереглася фотографія, на якій є він з дружиною. Йому таки вдалося врятуватися завдяки наступу угорських військ у 1943/1944 рр. AV [Анджей Вінценз].

Згадана стаття була надрукована в часописі «Pitsburczanin» (*Пітсбурчанин* – Ю. Н.). Станіслав Вінценз згадує про це в другому листі. Для цікавості цю статтю ми подаємо

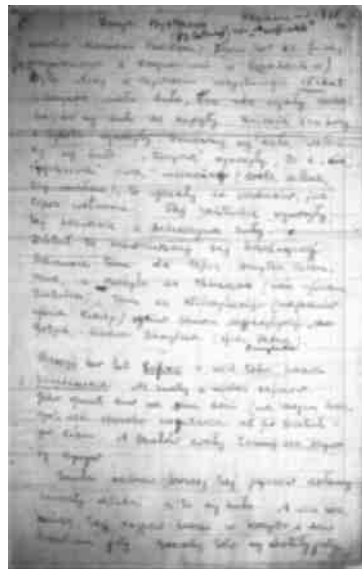

Фото 2. Опис Бистреця, зроблений Іреною Вінценз

наприкінці листування. Юзеф Вільчинський писав рукою, із дуже багатьма орфографічними помилками, які були поправлені, проте, із збереженням оригінального стилю.

Витяги з листів Юзефа Вільчинського до Станіслава Вінценза¹

Гільдесгейм, 5.V. 1948.

Вельмишановний Пане Докторе!

За лист від 30. III. 1948 р., який отримав, д[уже] вдячний. Коли я його читав, моя

² У списку родин із Бистреця прізвище записано як «Кітлерук» (згідно старої гуцульської вимови) з прізвищем «Шустрова» (ASV, шифр: 17397/II, с. 18. Там само, на с. 25, згадані її батько, Кітлерук Дмитро Шустер з Красника (можливо, що це сліди проживання на Гуцульщині когось зі знаної в Галичині родини Шустерів). Там само написано рукою Ірени Вінценз (с. 35, поз. 104): «Вільчинський Юзеф – поляк, пенсіонер, в минулому – охоронець кордону, народився в околицях Рудок під Львовом. Дружина – Василина з Кітлеруків Шустрових».

³ З інформації, поданої в листі до Анджея Вінценза, випливає, що тут йдеться про Роберта Яна, сина Пьотра й внука Ю. Вільчинського (уривки подані в кінці цієї статті).

⁴ S. Vincenz: *Outopos. Zapiski z lat 1938-1944*, до друку підготував J. A. Choroszy, Wrocław 1992, с. 29.

⁵ 6 ASV, шифр: 17646/II, с. 361.

⁶ 7 ASV, шифр: 17646/II, с. 347-352.

дружина слухала, а після прочитання сказала мені, що в час читання їй здавалося, що вона була в Бистреці, бачила Пана Доктора і Пані Докторову, також Єндруся і Басю коло живоплоту... Дружина запитувала мене, чи побачить ще коли небудь хоча б когось із тих людей, а ще говорила, що їй здавалося, що Пан Доктор пішов на Мадяри через Чорногору й там загинув, як багато хто. Щодо мене, то мені бракує слів, туга стискає серце – чекаю, коли восторжествує справедливість щодо червоного ведмеда в людській шкурі. Має надію, що ще колись зустрінемося в Бистреці, може, ще вдасться побачити отвір у скелі, що в Криворівні, через яку рабин переходив до Палестини увечері, а вранці повертався. Ганнуса пише з Англії, що вона записалася на курси англійської мови, працює в шпиталі медсестрою. Після 6 місяців хоче вчитися на лікаря (...) Я також записався [на виїзд] до Англії як професійний лісник.

Гільдесгейм, 20. XII. 1949 р.

Вельможне Паньство!

Посилаю найсердечніше вітання з нагоди веселих свят Різдва і всякої вдачі в праці, а також 100 років життя й повернутися на землі вільної і незалежної Польщі. Минає 24 років від того часу, коли перше державне деревце засвітилося в домі поважного гуцула Петра Готича в підніжжі чорногірських вершин найяснішої Речі Посполитої Польщі, а блиск у маленьких віконцях того дому звіщував «Христос Родився», а далі голос колядників з монотонними рогами розходився на всі чотири сторони світу аж до Петрової Столиці, що «Христос Родився», я з ним людина, яка скаже війні «всім чортам». Вони зберегли людяність і таку чудову природу в своїх кігтях. Із вдячності за здобуття незалежності увесь рослинний світ був вдячний Пану Доктору Вінцензу.¹ Може й справді слушно колись Петро Готич назвав Пана Доктора Вінценза міністром і повідав, що Д-р Вінценз має своє військо. Д-р Вінценз замість шаблі на боці мав перо, встромлене в каламар, а замість війська були книги, поскладані рівно, наукові книжки під патронатом єдиної книги, названої «На високій полонині». Фортецею Тумською був скромний будинок, а замість мурів – живопліт і маленькі кедри, які першими оберігали цю фортецю, а головним оберегом то був ліс.

Вельможний Пане Докторе!

Прошу мені вибачити, що вище написав. Можливо, Пан Д-р був моїм найкращим

сусідом, яких я мав у житті. Я зрозумів Пана Доктора, коли він був у російській в'язниці. Я вже мав написаних 20 листів, які мав вислати до Пана Д-ра, але так і не вислав їх. Чому так? Відповіді на те не маю.

Чикаго, 16. XII. 1953 р.

(...) Дуже чекав відповіді на цей лист, бо не знав, що скаже Пан Доктор про мою статтю про коронацію Пана Доктора, у часописі «Пітсбурчанин» 3 липня цього року. Я не сподівався, що Пан Доктор назве частину цієї статті анекдотом. Це мені дуже сподобалося, але це, однак, є правдою й ніхто не може Панові цього королівства відібрати, зважаючи, що ніхто не зміг стільки написати в науковій сфері, починаючи від першого мешканця Гуцульщини, [про] його життя і культуру. Якщо Пані Ірена плакала при читанні моєї статті, то ніхто не знає чому, лише я їй співчую. Пам'ятаю, що отримав попереднього листа наприкінці 1951 р., й коли той лист читав, то моя дружина плакала як дитина... Мені спочатку не добре пішло в Америці: дружина

Фото 3. Сім'я Вільчинських. стоять зліва: Юзеф і його син Пьотрусь, сидять: справа донька Анна, дружина Василина і невідома особа

¹ Ю. Вільчинський не міг передбачити поступу історії, що через понад півстоліття, на землях Гуцульщини ці свята будуть святкувати у незалежній Україні.

хворіла, а Пьотрусь зламав ногу... Зараз вже здоровий і не кульгає. Ганнуся в Англії вийшла заміж за колишнього військового родом з Нового Сончу. Долучаю чек на 5 доларів.

Листи Станіслава Вінценза до Юзефа Вільчинського¹

Гренобль, 7. I. 1952 р.

Коханий Пане Юзефе.

Щиро раділи листом від Пана і, правду кажучи, віддавна на нього чекали, бо хотіли знати, що з Вами сталося? Слава Богу, що прилаштувалися досить добре, як видно з Пана листа. Може то й добре, що Ви є там, де багато поляків. За усякі подальші відомості будемо справді завжди вдячні. Нас радує, що Пьотрусь вже є таким великим, а чи ще пам'ятає Бистрець і потік Кізя?

Прошу від нас переслати Ганнусі сердечні вітання з нагоди її заміжжя. Наш Єндрусь також одружився цього літа, мешкає з дружиною в Парижі і вони приїжджають до нас на канікули. Цього літа, так само, як і в попередні, були разом у навколишніх горах, де є гарні ліси, скелі і потік неподалік від дому, трохи подібні до бистрецьких, трохи – до слобідських. Ми багато ходили й знайомилися з сусідами, які загалом є приємними, а Єндрусь ще цікавиться народним діалектом, трохи подібно, як колись гуцульським, тільки трохи по-іншому, бо спеціально вивчає науку про мови.

Останній рік був занадто дощовим, але для нас то навіть краще, бо трава довгий час була зеленою, подібно як у нас, бо зазвичай тут в липні є дуже спекотно й вигоряє трава. В лісах було багато грибів, чому дуже раділи діти.

Зазвичай влітку до нас приїжджають наші давні швейцарські друзі. Може Пан ще пам'ятає Базя Пішибиловського з Криворівні, сина мого вуйка. Він одружився в Німеччині і протягом трьох років був тут поблизу нас з дружиною і дітьми. Але півроку тому переїхав до Монреалю в Канаді й там йому є непогано. Зустрів там також кількох милих гуцулів – двох із Криворівні та одного – з Буковини.

Може то Пану буде цікаво, що готується переклад моєї книжки, тобто вибірка із трьох томів, й то має бути видано в Америці. Принаймні, сподіваюся на те, що коли Пьотрусь виросте, то прочитає по-англійськи про свою рідну сторону. Можливо, зрештою, принаймні маю на те надію, що прочитає і по польськи. Незабаром попрошу редакцію, щоб вислала для Пана за мій рахунок два номери дуже гарного польського щомісячника, який видають в Парижі. Там Пан знайде моє оповідання про Сироїдів, трохи страхотливе, але в певному сенсі, як Пан побачить, цілком правдиве. Якщо

той щомісячник Пану сподобається, то зверніться до американської агенції, щоб Вам прислали архів номерів. Адреса цієї агенції є в кожному номері.

Кожного року на Різдво співаємо колядок, пригадуємо також гуцульські колядки з пританцівкою. У минулому році навіть ще я, а в минулому Базьо пробував пританцювати з приспівом *«Ой добрий вечір до сеї хати – чи позволите козі скакати? – Ой, скачи, скачи, козо, небого, – Насіяв наш Пан пшениці много»*. – І в кінці: *«Ой ми тут їли, ой ми тут пили, Ой коби си Вам бджоли роїли»*. Так тим і закінчу, й бажаю Вам всім сердечно для всього для Вашої долі в Америці: *«Ой коби си Вам бджоли роїли»*. Сердечно обнімаю Пана і всіх, дай Боже миром, та й здоров'ячка, та й коби ми всі діждали си ще раз побачитися на сім світі.

Відданий Ваш

Мій коханий Пане Юзефе, 1. X. 1953.

Пан зробив для нас надзвичайно милу несподіванку своєю статтею й додав ще один приємний спогад до давніх бистрецьких і чорногірських, так для нас дорогих. Були ми тим щиро втішені й навіть зворушені, а моя дружина навіть трохи заплакала. Написав Пан чудово, а початок наповнений досконалим анекдотом, і дуже ми з того раділи, читаючи про цю коронацію.

Можу Пана запевнити, що сняться нам усім не лише колядки, але й різні стежки й закутки. Саме переглядали список гуцульських назв зі всіх повітів, природні і бистрецькі, й, окрім цього, маємо непогану генеалогію бистрецьких родів, яку нам свого часу продиктувала стара Марічка Чорниш, мати Василини,¹ а Матійко Зеленчук її уточнив. І то від часу першого поселення Сьопка, чи Скули, як можна подати із XVIII століття. Бо його нащадки Скулюки точно згадували, що бачили Довбуша, й навіть згадували, що Довбуш мав бесаги, перев'язані золотим шнурком.²

Коли писав до другого тому «На високій полонині» розділ про першого великого бутина на Ряб'янцю біля 1870 р., то дуже скористався з цих записів, які ми перенесли на плечах через всю Чорногору, й то у великій коробці, яка приїхала аж сюди.

Написали до Пана в час Різдва й отримали також дуже гарну польську листівку з привітаннями, але більше вже листів від Пана не було. Може Пан був зайнятий або змінив адресу, але на жодну мить не було думки про те, що Пан нас забув.

Говорив також Пану вислати два зошити «Культури», де було оповідання про Сироїдів.³ Також для цього оповідання багато взяв від старої Марічки, хоча з великим трудом вдавалося з неї

то витягувати. Цікаво, чи Пан отримав ці зошити?

Тут ще невеликий спогад: коли повернувся зі з'їзду гірських територій, що відбувся у Віслі на Шльонску. Жартував зі старою Марічкою, мовлячи до неї: «Марічко, пани сміяли си з Сироїдів, казали, що то ни правда». – На то Марічка мені відрубала без сумнівів: «Пани дурні, їм вже ніщо не pomoже». – Чудова то була стара, хоча й дуже бідна, а така гонорова і порядна від усього серця.

Поки що все. Тепер ще раз Пану дякую, обнімаю Пана і поздоровляю всю родину найсердечніше, а може Пан колись нам про Вас усіх напише, а також про себе, де Пан працює, а також про здоров'я Пана і Вашої дружини.

Дай Боже мирно. Коби [ми сі] діждали.

Гренобль. 28.I. 1954 р.⁴

Мій дорогий Пане Юзефе.

В яке незручне становище поставив мене Пан, долучивши, як то видно, із щирого серця, до святкових привітань чек на 5 доларів.

Вже фактично мав охоту сміятися з Пана, подібно до того чорногірського ведмеда, який перед 75-ти літтям щодня маячив на стежці під Гаджиною із газдою Семенником і гарчав на нього.⁵ Бо для чого Пан, відбираючи в своїх дітей, посилає із демократичної американської республіки важко зароблені гроші одному із безробітних європейських королів?!

Однак, згадав, як колись наші примітивні мольфарі чи хасидські пустельники в кожному чомусь знаходили глибший зміст. Бо Пан Бог всім керує, а ми – не бути зарозумілими й не поводити себе, як молоді коні, а лише старатися зрозуміти, що нас чекає? Й згадалося, що мій приятель Д-р Бено Ліberman, в минулому власник великого спиртзаводу й дріжджової фабрики в Станіславові, який, правда, таки недавно помер у Палестині, перед війною подарував мені книжку відомого австрійського письменника Франца Ведекінда, змістом якої було те, що правдивий і легітимний король, родина якого була вигнана, повертається до свого королівства, проте, не має жодних підтверджень, що є королем. Пан доктор Ліberman у дружній іронії звернув мені увагу на те, що доля того короля є подібною до моєї, бо вважав мене справедливим і порядним, і

навіть згадував, як то завжди поступають приятелі. – У цій книжці той король із розпачу видає такий крик: «Докази? Докази? Але звідкіля я знайду докази?» Як бачить Пан, цьому королю мало би бути дуже прикро.

Й зараз, після отримання чека від Пана, мене, ніби блискавка, освітлює «геніальна» думка: «Ага, о це і є докази, бо громадяни мого королівства платять податки своєму безробітному й на вигнанні королю». Це мене дуже потішило, й зараз вислав чек до виміни, із виразом заслуженої поваги.

Але, на Божу милість, нехай вже Пан того не повторює, бо заплатити Пан королівський податок на кілька років наперед. Тепер чекаю собі спокійно, коли ж врешті й інші громадяни почнуть собі пригадувати й навипередки висилатимуть мені чеки, один за одним? Тоді це буде доказом, що наше королівство було демократичним і з правдивою волею народу.

А зараз дякую Пану сердечно й на панську потіху й компенсацію додаю, що чек мені дуже приготився й зараз я подвійно є зобов'язаним.

Наприкінці ще перепрошую Пана за запізніле підтвердження і подяку. Бо тепер мені якось не фортунило – в грудні був дуже захворів на якесь подразнення сліпої кишки, поєднане з отруєнням організму, а може навіть із послабленням серця, а потім, на потіху й для відмолодження, моя родина відвезла мене до Парижа й не було в мене ні хвилини часу.

І я, і ми всі бажаємо Пану, дружині і дітям всього доброго, насамперед, здоров'я і, як лише можна, щасливого Нового Року. Нехай Бог Вами опікується!

Чого мені бракує, то більш точної інформації про Пана, а, зокрема, де Пан працює, який є рід праці і які є проблеми в Пана, бо, наскільки мені відомо, в Америці не признають нашого гуцульського часу, лише вираховують його до хвилини і висмоктують з людини сили. Наш сусід Петро Готич Данилюк, коли мав іти на платну роботу до фабрики олійку під Гомулом, дивився на хмари, а потім махав рукою й вирішував залишитися вдома, додаючи спокійно: «Маємо чес».

Тим часом закінчую, обнімаю Пана сердечно, всіх дружно поздоровляю.

Відданий [Вам]

⁸ ASV, шифр: 17661/II, с. 27-32.

⁹ Листування С. Вінценза з Марічкою Чорниш була опублікована в часописі «Piaj» №37.

¹⁰ S. Vincenz: *Na wysokiej poioninie. Prawda starowieku*, Sejny 2002, s. 96; укр. переклад: С. Вінценз: *На високій полонині* / Пер. із польськ. Т. Прохасько. Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2011, с. 116.

¹¹ Ця оповідка увійшла до складу тому *Барвінковий вінок* (Sejny 2005, ss. 319-356).

Стаття у часописі «Пітсбурчанин» від 3 липня 1953 р.¹

Збережено стиль і розділові знаки оригіналу. Не змінено помилок у географічних назвах та ін. Через це стаття не може бути джерелом інформації про факти, проте, була долучена з огляду на те, щоб відтворити атмосферу святкування Різдва та Великодня на Гуцульщині

Д-р Станіслав Вінценз – «Король Гуцулів»

Історія залишає нам багато споминів про легендарних та історичних королів, але ніхто не згадує, хто й коли коронував Д-ра Вінценза на «Короля Гуцулів».

У 1925 р. Д-р С. Вінценз разом із депутатом PPS (*Polska Partia Socjalistyczna* – А. Р.) паном Зарембою прибуває до Жаб'єго Бистреця за кляузою, що в підніжжі гори Велика Маришевська, й то в час Великодніх свят. Тут існує чудовий звичай, що всім дарують писанки, й тому обидва пани мали багато радості з того, що з собі отримали велику колекцію писанок.¹

Лише в час канікул Д-р Вінценз повертається до Жаб'є, цього разу з дружиною та сином. Тут вони замешкують у Петра Готича (Данилюка – псевдо).

Наближався Різдвяний вечір, коли вперше в історії Гуцульщини, а саме в Панів Вінцензів з'явилася гарно прибрана ялинка.

Відкрилися гостинно двері й хата Вінцензів загриміла колядами й гуцульською музикою. А це були колядки, які виходили з глибини душі, складані й співані від самого серця, деякі перейняті від дідів-прадідів і вдосконалені внуками й правнуками. Гей, хто там колись записував, хто запам'ятовував.

І цілу ніч не змовкали танці й пісні, й вигравали гуцульські роги, а луна йшла по лісах і по горах. Гей, гриміли ними потоки й несли хвилями Прута й Черемоша.

– Гей, несли...

Життя Д-ра Вінценза на Гуцульщині описували по різному, однак, висновком завжди було те, що він завжди приносив гуцулам добро.

Свій будинок Вінцензи поставили в Жаб'ю в 1927 р. й сюди почали з'їжджати люди науки. Тут бачили італійців, французів, швейцарців і німців. З'їжджалися тут жида та українці. Говорили тихо, про великого «ребе», який кожного вечора ходив через отвір у скалі у Жаб'ю Криворівні до Палестини, а вранці повертався, – що і він відвідував Д-ра Вінценза й довго проводив з ним розмови.

Праця Д-ра Вінценза тривала 15 років. Протягом цього часу Вінценз постановив собі за мету дослідити найдаальші закутки Гуцульщини – від заходу на схід через Говерлу, Козьмеську, Туркул, Шпиці, Мунчел, Пів Іван (а не Піп Іван, як його охрестили австрійці),

Фото 4. Юзеф Вільчинський з внуком Робертом Яном (Різдво, 1980 р.)

¹² Частина цього листа була опублікована в: М. Oidakowska-Kuflowa: *Stanisław Vincenz oreldownik zbliżenia narodow: Biografia*, Lublin 2006, s. 259.

¹³ Порівняй згадку про це в *Барвінковому вінку* (Sejny 2005, s. 197).

¹⁴ ASV, шифр: 17274/II, XII, k. 114.

¹⁵ Цей Великдень С. Вінценз згадував у листівці, висланий із Лозанни 23. IV. 1970 р. до Василю Чорниш у Бистреці. Порівняй: *Piaj*, №37, с. 143-189.

¹⁶ Про пригоди Станіслава Вінценза в час радянської окупації було надруковано в часописі *Piaj*, №35, с. 7-43.

¹⁷ ASV, шифр: 17705/II, с. 143-146.

Попадур, Гриняву, Буковець і Писаний Камінь. На основі тих мандрівок та інших досліджень розпочав вивчати найменші рослини, розташування гір, напрям потоків.

Ой кричали на ці зміни чарівниці і нявки, злі духи ховалися в щілинах, й навіть здригнулося кам'яний стілець Олекси Довбуша на Кедроватому, де відпочивав Довбуш після своїх розбійних походів.

У 1938 р. Д-р Вінценз видає наукову книжку під назвою «На високій полонині», яка протягом короткого часу була перекладена кількома мовами – англійською, французькою, італійською, німецькою, жидівською. Ця книжка та її швидкий переклад на кілька мов слушно коронувала Д-ра Вінценза «Королем Гуцулів і Гуцульщини».

У 1939 р., після вторгнення окупаційних військ до Польщі Д-р Вінценз був арештований НКВД і разом із сином відбував ув'язнення в Станіславові. За збігом обставин був звільнений із документом недоторканності. У той час двічі отримував запрошення на з'їзд літераторів до Києва, але кожного разу – через поганий стан здоров'я – відмовлявся.

Життя Д-ра Вінценза стало дуже важким і в 1940 р. він з родиною перейшов угорський кордон.¹ Там він знову зайнявся літературною працею. Під час розвалу Угорщини був вивезений до Німеччини. У 1945 р. був

звільнений і потрапив до англійської мілітарної зони. У 1947 р. залишає Німеччину й переїздить до Франції, де вже отримав можливість вільно працювати.

Статті Д-ра Вінценза часто з'являються в паризькому щомісячному часописі «Культура».

А чи сняться інколи Доктору ці гуцульські колядки, ці гірські квіти, ці скельні верхи, чи сняться?

Юзеф Вільчинський до Анджея Вінценза¹
Чикаго. 6.V. 1981 р.

(...) Вважаю, що повинен дати знати про себе. Маючи 28 серпня ц. р. 88 років, вдячний Пану Богу, що є здоров і дім маю свій, маємо своє помешкання і телефони. Мій найстарший внук Ришард Єжи Вевюра вивчає словянські мови в Університеті Ягеллонським в Кракові. Мій внук Роберт Ян, син Піотра закінчив St. Trinity High School (*Вища Школа Св. Трійці (англ.) – А. Р.*), зголосився добровольцем до служби на флоті й уклав контракт на 4 роки.

(...) Від 1 вересня і до 19 [дата не читабельна] був у Польщі на екскурсії, 20 днів мешкав у Кракові.

Анджей Руцак
відомий польський дослідник Гуцульщини

З польської переклав Юрій Нестерук

Парапланеризм у Карпатах

Серед авіаційних видів спорту парапланеризм вирізняється своєю «демократичністю»: ним може займатися практично будь-хто фізично повноцінний і в будь-якому віці, не старіше пенсійного. Крім, власне, параплана та одягу-взуття, він не потребує інших технічних засобів, як для парашутизму, дельтапланеризму і т. п. Слово «параплан» складене з «парашут» і «планер».

Трохи історії. Виник цей молодий вид спорту і дозвілля порівняно недавно: у 1964 р. американець David Barish розробив, виготовив і здійснював демонстраційні польоти на трипелюстковій парашутній системі.

Того ж року канадець Domina Jalbert запатентував власну конструкцію, яку в принципі повторюють сучасні параплани: двоповерхнева, з повітронепроникного матеріалу, надувна від зустрічного потоку повітря, з тканинними ж нервюрами і стропами,

розподіленими по нижній поверхні парашута-крила, конструкція. Невелика вага, малі габарити, легкість старту з пагорбів та гір – ось ті чинники, які сприяли бурхливому поширенню цих надлегких апаратів.

У в 1978 р. в Альпах розіграна першість з точності приземлення на нових парашутах-крилах. У 1982 р. у Франції було 500 членів клубу – аматорів нового виду спорту, а вже у 1987 – 5000 і 40 парапланерних шкіл. У 1987 р. в Австрії проведено перший чемпіонат світу з маршрутних польотів на парапланах.

На наших теренах літали спочатку на звичайних парашутах-крилах, а згодом – на сучасних парапланах. У 80-х роках уже літали в Криму, на відомій горі Узун-Сирт біля Коктебеля. В Карпатах перші польоти я спостерігав на г. Великий Верх (Боржава) – туристи з Чехословаччини привезли свої параплани. Перші параплани на заході України

з'явилися у Львові та Івано-Франківську в той же період. Літали тоді з г. Тростян (сmt Славське), у долині р. Дністер, на Буковині (біля Чернівців, на початку

90-х), Ужгороді – кінець 90-х.

До гарних умов для польотів – розвинена транспортна мережа, зокрема три гілки залізниці перетинають Карпати в меридіональному напрямку. Вже багато років кількість готелів зростає значними темпами. Все це сприяє розвитку парапланеризму в наших горах.

Мандруючи Карпатами, зокрема Чорногорою, Горганами, Боржавою, відмічав доступні і зручні для стартів гори і полонини. Оцінюючи фотознімки цих місць, пілоти львівського парапланерного клубу «Кумулус» (тип хмар) вибрали хребет Боржаву і у 2000 р. відбувся перший виїзд у високі Карпати. Вісім пілотів, у т. ч. одна пілотеса, виїхали з Воловця на тягачі під г. В. Верх і після старту з неї літали над Боржавою і ближніми селами, приземляючись над Воловцем. З тих пір Боржава – улюблене місце польотів, тепер уже і пілотів не лише всієї України, але й Польщі, Чехії, Словачії, Білорусі, Молдови, Румунії, Ізраїлю, Франції, Литви. Тут проведено вже багато традиційних Кубків Карпат і чемпіонатів України з маршрутних польотів. У 2008 р., під час проведення чемпіонату України з маршрутних польотів, вперше була розіграна точність приземлення на параплані. Цьогоріч – уже сьома.

Приваблюють пілотів не лише лагідні гори та хороше транспортне сполучення, а й гостинність організаторів змагань та місцевих жителів, хороші умови для проживання, якісна їжа, можливість відпочити і оздоровитися всією сім'єю, ознайомитися з побутом та звичаями горян, відвідати цікаві природні утворення в горах та на рівнині.

Розвиток парапланерної техніки та спорядження, що полегшує і краще забезпечує пілотів при виконанні тривалих польотів у віддалені куточки Карпат, ріст їх майстерності дозволяє здійснювати польоти практично у всіх горах, від Турки на заході до Глибока на сході. Звичайно такі, польоти доступні лише досвідченим пілотам, які мають, відповідно, і добре спорядження, в т. ч. засоби зв'язку. Польоти у добре облітаних місцях їх цікавлять вже менше і вони починають розширювати зони польотів. Таким чином, для них цікавими є Гринявські гори, зокрема хребет Пнів'є, Свидовець, Горгани. У світі стають усе популярнішими «бівуачні польоти», коли пілот або група пілотів летять над горами, поки є умови, а потім ночують, використовуючи найпростіше спорядження, а наступного дня знову стартують. Над Карпатами так літали чехи. Наші пілоти теж планують переліт Карпатами. Вдалі спроби робили Б. Базюк, Т. Канафоцький, Д. Воробець, В. Клим та інші. Слід відзначити, що польоти повинні здійснюватися строго у відповідності до вимог Повітряного Кодексу України. Таким чином існують певні обмеження як до висоти, так і щодо зони польотів. Зокрема, забороненою є смуга у 5 км уздовж державного кордону, де прикордонники мають право відкривати вогонь по об'єктах у повітрі, бо пілоти не мають спеціального дозволу на переліт.

Іншою, природною перепорою є обмеженість місць для приземлення, оскільки гірські долини, як правило густозаселені, електрифіковані. Саме лінії електропередач є чи не найбільшою загрозою пілотам під час приземлення, оскільки ні проводів, ні стовпів з повітря, практично, не видно, до моменту небезпечного наближення до них. Високовольтні лінії електропередач, звісно ж, помітні добре.

Оскільки польоти на парапланах здійснюються все частіше і ширше, то молодь бачить їх, цікавиться і, на жаль, починає самотійно вчитися і літати. Користуючись нагодою, хочу категорично застерегти їх від таких спроб. Маючи досвід польотів з 1991 р., коли ми вчилися на своїх помилках – іншого не дано було, мушу сказати, що тепер є незрівнянно простіші, безпечніші і надійніші шляхи до літання на парапланах. Існує багато літератури, відеоматеріалів з парапланеризму. Краса і легкість польоту – оманлива. Вся авіація – це ризик, це екстрим. Як і багато яких видів спорту, мистецтва, видовищ, парапланеризм є наче б простим і зрозумілим, на перший погляд. Крім складності старту, польоту, вибору майданчику приземлення, заходу на нього і

самого приземлення, все це відбувається у повітряному просторі, який часто, особливо в горах, швидкозмінний і малопередбачуваний. Таким чином, до знань аеродинаміки загальної та парашанів зокрема потрібні ґрунтовні знання метеорології.

Вчитися літати слід лише у сертифікованих інструкторів та у спеціальних школах, які тепер є у всіх обласних центрах України, навіть на рівнині, де набір висоти виконують з

допомогою тросу, який кріпиться до пілота і до лебідки, або до автомобіля. Це значно здешевить і убезпечить навчання, оскільки не потрібно самому купляти дороге спорядження, вибір якого тепер широкий, в т. ч. вітчизняних фірм, і складний – без досвіду і знань. Перевірити ж свою придатність до польотів (боязнь висоти досить поширена) можна,

домовившись з пілотом парашана-тандема. За старт, політ і приземлення відповідає досвідчений інструктор, а ви помилуєтесь красою рідної землі з висоти пташиного лету. Для перших підльотів у 20-40 секунд придатні невеликі, 20-40 метрові гірки з крутістю 10-30 градусів, звісно, під контролем запрошеного інструктора. Серйозні, тривалі польоти можливі, практично, з усіх незаліснених гір і полонин, тобто в усіх районах Карпат. Таким чином можна розширити пропоновані види екстремальних занять своїм та закордонним туристам.

На жаль, ми маємо сумний досвід в Україні, та й за кордоном, коли майже щороку гинуть пілоти, особливо початківці та недосвідчені. Так було в Рахові, Ужгороді, були травми у львів'ян, чернівчан, киян, міжгірців... Молодь вибирає парашанеризм, якого є кілька підвидів: на парамоторах (мотор зі штовхаючим гвинтом за спиною), на паратрайках – конструкція на колесиках, до якої кріпиться парашан і мотор з гвинтом. Змагання проводяться у трьох видах. Крім згаданих вище існує акробатика на парашанах, над поверхнею озера чи моря. В Україні цей вид поки що не культивується.

Окриленим душею – високого неба, безпечних польотів, м'яких приземлень! До зустрічі над рідними, прекрасними Карпатами!

Леонід Сніцарук
суддя національної категорії з
парашанерного спорту, пілот 5-го рівня

Науково-технічні ради НПП «Верховинський»

Протягом 2015 року проведено чотири засідання Науково-технічних рад (далі – НТР) Національного природного парку «Верховинський»: 8.07.2015 р.; 4.11.2015 р.; 3.12.2015 р.; 16.12.2015 р.

НТР розглядала звіти науково-дослідних робіт наукового відділу, рекреаційної та еколого-освітньої роботи відділу рекреації та пропаганди екологічної освіти, а також природоохоронної та господарської діяльності відділу служби держохорони.

На засіданнях НТР розглянуто розроблення Проекту організації території НПП «Верховинський» (далі – Парк). Цей проект

розроблявся з мето забезпечення ефективного виконання завдань, покладених на Національний природний парк «Верховинський», комплексного науково-обґрунтованого використання та зонування його території, визначення заходів, необхідних для охорони, відтворення і рекреаційного використання цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, розвитку наукових досліджень, екологічної освіти, моніторингу довкілля і рекреаційної діяльності, здійснення будівництва, реконструкції та реставрації об'єктів, формування інженерно-транспортної інфраструктури, виконання інших завдань.

У засіданнях НТР брали участь представники Міністерства екології та природних ресурсів України, працівники адміністрації Парку, члени НТР Парку, відомі науковці: Дебринюк Ю. М. – професор кафедри лісових культур і лісової селекції Львівського НЛУ України, доктор с/г наук, Чорней І. І. – доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки, лісового і садово-паркового господарства Інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Буджак В. – кандидат біологічних наук, докторант вищевказаної кафедри, Сіренко А. – доцент

кафедри біології та екології ПНУ ім. В. Стефаника, Коробейнікова Я. С. – доцент кафедри туризму Івано-Франківського НТУ нафти і газу, кандидат геологічних наук, Зеленчук Я. І. – кандидат історичних наук, Зеленчук І. М. – кандидат фізико-математичних наук, керівники природоохоронних та лісгосподарських організацій.

На засіданнях НТР розглядали питання про план її роботи та проведення науково-технічних та еколого-освітніх заходів НПП «Верховинський» на 2016 р.

Затверджено звіт про заключний етап розробленого проекту організації території Парку, який переданий на затвердження Міністерству екології та природних ресурсів України.

Внесено зміни у складі Науково-технічної ради та ряд інших важливих питань природоохоронного, екологоосвітнього та рекреаційного розвитку НПП «Верховинський».

Віталія Мегедін

технік-лаборант наукового відділу

Окремі заходи діяльності НПП «ВЕРХОВИНСЬКИЙ» у 2015 році

Щ Збережемо первоцвіти

овесни на території Карпатського регіону великих розмахів набуває торгівля весняними рослинами – так званими первоцвітами.

З метою посилення контролю за охороною та збереженням рідкісних ранньоквітучих видів рослин, занесених до Червоної книги, в цей період відділ державної охорони НПП «Верховинський» проводив операцію «Первоцвіти».

В рамках її проведення спеціалісти відділу рекреації та пропаганди екологічної освіти здійснювали рейдові перевірки щодо недопущення добування рідкісних видів рослин, а також відповідну інформаційну кампанію з метою запобігання винищення перших весняних квітів та бережливого ставлення до навколишнього природного середовища. Вона включає в себе проведення тематичних уроків, пізнавальних ігор та бесід у

дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах району, а також з місцевим населенням та відвідувачами Парку.

Весняна толока «Чисті береги – чистий Черемош»

3 квітня, цього року, НПП «Верховинський» організував екологічну акцію «Чисті береги – чистий Черемош», в якій взяли участь громадська організація «Еко-Черемош», члени шкільних природоохоронних науково-дослідних відділень та учні загальноосвітніх закладів району.

Під час акції проведено роздільний збір побутових відходів і сміття вздовж берегів річки Черемош та її приток на відстані понад 40 кілометрів.

Метою проведення заходу було очищення берегів річки Черемош та привернення уваги громадськості до екологічних проблем, щодо збереження чистоти водних ресурсів, а також виховання

бережливого ставлення громадян, особливо молоді, до природи.

Видано «Літопис природи. Том III»

У квітні 2015 року спеціалісти Національного природного парку «Верховинський» видали черговий том основного звітнього документу про наукову роботу НПП «Верховинський» – «Літопис природи. Том III».

У «Літопис природи» вміщені узагальнені дані первинних спостережень, у зборі яких задіяні інспектори природно-заповідного фонду всіх природоохоронних науково-дослідних відділень.

III том «Літопису природи» Національного природного парку «Верховинський» склав 382 сторінки. В тексті вміщено 72 таблиці, 16 картосхем та 104 ілюстрації.

Відповідальність за чисте довкілля

День навколишнього середовища відзначається в Україні щорічно третьої суботи квітня з 1998 року, згідно з указом Президента України, а Всесвітній день довкілля відзначається щорічно в червні. Це в певній мірі допомагає нам зробити свій вибір, що відображає потребу для всіх і кожного з нас визначити нашу роль у збереженні нашої тендітної планети, що скріплює нас усіх разом.

Національний природний парк «Верховинський», при підтримці Франкфуртського зоологічного товариства (Німеччина) і Українського товариства охорони птахів, провів протягом квітня-травня цього року на території району екологічну акцію «Чисте довкілля».

Мета проведення заходу – очищення довкілля від сміття та побутових відходів на території приватних садиб, громадських установ, рекреаційних місць і тимчасових місць відпочинку, а також прибережних смуг річки Чорний Черемош та її приток.

Дошкільнята у ДНЗ с. Криворівня пізнають природу в формі гри.

Заняття з дошкільнятами

19 травня спеціалісти відділу рекреації та пропаганди екологічної освіти Парку провели у Криворівнянському дошкільньому навчальному закладі «Червона шапочка» практичне заняття на тему: «Жива і нежива природа».

Під час проведення заходу дітям продемонстрували фотосвітлини з зображенням тваринок, а також неживих предметів. Малюкам запропонували гру, під час якої вони повинні відбирати тільки картинки з зображенням представників живої природи.

Метою заходу було розвивати у дітей вміння класифікувати живу і неживу природу на основі сприймання й аналізу зовнішніх ознак.

Дослідження кажанів за допомогою баткодерів

З 11 до 14 травня 2015 року на базі Національного природного парку «Зачарований край» та з 14 до 17 травня 2015 року на базі Національного природного парку «Сколівські Бескиди» відбувся тренінг «Теоретичні основи і практичне навчання ідентифікації кажанів за допомогою баткодерів». Баткодер – це спеціальний пристрій, призначений для запису ультразвуку кажанів та деяких видів птахів, що мають здатність орієнтуватись у просторі за допомогою ультразвуку.

Баткодер встановлений на території Парку. За його допомогою науковці будуть визначати та вивчати види кажанів на територіях Національних природних парків «Верховинський» та «Черемоський», а також проводити запис усіх інших «попутних» звуків на територіях природно-заповідного фонду Карпатського регіону.

Негативний вплив відпрацьованих батарейок на навколишнє природне середовище

Батарейки стали незамінними помічниками людини, вони широко розповсюджені та використовуються в багатьох електронних приладах (пультх дистанційного управління, годинниках, радіоприймачах, іграшках, у електронних вимірювальних та медичних інструментах, ін.). Батарейки незворотно перетворюють хімічну енергію в електричну. Вони є одноразового використання, і після розрядки їх необхідно здати у спеціально відведені місця, адже батарейки є шкідливими і негативно впливають на навколишнє середовище та здоров'я людей.

У приміщенні Парку розміщений спеціальний контейнер для збору

відпрацьованих батарейок та акумуляторів для подальшої їх утилізації. Відпрацьовані батарейки й акумулятори просимо здавати у пункти збору.

Співпраця з телерадіокомпанією «Карпати»

10 червня 2015 року Володимир Безгачнюк, ведучий радіопрограм обласної телерадіокомпанії «Карпати», в рамках підготовки радіопередачі «Історія і сучасність», зустрівся з працівниками НПП «Верховинський». Під час зустрічі досягнуто домовленості про співпрацю обласного радіо з установою щодо популяризації важливості природоохоронної, наукової та рекреаційної роботи, важливості проведення наукових спостережень на природоохоронних територіях, еколого-освітньої діяльності, співпраці з населенням, учнями загальноосвітніх шкіл та відвідувачами Парку. Важливе значення транскордонного співробітництва задля збереження флори і фауни на прикордонних територіях. Особливу увагу звернуто на збереження пралісів і старовікових лісів та розширення природно-заповідних територій, оскільки вони мають дуже важливе екологічне значення у природі.

Дослідження флори на території Перкалабського природоохоронного науково-дослідного відділення НПП «Верховинський»

19 серпня 2015 року, на території НПП «Верховинський», у складі комплексної наукової експедиції працювали науковці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та науковці-мікологи Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАНУ. Вони разом проводили наукові дослідження рослин та грибів на території Перкалабського ПОНДВ.

У ході цієї експедиції виявлено нові місця зростання кількох червонокнижних видів рослин, зокрема плауну річного та перстачу скельного. Науковці зробили геоботанічний опис з метою вивчення рослинності та встановили видовий склад рослин. За результатами досліджень поповниться список кількості видів рослин та грибів, які зростають на території НПП «Верховинський». Ці досліджень будуть опубліковані у черговому томі «Літопису природи».

Екологічна акція

Спільно з відпочиваючими Всеукраїнського оздоровчого туристичного дитячого табору «Інший вимір» спеціалісти НПП «Верховинський» провели екологічну акцію біля геологічної пам'ятки природи «Писаний Камінь». Юнаки і дівчата з захопленням слухали розповіді працівників

Екологічна акція «Посади дерево» (в с. Довгополе)

Парку про важливість збереження карпатських пралісів та природоохоронну діяльність установи. Після чого всі взяли активну участь у прибиранні прилеглої території від сміття і побутових відходів.

Незважаючи на погодні умови, а в цей день пішов дощ, діти зберегли прекрасні враження від подорожі, якими жваво ділилися, повертаючись додому.

Новорічно-різдвяні святкування

12 грудня 2015 року в селі Верхній Ясенів, в переддень свята Андрея, відбулося відкриття новорічно-різдвяного ярмарку, започаткованого Національним природним парком «Верховинський». З наступаючими новорічними та різдвяними святами присутніх

Екологічна акція у Верхньоясенівському шкільному ПОНДВ

привітали: голова Верховинської РДА Олег Лютий, заступник начальника обласного управління культури Мирослава Корнелюк, голова Спілки письменників України Михайло Сидоржевський, голова Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» Дмитро Стефлюк.

Вітаючи гостей свята, директор Парку Михайло Нечай висловив вдячність усім присутнім і запросив їх взяти участь у наступних культурно-мистецьких заходах.

Святкову програму вечора розпочали аматори народної творчості Будинку культури села Красноїлля театралізованим дійством «В ніч на Андрея». Кажуть, у ніч на Андрея господиня-ворожка своїми магічними силами проганяє злі сили і духи від людських домівок, а молодим дівчатам допомагає дізнатися ім'я своїх суджених та час весілля.

Це і показали у своїй виставі аматори села Красноїлля. Хлопці та дівчата під час дійства зі щедрістю пригощали присутніх випеченими смачними пампушками зі столу господинь-ворожки, бажаючи всім веселих новорічно-різдвяних святкувань.

Концертну розважальну програму продовжив виступ Народного артиста України Михайла Кривеня. Виконанням українських національно-патріотичних та сучасних пісень співак створив святково-відпочинковий настрій серед учасників свята, які йому з вдячністю аплодували.

Засідання клубу «Київ – Нідерланди»

На базі торгово-промислової палати в Івано-Франківську відбулася конференція «Ведення бізнесу в Нідерландах для українських компаній». На офіційній частині заходу виступили Ханс Рамаекерс – президент Бізнес-клубу «Київ – Нідерланди», Богдан Панкевич – Почесний консул Консульства Королівства Нідерландів у Львові, Вячеслав Андрійко Генеральний директор компанії Willis, які у своїх виступах надали інформацію щодо інвестицій зі сторони європейських країн, юридичних консультацій та правового оформлення страхування для ведення бізнесу українських компаній в Нідерландах.

У заході від НПП «Верховинський» взяли участь в обговоренні піднятих питань заступник директора з наукової роботи Дмитро Стефлюк та провідний фахівець з екологічної освіти Василь Максим'юк.

Вони звернули увагу представників Бізнес-клубу на необхідність залучення міжнародних інвестицій для розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури Верховинщини та налагодження транскордонної співпраці в природоохоронній галузі.

Світ живої природи

Саме на таку тематику спеціаліст відділу рекреації та пропаганди екологічної освіти НПП «Верховинський» Л. Боцвінок провела у Верховинському ДНЗ «Сонечко» навчально-розвивальний захід «Дикі та свійські тварини». Заняття проходило у формі гри, на свіжому повітрі, що забезпечило більш активну участь та сприйняття матеріалу. Вони отримали світлини свійських і диких тварин, старалися їх розпізнавати за зовнішніми ознаками та поведінкою. Багато малюків із захопленням розповідали про своїх домашніх улюбленців котів, собачок та про користь від них. Також продемонстровано мультфільм на тему: «Мої домашні вихованці», який викликав зацікавленість у малюків.

Метою заходу було навчити дошкільнят розпізнавати диких і свійських тварин. Такі заняття розвивають уважність дітей та

Екологічна акція біля геологічної пам'ятки природи «Писаний камінь»

сприяють розвитку логічного мислення. Це і продемонстрували діти, ділячись позитивними враженнями від побаченого і почутого.

Впорядковуємо джерела

У рамках виконання природо-охоронного проекту «Збереження Карпатських пралісів», що здійснює Українське Товариство Птахів за фінансової підтримки Франкфуртського зоологічного товариства (Німеччина), спеціалісти Парку розпочали роботу з облаштування мінерального джерела «Буркут», в урочищі «Штефулець», на території Буркутського ПОНДВ Національного природного парку «Верховинський». Метою проекту є привернення громадськості до екологічних проблем та бережливого ставлення до природних ресурсів і навколишнього середовища.

Міжнародний день гір

Починаючи з 2003 року, 11 грудня у всіх країнах світу відзначається Міжнародний

день гір. Свято проголошене 20 грудня на 57 сесії Генеральної Асамблеї ООН.

З нагоди відзначення Міжнародного дня гір спеціалісти парку в загальноосвітніх закладах, серед жителів та гостей району проводяться просвітницькі заходи, бесіди, присвячені цьому святу.

Засідання Науково-технічної ради НПП «Верховинський»

На засіданні доповідали: виконавець проекту організації території Парку, керівник ТзОВ «Терра Капітал» Анна Потапова – «Розгляд проекту організації території НПП «Верховинський»; заступник директора, головний природознавець М. Понепольак – «Підсумки проведення природоохоронних та господарських заходів за 2015 рік»; заступник директора з наукової роботи Д. Стефлюк – «Підсумки проведення еколого-освітньої роботи за 2015 рік»; начальник наукового відділу Я. Зеленчук – «Розгляд планів науково-технічних та еколого-освітніх заходів, роботи НТР і тематичних планів на 2016 рік».

В обговоренні взяли участь: директор НПП «Верховинський» Михайло Нечай; заступники директора Парку Дмитро Стефлюк та Михайло Понепольак; начальник наукового відділу Ярослав Зеленчук, старший науковий співробітник Іван Зеленчук; начальники природоохоронних науково-дослідних відділень: Ярослав Іванюк, Василь Півнюк, Петро Зітенюк, Сергій Матійчук; заступник директора з наукової роботи Карпатського НПП Олександр Киселюк; завідувач кафедри ботаніки, лісового і садово-паркового господарства Інституту біології, хімії та біоресурсів Чернівецького національного університету імені Юрія

Федьковича, доктор біологічних наук, професор Ілля Чорней; заступник начальника екологічної інспекції в Івано-Франківській обл. Ігор Яківчук; виконавець цього проекту, керівник ТОВ «Терра капітал» Анна Потапова, перший заступник начальника Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Івано-Франківській обл. Василь Головчак; доктор с/г наук, професор кафедри лісових культур і лісової селекції Національного лісотехнічного університету України, академік секретар Лісівничої Академії Наук України Юрій Дебринюк; кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Артур Сіренко; заступник директора з наукової роботи НПП «Гуцульщина» Юрій Стефурак; директор Верховинського районного лісгоспу Юрій Маковійчук; заступник директора з наукової роботи НПП «Черемоський», начальник наукового відділу Андрій Юзик.

За підсумками обговорених питань вирішили:

- затвердити план засідань НТР та плани науково-технічних та еколого-освітніх заходів НПП «Верховинський» на 2016 р.

- ухвалити проект організації території Парку.

Юрій Ватуйчак
провідний фахівець
з екологічної освіти

1-ша стор. обкладинки – Верховина з висоти пташиного польоту

Сплав по Черемошу – «Минуле і сучасне»

2-га стор. обкладинки – Рекреаційні місця НПП «Верховинський»

3-тя стор. обкладинки – «Етнографічний музей старожитностей Гуцульщини» с. Криворівня, прис. Царина, 29

4-та стор. обкладинки – Готель «Верховель» с-ще Верховина

Фотоілюстрації – Я. Зеленчук, В. Мануляк, С. Матійчук

Адреса редакції: Україна, Івано-Франківська обл., Верховинського р-н, с. Верхній Ясенів, прис. Печіще, буд. 3
Тел. (03432) 5-37-20

E-mail: nppverhovuna@ukr.net

